

APAMEİA KENTİNİN, TARİHİ COĞRAFYASI VE SİKKELERİ

Atilla TEKİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Tolga TEK

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eylül 2008

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ**APAMEİA KENTİNİN TARİHİ COĞRAFYASI VE SİKKELERİ****Atilla TEKİN****Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı****Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül, 2008****Danışman Doç. Dr. Ahmet Tolga Tek**

Apameia kenti özellikle Hellenistik ve Roma döneminde oldukça önemli bir konuma yükselmiştir. Batı-Doğu ticaret yollarının önemli kavşak noktalarından birisidir. Roma döneminde Ephesos'tan sonra Roma'nın Asia Eyaleti'nin en önemli kenti ve conventus bölgesi olmuştur. Roma dönemindeki bu önemi bastırıldığı sikkeler ile de kendini belli etmektedir. Bu çalışmada Roma döneminde Ephesos ile karşılaştırılabilecek kadar bir şehir olmasına rağmen bölgedeki arkeolojik araştırmaların oldukça az olması nedeni ile şehrin tarihsel ve nümizmatik kaynaklarından faydalanarak şehrin tarihine ışık tutulmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT**HISTORICAL GEOGRAPHY AND COINS OF THE CITY APAMEIA****Atilla TEKİN****Klasik Arkeoloji Ana Bilim Dalı****Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2008****Supervisor: Doc. Dr. Ahmet Tolga TEK**

Apameia, especially in Hellenistic and Roman time was so important city. It has a considerable geographical location at the east-west trade route. After Ephesos, Apameia was the most important city in Asia Minor for Roman empire. That can be understood from city coins. Because of the excavations that made in the area are so insufficient, there is a few knowledge about architectural structure. Therefore, I tried to search the history of city and geographical characteristic from coins and its historical sources.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Atilla Tekin'in Apameia Kentinin Tarihi Coğrafyası ve Sikkeleri başlıklı tezi 14 Eylül 2008 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Klasik Arkeoloji anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Adı, Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Ahmet Tolga Tek
Üye : Doç. Dr. Hüseyin Sabri Alanyalı
Üye : Yrd. Doç. Dr. Erkan İznik

Prof. Dr. Ramazan GEYLAN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü müdürü

KISALTMALAR

AA	:	Artibus Asiae
ANRW	:	Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt
AJA	:	American Journal of Archaeology
AJP	:	American Journal of Philology
AS	:	Anatolian Studies
AST	:	Araştırma Sonuçları Toplantısı
BMC	:	A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum
CJ	:	Classical Journal
CPh	:	Classical Philology
DNP	:	Der Neue Pauly: Enzyklopädie der Antike
EA	:	Epigraphica Anatolica
EB	:	Encyclopaedia Britannica
IJO	:	Inscriptiones Judaicae Orientis
JEA	:	The Journal of Egypt Archaeology
JHS	:	The Journal of Hellenic Studies
JRS	:	The Journal of Roman Studies
JQR	:	Jewish Quarterly Review
LIMC	:	Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae
MAMA	:	Monumenta Asiae Minoris Antiqua
RE	:	Paulys Realencyclopaedie der classischen Altertumswissenschaft
RPC	:	Roman Provincial Coinage
SNG Cop.	:	Sylloge Nummorum Graecorum Copenhagen
SNG v.Aul	:	Sylloge Nummorum Graecorum, Sammlung von Aulock
TAD	:	Tarih Araştırmaları Dergisi
TAPA	:	Transactions and Proceedings of the American Philological Association
TIB	:	Tabula Imperii Byzantini
TTK	:	Türk Tarih Kurumu

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	iv
ÖZGEÇMİŞ	v
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM PHRYGIA BÖLGESİ

1. PHRYGIA BÖLGESİNİN TARİHİ, COĞRAFI VE EKONOMİK YAPISI	3
1.1. Phrygia Bölgesinin Tarihi ve Coğrafi Sınırları	3
1.2. Phrygia Bölgesinin Ekonomik ve Dinsel Yapısı ...	7
1.3. Hellenistik Dönem’de Phrygia Bölgesi	11
1.4. Hellenistik ve Roma Döneminde Phrygia Bölgesi ve Şehirleşme	16
1.5. Roma Yönetimi Altında Asia Eyaleti’nin Bir Parçası olarak Phrygia	19

İKİNCİ BÖLÜM

APAMEİA KENTİ (Απάμεια, [η Κιβωτος], Κελαιναί, Dinar)

1. APAMEİA KENTİ TARİHÇESİ	21
1.1. Lydia Yönetimi Altında Kelainai Kenti	22
1.2. Pers Yönetimi Altında Kelainai Kenti	23
1.3. Diadoklar Döneminde Kelainai Kenti	24
1.4. Kelainai Kentinin Genişletilmesi ve İsminin Apameia Olarak Değiştirilmesi	25
1.5. Apameia Barışı ve Bergama Krallığı’nın	

Yönetimi Altında Apameia.....	26
1.6. Mithradates-Roma Savaşları Sırasında Apameia	28
1.7. Apameia Kentinin “Kibotos” İsmi ile Beraber Anılması	31
1.8. Κοινιον Φρυγας ve Apameia	31
1.9. Roma İmparatorluk Döneminde Apameia	32
1.10. Phrygia Bölgesi Conventus’u Apameia	33
1.11. Apameia Conventus’una Bağlı Yerler	36
1.12. Doğu Roma Döneminde Apameia	43
1.13. Apameia Depremleri	45
1.14. Apameia Nehirleri	46
1.14.1. Marsyas	47
1.14.2. Therma	48
1.14.3. Orgas	48
1.14.4. Maeander	48
1.15. Anadol’daki Ticaret Yolları ve Apameia Kenti	49
1.15.1. Güney Ticaret Yolu	50
1.15.2. Ephesos’tan İkonium’a Uzanan Ticaret Yolu Üzerinde Apameia	51
1.15.3. Apameia – Attalei Yolu	52
1.15.4. Apameia – Akmoneia Yolu	52
1.15.5. Doğu Roma döneminde Apameia Kenti Ticaret Yolları	53
1.16. Apameia Kenti ile İlgili Efsaneler	54
1.16.1. Marsyas Efsanesi	54
1.16.2. Lityerses Efsanesi	56
1.16.3. Kahraman Kelainos	57
1.16.4. Nuhun Gemisi Efsanesi	58

1.17. Apameia Kenti Resmi Yapıları	
1.17.1. Stadium	59
1.17.2. Tiyatro	59
1.18. Apameia Kentine Dinsel ve Sosyal Yapı	
1.18.1. Zeus Kelainos	60
1.18.2. Artemis Anaitis	62
1.18.3. Apameia'daki Yahudi Toplumu	62
1.18.4. Apameia'daki Sosyal Yapı	65
1.18.4.1. Dekaprotai	65
1.18.4.2. Gerousia	65
1.18.4.3. Ephoboi / Neoi	67
1.18.4.4. Loncalar	67
1.19. Magistratlar ve Resmi Memurlar	67
1.19.1. Strategoï	68
1.19.2. Grammateus	68
1.19.3. Seitones	68
1.19.4. Gymnasiarch	69
1.19.5. Ephebarch	70
1.20. Apameia Kenti Yazıtları	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

APAMEİA KENTİ SİKKELERİ

1. Apemei Kentinin Bastırdığı Kistophoroslar	86
1.1. Kistophoroslar	86
1.1.1. C. Fabius	92
1.1.2. Publius Cornelius Lentulus Spinther	92
1.1.3. Appius Claudius Pulcher	93

1.1.4. C Fannius	93
1.1.5. Marcus Tullius Cicero	93
1.2. Apameia Kentinin Otonom Bronz Sikkeleri	95
1.3. Bölge Magistrate	95
1.4. Apameia Kenti Paraları Üzerinde Bulunan Memur İsimleri	96
2. Sikke Kataloğu	98
2.1. Kistophoroslar	98
2.2. M.Ö. 133 Sonrası Üzerinde Magistrat İsimleri Taşıyan Kistophoroslar	99
2.3. Proconsular Kistophoroslar	101
2.3.1. P. Lentulus Spinter, Kilikia Proconsulu	101
2.3.2. Appius Cladius Pulcher, Kilikia Proconsulu	101
2.3.3. C. Tillius Cicero, Kilikia Proconsulu	101
2.3.4. C. Fannius, Pontifex, Praetor	101
2.4. Apameia Kentinin Bronz Sikkeleri	103
2.4.1. Tip I	103
2.4.2. Tip II	105
2.4.3. Tip III	107
2.4.4. Tip IV	108
2.5. Apameia Kentinin Yarı Otonom Sikkeleri	108
2.5.1. S. Severus'tan Severus Alexander'a Kadar ...	108
2.5.2. Philip'ten Valerian ve Gallienus'a Kadar ...	109
2.6. Roma İmparatorluk Dönemi Apameia Paralar ...	111
2.6.1. Augustus	111
2.6.2. Livia	111
2.6.3. Tiberius	111
2.6.4. Nero ve Agrippina	112
2.6.5. Nero	112
2.6.6. Vespasian	112

2.6.7. Hadrian	.....	113
2.6.8. Antonius Pius	.....	113
2.6.9. Marcus Aurelius	.....	113
2.6.10. Comodus	.....	113
2.6.11. Julia Domna	.....	114
2.6.12. Caracalla	.....	114
2.6.13. Caracalla ve Plautilla	.....	115
2.6.14. Geta Caesar	.....	115
2.6.15. Macrinus	.....	115
2.6.16. Diadumenian Caesar	.....	115
2.6.17. Severus Alexander	.....	116
2.6.18. Tranquillina	.....	116
2.6.19. Philip Senior	.....	116
2.6.20. Otocilia Severa	.....	116
2.6.21. Genç Philip	.....	117
2.6.22. Trajan Decius	.....	117
2.6.23. Herennius Etruscus Caesar	.....	117
2.6.24. Volusian	.....	117
2.6.25. Gallienus	.....	118
2.6.26. Ephesos ile Müttefik Paraları	.....	118
2.6.26.1. Philip Senior	.....	118
SONUÇ	.....	119
EKLER	.....	120
KAYNAKÇA	.....	146

GİRİŞ

Bu çalışma Hellenistik ve Roma döneminin az bilinen fakat dönemin en önemli şehirleri arasında yer alan Apameia kentinin tarihine biraz daha ışık tutabilmek amacıyla yapılmıştır. Roma döneminde Ephesos, Miletos, gibi dönemin gözde ve büyük kentlerinden birisidir. Fakat Apameia üzerine yapılan araştırmalar dengi kentler için yapılanların onda biri kadar bile değildir. Oysaki “Kral Yolu” üzerinde, Ege denizinden dünyaya açılan ve oradan da Anadolu’nun içlerine yapılan ticaretin ana duraklarından birisidir. Ticari açıdan büyük öneminin yanı sıra, günümüze kadar gelmiş efsaneleri de görkemli geçmişini yansıtmaktadır. Apollon ile Marsyas arasındaki müzik yarışmasının yapıldığı yer Apameiadır.

Şehir hakkında yapılan araştırma öncelikle tarihsel kaynaklara dayanmaktadır. Apameia hakkında geniş incelemelerin olmaması dahası hakkında bugüne kadar sadece bir kitabın Gustav Hirschfeld tarafından 1875 yılında yayınlanmış olmasına rağmen özellikle nümizmatik ve epigraphi alanında daha çok bilgi bulmak mümkün olmuştur. Arkeolojik olarak ise Ahmet Topbaş tarafından özellikle şehrin tiyatrosunda yapılan kurtarma kazılarının dışında ancak geçtiğimiz yaz tekrar kazılara başlanmış olması sevindirici olmasının yanında şehrin mimarisi ve mimariye bağlı tarihi hakkında ne kadar yol alınması gerektiğini de bir anlamda bize göstermektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde kentin bulunduğu bölge olan Phrygia bölgesinin tarihsel coğrafyası verilerek Apameia’nın tarihi ile ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Çünkü bölgenin en önemli ve büyük kenti Apameia’yı Phrygia tarihi coğrafyasından ayırmak mümkün değildir. Daha sonra şehrin tarihi, ele alınmıştır. Şehrin tarihi Anadolu’nun geçirdiği ve tarihsel kırılma noktaları olarak nitelendirilebilecek büyük olayların az ya da çok içinde bulunması bakımından Anadolu’nun Hellenistik ve Roma dönemi tarihi için oldukça önemlidir. Daha sonra Apameia’yı yakından ilgilendiren ya da bizzat Apameia sınırları içinde bulunmuş ve şehir tarihi için önemli olan

yazıtlar konu edilmiş, Yunanca ya da Latince orijinalleri de verilmiştir. Metin içinde gerekli yerlerde bu yazıtlara göndermeler yapılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünü Apameia sikkeleri oluşturmaktadır. Bu bölümde özelliklerine ve tarihsel süreçlere göre sınıflandırılan sikkeler hakkında bilgi verilmiş ve bir katalog oluşturulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM PHRYGİA BÖLGESİ

1. PHRYGİA BÖLGESİNİN TARİHİ, COĞRAFI VE EKONOMİK YAPISI

1.1. Phrygia Bölgesinin Tarihi ve Coğrafi Sınırları

Bölge adını Küçük Asia'ya Thrakia ve Boğazlar üzerinden girdikleri düşünülen bir Thrak boyu olan Phrygler'den almıştır. M.Ö. VIII. yy ortalarında Phrygler güçlü bir siyasal örgütlenmeye giderek bir devlet kurarlar. İlk kralları ise Gordion'a da ismini vermiş olan Gordios'tur. Ondan sonra ise tahta Midas geçer¹. Assurlular'ın Muşkili Mita² adını verdikleri bu kral M.Ö. VIII yy sonlarında, etki alanını batıda Ege denizi kıyılarından, doğuda Halys'in (Kızılırmak) öte yakasına yayan bir krallığa sahip oldu³. Yunanistan'daki Delphoi bilicilik merkezine kadar yolladığı armağanlarla Batı dünyasını etkilemeye başladı. Doğuda Urartular, güneydeyse Asurlular ile ilişkiler kurdu. Ancak Midas'ın görkemli devleti M.Ö. VII. Yüzyılın başlarında göçebe Kimmer boylarının saldırılarına sahne oldu ve bunun sonunda başkent Gordion yakılıp yıkıldı⁴. Fakat kral ailesinin bazı üyeleri Kızılırmak'ın doğusundaki Hattuşaş (Boğazköy) ve Pazarlı gibi merkezlere çekilerek, burada M.Ö. 547 yıllarına değin bağımsız yaşamlarını sürdürdüler. Ksenophon bu tarihte Lydia ile İranlılar arasında yapılan savaşta Büyük Phrygia kralı Artakamas'ın Kroisos'un yanında yer aldığından söz eder⁵. Lydia krallığının yıkılışından sonra Phrygia Pers İmparatorluğu'nun satraplık sistemi içine alındı. Kappadokia, Paphlagonia ve Hellespontos ile beraber Büyük Phrygia Satraplığı'na bağlandı. M.Ö. 333 yılında ise bölge tümüyle III. Aleksandros'un yönetimi altına girdi. O öldükten sonra ise generalleri

¹ Olshousen, "Phryges, Phrygia", **DNP**, IX, 1996, s., 966.

² Karl Fr. Müller-Karl Schefold, "Neue phrygische Funde", **AA**, S. 9, No: 1/3, 1946, s., 112.

³ Olshousen, a.g.m., s., 966 vd.

⁴ Ebru Parman, **Ortaçağda Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müzelerindeki Bizans Taş Eserleri**, (Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1347, Eskişehir, 2002), s., 15.

⁵ Sevin, a.g.e., s., 194 vd.

arasındaki savaşlarda birkaç kez el değiştirdi. Önce Antigonos⁶, M.Ö. 301 yılındaki İpsos Savaşı'ndan sonra Lysimakhos, M.Ö. 281'deki Kurupedion Savaşı'nı izleyen yıllarda da Seleukoslar'ın eline geçti. (L.VIII) M.Ö. 277 tarihinde bir Kelt boyu olan ve Anadolu'ya Balkanlar'dan gelen Galatlar'ın istilalarına sahne oldu. Yukarı Sakarya ve Orta Kızılırmak bölümü zamanla Galatia adıyla anılmaya başladı.(L.XIV) M.Ö. 228 tarihinden sonra Pergamon Kralı I. Attalos'un (M.Ö. 241-197) denetimine giren bölgenin batı kesimi, M. Ö. 190 yılında Manisa yakınlarında yapılan savaştan sonra, Roma ile Seleukos kralı III. Antiokhos (M.Ö. 223-187) arasında M.Ö. 188'de imzalanan Apameia Barışı ile, savaşın galibi Romalılar'ca Pergamon krallığının egemenliğine verildi.(L.IX) Pergamon kralı III. Attolos'un M.S. 133 yılında ölümünden sonra Pontos kralı V. Mithridates ile Bithynia Kralı II. Nikomedes arasında paylaşıldı. M.Ö. 116 yılında ise Roma'nın Asia Eyaleti sınırları içine alındı. (L.XI) M.Ö. 88'de Pontos kralı VI. Mithridates⁷ tarafından ele geçirildiyse yaklaşık 15 sene süren mücadeleler sonunda Roma valisi Pompeius zamanında Mithridates yenilgiye uğratıldı ve Phrygia'nın da içinde bulunduğu Anadolu toprakları fiili olarak Roma egemenliğine girmiş oldu⁸.

Böylesine uzun bir dönem boyunca birçok kez el değiştiren ve bununla beraber tarih boyunca sınırlarında da değişiklik olmuş olan bu bölgenin tam olarak sınırlarını belirlemek oldukça güçtür⁹. Strabon I. yy'da Phrygia'nın bir kısmını Büyük Phrygia bir kısmını ise Küçük Phrygia olarak adlandırır. Büyük Phrygia olarak adlandırdığı bölge bir zamanlar Midas'ın hüküm sürdüğü ve daha sonra bir kısmı Galatların işgal ettiği kısımdır¹⁰. Hellaspontos üzerindeki ve Olympos etrafındaki kısım ise Küçük Phrygia,

⁶ Antigonos Monophthalmos (M.Ö. 382-301) III. Aleksandros'un Asia seferi sırasında Grek hoplitlerinin komutanlığını yapmıştır. III. Aleksandros'un ölümüne kadar (M.Ö. 323) Büyük Phrygia'nın satraplığını yapmıştır. Daha sonra Lykia ve Pamphylia'nın da yönetimini eline geçirmiştir. M.Ö. 301 yılına kadar Anadolu'daki hakimiyetini gittikçe arttırmıştır. Ptolemaios, Lysimakhos ve Seleukoslar'ın kurduğu ittifaka karşı M.Ö. 301 yılında İpsos'ta (Afyon/Şuhut) yapılan savaşı kaybetmiş ve savaş alanında öldürülmüştür. Bu savaştan sonra Anadolu Lysimakhoslar'ın yönetimi altına girmiştir. Ernst Badian, "Dokimos", **DNP**, 1996, s. 752-753.

⁷ VI. Mithridates Eupator Dionysos, (M.Ö. 133-63) babası V. Mithridates Euergetes'in M.Ö. 120'de Sinope'de öldürülmesiyle Pontos Krallığı'nın başına geçti. Anadolu egemenliği için Roma ile uzun süren bir savaş dönemine girdi ve sonunda yenildi; Eckart Olshousen, "Mithradates (Μιθραδάτης / Μιθριδάτης)", **DNP** VIII, 1996, 278.

⁸Mehmet Özsaıt, "Anadolu'da Hellenistik Dönem", **Anadolu Uygarlıkları Ansiklopesi**, (Görsel Yayınları, İstanbul, 1982), s. 312 vd.

⁹Ramsay **a.g.e.**, 1887, s., 344.

¹⁰ Strabon, **Antik Anadolu Coğrafyası**, (Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1993), XII, 2, 8.

Phrygia Epiktetos olarak adlandırılır¹¹. Latince’de “Büyük Phrygia” anlamına gelen “Phrygia Magna”, Hellaspontos Phrygia’sı denen bölgeyi asıl Phrygia’dan ayırmak için kullanılmıştır. Phrygia Epiktetos ise ilaveten kazanılmış, fethedilmiş Phrygia anlamına gelir. Phrygia’nın Pergamon krallarınca kurtarılıp kendi ülkelerine katılan kuzeybatı bölümüne denmiştir¹².

Zaman içerisinde çeşitli bölümlere ayrılan bu bölgenin daha güney ve doğudaki geniş bölümünü oluşturan ve içinde adı efsaneleşmiş kral Midas’ın yaşadığı Büyük Phrygia denen kısmı, Orta Anadolu platosunun önemli bir kesimini kapsamaktadır. Kuzeyinde sonraları Pontos Kappadokiası adını alacak olan bölge ile sınırını Halys (Kızılırmak) belirliyordu. Güneydoğuda, bugünkü Aksaray yöresi (Garsaura) olmasına karşın esas sınır olarak Tatta (Tuz Gölü) alınmıştır. Fakat bunların dönemlere göre farklılık gösterdiği açıktır. Bölgenin güney batı sınırını Salbakos (Babadağ) oluşturur. Kuzeydeki sınır ise doğu-batı yönünde uzanan Sündiken dağlarınca çizilmektedir. Batıda ise Mysia, Lydia, Karia ve Bithynia bölgeleri ile sınırın belirlenmesi ise oldukça zordur. Ksenophon Phrygia’nın batıda Mysia tarafına doğru son kentinin Keramon Agora (Ahatköy yakını) olduğunu belirtmektedir. Kadoi (Gediz) kimi zaman Mysia kimi zaman Phrygia bölgesine dahil edilmektedir¹³.(L.XVII)

Phrygia’nın kuzeybatısına ise Küçük Phrygia ya da Phrygia Epiktetos denilmekteydi Strabon’a göre bu bölge kıyıda hiçbir yere ulaşmayacak şekilde Mysia dolaylarındadır ve Sangarios (Sakarya) nehrinin en büyük bölümü bu bölgeden geçer. Daha sonraları ise Roma imparatorluk döneminde ikiye ayrılan Phrygia Prima ve Secunda olarak adlandırılmış¹⁴. M.Ö. IV yy’da büyük ve küçük anlamına gelen Magna ve Parva ve son olarak M.Ö. 360 yıllarından itibaren batı sınırında kuzey-güney yönlerinde uzanan Hierapolis, Laodikeia, Kolassai, Aizanoi, Kadoi ve eskiden Mysia sınırları içinde kalan Ankyra kentlerinin bulunduğu Pakatiane ve doğuda uzanan Nakoleia,

¹¹ Bu kentler Aizanoi, Nakolia, Kotiaieion, Midaeion ve Dorylaion’dur. Strabon, XII, 7,12.

¹² Sencer Şahin, “Phrygia Epictatos”, IV AST, Ankara, 1987, s. 264vd; Cristian Habicht, “Über die Kriege Zwischen Pergamon und Bithynien”, *Hermes*, S.84, no:1, 1956, s. 93.

¹³ Sevin, *a.g.e.*, s., 197.

¹⁴ J.G.C. Anderson, “The Genesis of Diocletian’s Provincial Re-Organization”, *JRS*, S. 22/I, 1932, s., 31.

Dorylaion, Midaion, Kotiaeion ve Prymnessos'un içinde bulunduğu, Salutaris olarak adlandırılmaya başlanmıştır¹⁵. (L.XV)

Phrygia bölgesi günümüzde, geniş anlamıyla yaklaşık olarak Ankara, Afyonkarahisar ve Eskişehir illerinin tümünü; Konya, Isparta ve Burdur illerinin kuzey, Kütahya ilininse batı bölümünü kapsamaktadır. Bölgenin bugün İç Anadolu'nun batı kısmını kapsayan Phrygia bölgesi genellikle kendini çevreleyen dağlık bölgelerden daha alçak ve yüzey şekilleri açısından daha silik bir fiziki yapıya sahiptir. Buna karşılık bölgenin yüksekliği ortalama 1000 m. En yüksek bölgesi batı sınırındaki Dindymos (Murat 2312 m.) dağıdır. Yine Pessinus'ta da aynı adı taşıyan bir başka dağ da dinsel olarak önem taşımaktadır. Bölgenin güneyinde Apameia'nın Kurulu olduğu Signia (Akdağ 2494m.) Güneybatı uçta ise Kadmos (Honaz 2571 m.) ve Salbakos (Babadağ 2308) dağları bölgenin önemli yükseltileridirler. Bölgenin önemli düzlükleri ise Maiandros'un (Büyük Menderes) kollarından Glaukos'un (Kufi Suyu) suladığı Hyrgaleis (Baklan Ovası) ve Doiantos (Banaz ovası) daha doğuda, Eber gölüne dökülen Küçük Kaystros (Akarçay) suyu tarafından sulanan Kaystros (Kaystroupedion, Akarçay) ovası sayılabilir¹⁶. (L.XVII)

Bölgenin bitki örtüsüne baktığımızda ise genel olarak bozkır iklim özelliğine sahiptir. Kışlar genellikle sert ve sürekli, yazlar, çukur alanlarda gündüzleri sıcak, yayla sırtlarındaysa serin geçmektedir. Buna karşılık özellikle batı ve kuzeybatıda kalan kesimlerin iklim koşulları, Marmara ve Ege koşullarıyla İç Anadolu koşullarının karşılaşma alanı gibidir. Bölge akarsular açısından pek de zengin değildir. Akarsular özellikle batı kısmında yoğunlaşmışlardır. Bölgenin önemli Akarsuları Sangarios (Sakarya), Bathys (Sarısü), Tembris (Porsuk). Güneydoğu uçta Knepelaos (Çıldırım Deresi) Dindymos (Murat) dağından çıkan Hermos (Gediz), kaynaklarını Kelainai yöresinden alan Maiandros (Büyük Menderes) ve bunun kollarından Lykos (Çürüksu) ile Hippourios (Köplü çay) sonraları Senaros da denen Sindros

¹⁵ Sevin, a.g.e., s., 197vd; Anderson, J.G.C., "The Genesis of Diocletian's Provincial Re-Organization", *JRS*, Vol. 22/I, 1932, s.,31

¹⁶ Sevin, a.g.e., s., 199.

(Banaz çayı) ve Glaukos (Kufi suyu) ve son olarak yine Dindymos dağı yöresinden kaynaklanan Rhyndakos (Adırnaz / Orhaneli çayı) Phrygia'nın sularının denizlere boşaltan başlıca ırmaklarının oluştururlar. Bölgenin iç kısmında ise Martyron (Eber) gölüne akan Kaystros (Akarçay) yine aynı göle dökülen ve bir adı da Terias olan Gallos (Yalvaçbeli deresi), Akşehir gölüne dökülen Karmeios (Karaağaç deresi) ve güneybatı uçta, Askania (Burdur) gölüne dökülen Lysis (Bozçay/ Erençay) bulunmaktadır. Bölgenin en önemli gölü Tatta (Tuz) gölüdür. Güneybatıda Anaua (Acıgöl) Tessarakonta, Martyron adlarıyla anılan Eber gölü Klydros (Işıklı Gölü) bölgenin adı bilinen gölleri arasındadır¹⁷.

1.2. Phrygia Bölgesinin Ekonomik ve Dinsel Yapısı

M.Ö. II ve M.S. II yy arasında Anadolu'nun görünümü temelden bir değişiklik yaşamıştır. Şehirler surlar ile çevrilmeye başlanmış, bu daha güvenilir bir ortam yaratmış, ayrıca besicilik yerini zamanla tarıma terk etmesi otlakların tarım alanlarına çevrilmesine, bu daha geniş kitlelerin beslenebilmesini sağlamıştır. Bölgedeki Roma yayılımı ile daha iyi yol bağlantıları oluşturulmuş bu sayede farklı birçok bölge arasında bağlantı sağlanmıştır. Ayrıca çeşitli bölgelere kurulan Roma ordugahları da bölgenin ve yolların güvenliğini sağlamışlardır. Bu ortamda tarımsal faaliyetlerde genişlemeye başlamıştır. Yine bu dönemde Anadolu'da Grekçe eğitim, yönetim ve ticaret alanlarında genel bir dil haline gelmiştir. Şehirler ister istemez bir Greko-Romen kültür içerisinde organize edilmeye çalışılmış bu da beraberinde yeni bir toplumsal yapıyı oluşturmuştur. Bu sosyal ve politik değişim ile yeni bir ekonomik gelişme de kendisini göstermiştir¹⁸.

Fakat bu ekonomik ve sosyal değişim Phrygia bölgesine geldiğimizde iç taraflara doğru etkisini yitirmeye başlar geç Hellenistik dönemde bu bölgenin diğer bölgelere göre daha az yerleşim görmüş ve Hellen kültürü bu bölgeye diğer bölgelere nispeten daha az girmiştir. Pergamon ve Bithynia bu bölgenin içine kendi sınırlarını korumak amacıyla asker yerleştirdiğini ve M.Ö. III

¹⁷ Sevin, a.g.e., s., 199 vd.

¹⁸ Stephen Mitchell, *Anatolia: Land Men and Gods in Asia Minor*, c. II, (Oxford, 1933), s.,243.

yy'da Makedonyalı bazı göçmenlerin bu bölgeye yerleştirildiğini günümüze kalan mezar taşlarından anlayabiliyoruz¹⁹. Ayrıca yine Phrygia bölgesinde bulunan mezar taşlarından o bölgenin ekonomisi hakkında da bir fikir edinmemize yardımcı olmaktadır. Mezar taşları üzerinde birbirinden farklı birçok ekonomik faaliyet ile ilgili nesne resmedilmiştir. Bunlardan bazıları, yün sepeti, iğ/kirmen, eğirme çubuğu: öreke, ayna, tarak, ya da kitap bu gibi nesnelere bölgenin tümünde görülen örneklerdir. Bunun dışında bir başka grubu da yine herhangi bir lokal karakteri olmayan iş gruplarına ait olanlarıdır. Örneğin kasap, ayakkabıcı, demirci gibi. Bu mezar taşlarından Phrygia'da bağcılığın çok gelişkin olmadığını anlıyoruz. Fakat bağcılıkta kullanılan bazı aletlerin özellikle Dorylaion ve Kotiaion, Dağlık Phrygia'da, Neokome (Gülüslü) ve Petara (Bağlıca) köyleri, Nakolea ve Amorion'daki mezar taşlarında görülmelerinden dolayı burada bağcılığın Phrygia'nın diğer bölgelerine göre daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca yine adak stellerinden ve mezar taşlarından Dorylaion ve Nakoleia bölgelerinde tarımsal aktivitelerin yoğun olduğunu görüyoruz ki bugünde çok verimli olan bu araziler için tarımın yoğun olması hiç de şaşırtıcı değildir. Yukarı Tembris vadisinde Kotiaion ve Aizanoi, Laodikeia ve Apollonia'da da koyun ve keçi yetiştiriciliği ve yün yapımının ön planda olduğunu anlayabiliyoruz²⁰.

Antik Dönem'den günümüze kadar gelebilmiş yazılı belgelerden ise Phrygia bölgesinde Apameia yetiştirdiği kaliteli üzümlerle yaptığı şarapları ile meşhur olduğunu biliyoruz. Sandıklı ovasının içindeki Eukarpeia (Emishisar) da yetiştirdiği üzümleri ile tanınmaktaydı. Dokimeion mermer ocakları Roma İmparatorluk Çağı'nda oldukça ün kazanmıştı²¹. Bu mermer Synnada kenti üzerinden Ephesos limanı aracılığıyla Roma'ya gönderilmekteydi. M.Ö. VII. Yüzyılda bölgede gelişmiş bir bronz endüstrisi bulunmakta ve Phrygia üretimi eserler neredeyse tüm antik dünyaya ihraç edilmekteydi²². Aynı şekilde orman ürünleriyle ilgili olarak gelişmiş bir

¹⁹ Mitchell, *a.g.e.*, s., 158.

²⁰ Waelkens 1977, s., 277vd.

²¹ Marmos phrygium ya da synnadicum olarak tanınan bu mermerler imparatorluğun en pahalı mermerleriydi. Fant, J. Clayton Fant, "Four Unfinished Sarcophagus Lids ad Docimium and the Roman Imperial Quarry System in Phrygia", *AJA*, Vol. 89, No: 4, 1985, s. 655.

²² Buradan çıkarılan mermerler İspanya'dan Arabistan'a kadar Roma imparatorluğunun tüm bölgelerine ihraç edilmekteydi. Bunun yanında burada çalışan mermurlar da sadece mermer ocaklarından sorumlu değil daha

mobilya sanayi bulunmaktaydı. Gordion'daki büyük tümülüste bulunan ahşap masa ve kakma bezeli panolar, Phrygler'in mobilyacılıkta ulaştıkları üstün düzeyi göstermektedir. Bölgenin köleleri, atları ve katırları da tanınmıştı. Tatta ve Anaua göllerinden bol miktarda tuz elde edilmekteydi. Yağmur suyu ile bal karışımından üretilen ve bol sirke ile karıştırılarak içilen bal şarabı da çok ünlüydü. En gelişmiş sanayi dalı yüncülük ve dokumacılıktı. Bunda Orta Anadolu'nun keçi ve koyunlarının yünlerinin çok kaliteli olması ve bölgenin birçok yerde çok verimli olmayışının etkisi de büyüktür. Strabon özellikle Laodikeia ve Kolossai yörelerinin yünlerinden övgüyle söz etmektedir. Hierapolis ise dokumacılığın yanında halıcılık ve erguvan rengi boya üretimi ile tanınmaktaydı. Tapates adını taşıyan geometrik bezekli Phryg kilimleri antik dünyada büyük bir üne sahipti. Ayrıca deri ve kumaş boyacılığı ile deri tabaklamada kullanılan ve bazen Phrygia taşı da denen şap bol olarak bulunmaktaydı²³.

Phrygia bölgesindeki dinsel yapılanmada ise bölgenin en başta gelen tanrıçası Meter'dir. Phryg döneminden beri güçlü bir tapınım gören Meter / Ana Tanrıça adına Phrygia bölgesinde başta, Dorylaion, Nakoleia, Pessinus'da olmak üzere birçok adak steli bulunmuştur. Bu stellerde tanrıça isminin yanına genelde yerleşim yeri ya da yaşayanların kökeni ile ilgili sıfatlar almıştır. Midas Kenti (Yazılıkaya)'da Angdistis²⁴ adına Hellenistik döneme tarihlenen bir kutsal alan bulunmuştur fakat kutsal alandan ve yakınlarından ele geçen yazıtlar Roma imparatorluk dönemine aittir²⁵.

Dağlık Phrygia bölgesinde ise tanrıçaya en yoğun olarak Meter Theon adıyla tapınılmıştır. Türkmen Baba Dağı'nın zirvesinde bile kendisine tapınıldığını kanıtlayan yazıtlar bulunmuştur²⁶. Dağın zirvesinin en batı tarafından tanrıça için yapılmış bir kutsal alan mevcuttur. Dağın eteklerinde bulunan Güllüdere köyünde ise kutsal alandan getirildiği sanılan iki bomos

---

geniş yetkileri bulunmaktaydı. Yöneticiler ise Phrygia'nın diğer procuratorleri gibi Synnada'da ikamet etmekteydi. Thomas Drew-Bear, "Phrygia, Pisidia ve Lycaonia'da Epigrafik Yüzey Araştırmaları", 21. *AST*, C.1, (Ankara, 2004), s., 106.

²³ Sevin, *a.g.e.*, s., 211vd.

²⁴ Angdistis ismi Meter ismiyle birlikte anıldığı için bu ismin Ana Tanrıça Meter ile bir olduğu düşünülmektedir. Bear 1978, s., 14.

²⁵ Bear, 1978, 14.

²⁶ MAMA V, 213.

ele geçirilmiştir. Yukarı Tembis Vadisi'nde ise tanrıça en çok Ziggotene²⁷, Makharia²⁸, epitetleriyle tapınım görmüştür. Kütahya bölgesinde, Oriene²⁹, Gonane³⁰ epitetleri ile tanrıçaya tapınılmıştır. Aizonai bölgesine özgü bir tanrıça olarak da Meter Steuene olarak tapınım görmüştür. Buradaki bir mağara kendisine ait tapınımın merkezidir. Bunu arkeolojik ve epigrafik belgelerden olduğu kadar Pausanias'ın³¹ da anlatımlarından bilmekteyiz. Bu mağara Çavdar Çayı'nın 3,5 km kadar kuzey kıyısında bulunmaktadır³².

Bölgede yaygın olarak tapınım gören bir başka tanrı ise bölgelere göre farklılık gösteren epitetleriyle Zeus'tur. Tanrı Nakoleia bölgesinde Zeus Asienes³³ Nakoleia, Orta Rhyndakos havzasında (Tavşanlı Yakını) Zeus Abozenos³⁴ epitetleriyle tapınım görmüştür. Yine Nakoleia ve Dorylaion bölgesi merkez olmak üzere Gök ve Fırtına Tanrısı olarak tapınım gören Zeus Bronton Kuzey Phrygia'nın en yaygın tanrısıdır. Gürleyen Zeus anlamına gelen Zeus Bronton ayrıca Aizanoi kentinin yerel kültlerinden de birisidir³⁵. Phrygia halkı ölülerini Zeus Bronton ile özdeşleştirip tanrılaştırmaktalardı. Dorylaion bölgesinde bulunmuş bir yazıt üzerinde tanrının Zeus Dagoutenos epiteti geçmektedir³⁶. Aizanoi bölgesinde Zeus Aizanon³⁷ ve Zeus Anadotes³⁸ Akmoneia. Emirdağ'ın kuzey platosu içinde yer alan Polybotos (Bolvadin) ve Amorion arasındaki bölgede sürülerin ve tarımın koruyucusu Zeus Alsenos³⁹ kültürünün yaygın olduğunu görüyoruz. Kütahya Pınarcık'ta bulunmuş bir mermer büstten ise bölgede Zeus'a Ampelikos⁴⁰ epiteti ile tanrıya tapıldığıını

²⁷ MAMA X, 215.

²⁸ MAMA X, 158.

²⁹ MAMA X, 307.

³⁰ MAMA XI, 67.

³¹ Pausanias, **Description of Greece, I: Books 1-2 (Attica and Corinth)**, Çev: W.H.S. Jones, (Loeb Classical Library, New York, London, 1918-1935), X, 32, 3.

³² MAMA IX, xxxiii.

³³ Nuran Şahin, **Zeus'un Anadolu Kültleri**, (Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü yayınları, İstanbul, 2001), s., 26; W.Ruge, "Phrygia", **RE**, XX/1, s., 807.

³⁴ Şahin, **a.g.e.**, s., 1; MAMA V, 104, no:216; Ruge, **a.g.m.**, s., 807.

³⁵ Thomas Drew-Bear- C. Naour, "Divinites de Phrygie", **ANRW II**, 18, 3, (Berlin-Newyork, 1990), s., 1992; Şahin, **a.g.e.**, s., 2001, s., 37.

³⁶ Şahin, **a.g.e.**, s., 41.

³⁷ Şahin, **a.g.e.**, s, 3:Andolu'da Zeus adına inşa edildiği bilinen tek tapınaktır.Hadrianus döneminde tamamlanmıştır. Bugün Kütahya'nın Çavdarhisar ilçesinde bulunmaktadır. Rudolf Naumann, **Der Zeustempel zu Aizanoi, Nach den Ausgrabungen von D. Krencker & M. Schede**, (Berlin, 1979), s., 8 vd.

³⁸ Şahin, **a.g.e.**, s., 19.

³⁹ Thomas Drew-Bear- C. Naour, **a.g.m.**, 2001, s., 1929 vd.

⁴⁰ Şahin, **a.g.e.**, s., 17.

anlıyoruz. Tanrının bu epitetinin Ampeos ile ilişkili olduğu ve bu bölgedeki hayvancılık ve bağcılıkla ilgili olduğu belirtilmektedir. Yukarı Tembris vadisinde iklim ve bereket tanrısı olarak işlev gören ve bölgenin en eski kültlerinden birisi olan Zeus Bennios⁴¹, Appia sınırları içerisinde Zeus Ampelites⁴², Dorylaion ve Nakoleia arasındaki bölgede Zeus Aouadios⁴³. Dionysopolis'te kabartmalı bir mermer stel üzerinde tanrının Grosou⁴⁴, Akmoneia yakınlarında Oturak'ta bulunmuş bir yazıtta Heliodromos⁴⁵, Mihalıççık'ın batısında Yukarı İğde ağaç Köyü'nde II. ve III. yy'a tarihlenen bir stel üzerinde İlarenos⁴⁶, Apameia'da (Dinar), mermer bir yazıt üzerinde Kelaineus⁴⁷, epitetleri okunmuştur.

Ayrıca Laodikeia kentinin en önemli tanrısı Zeus'tur. Kentin Roma imparatorluk dönemi bronz sikkelerinin arka yüzünde ayakta sağ elinde kartallı sol elinde asası ile betimlenmiş olup Laodikenos epiteti yazılmıştır⁴⁸.

1.3. Hellenistik Dönem'de Phrygia Bölgesi

III. Aleksandros Grek dünyasında M.Ö.V. yy'da gerçekleşen Pers istilasının ardından intikam duygusuyla da beslenerek güçlenen doğunun fethi ütopyasını gerçekleştirmek üzere M.Ö. 334 yılı baharında Çanakkale boğazını aşarak Anadolu'ya girdi. Bu diğer bölgeler için olduğu kadar Anadolu içinde yeni bir dönemin ilk habercisi oldu. III. Aleksandros Asya'ya hareket ederken ordusunun kuvveti 30.000 piyade ve 5.000 süvari kadardı. Perslerle karşı ilk çarpışma Granikos (M.Ö. 334) (Biga çayı) ırmağı yakınlarında oldu ve Aleksandros'un üstünlüğü ile sona erdi⁴⁹. Bu savaşı Aleksandros kazandı. Batı Anadolu'nun güvenliğini sağladıktan sonra güneye ilerledi. 334 yılının kışını

⁴¹ Şahin, a.g.e., s., 32.

⁴² Şahin, a.g.e., s., 17; Mitchell, a.g.e., s., 18.

⁴³ Şahin, a.g.e., s., 22

⁴⁴ Şahin, a.g.e., s., 55.

⁴⁵ Şahin, a.g.e., s., 56.

⁴⁶ Şahin, a.g.e., s., 66.

⁴⁷ Şahin, a.g.e., s., 75; MAMA VI, 68, no: 180.

⁴⁸ Şahin, a.g.e., s., 91.

⁴⁹ Thomas North, **Plutarch's Lives**, X Cilt, Çev: Thomas North, (London, 1910), Alex. 1-15.; A.M. Devin, "Demythologizing the Battle of the Granicus", **Phoneix**, Vol. 440, No: 3, 1986, s., 265; M. E. Bosch, **Helenizm Tarihinin Anahatları**, I.Kısım, Çev.: Afif Erzen, (İstanbul Rıza Coşkun Matbaası, İstanbul, 1942), s., 28vd; Özsait, a.g.e., s., 284.

Lykia'da geçirdi. Daha sonra Pamphilia içlerinden Phrygia'ya doğru devam etti Perslerin Phrygia satrabı onun ile savaşmayı göze alamadığı için Kelainai şehrini savaşız şehri teslim aldı. Komutanlarından Antigonos'u Kelainai kentine yerleştirdi ve kendisi Gordion şehrine doğru hareket etti⁵⁰. Kışı Gordion'da geçirdikten sonra İssos (M.Ö. 301) savaşında Pers ordusunu bir kez daha yendi⁵¹. (L.XIII)

Aleksandros birçok kenti fethedip Perslerin elinden almasına rağmen onlara tam bir özgürlük vermeyip kendinden önce var olan Pers sistemine devam etmekte, değişen sadece satraplar olmaktadır. Halkın Pers yönetimine ödediği vergileri kaldırmamıştır⁵².

Aleksandros'un ölümü ile başlayan ve Aktium deniz muharebesine kadar devam eden üç yüz yıllık dönem özellikle Anadolu için karışık olaylar ve bitmez tükenmez savaşlarla dolu bir dönemdir. Başlangıçta amaç Aleksandros'un evrensel fikirlerinin ve imparatorluğunun korunması düşüncesi ön planda olsa da sonradan bu fikrin ortadan kalktığını ve bir takım küçük krallıkların imparatorluk coğrafyasında kurulduklarını görmekteyiz. Aralarında yaptıkları savaşlar ile günden güne zayıflayan bu devletler sonunda bölgeyi hakimiyeti altına almak isteyen Romalılara karşı gelememişler ve hepsi bir bir Roma hakimiyetine girmişlerdir⁵³.

Phrygia, Aleksandros'un ölümünden sonra komutanları arasında yapılan ilk yönetim bölgesi dağılımında, Lykia, Pamphilia bölgeleri ile beraber Antigonos'un egemenliğine verilir. 301 yılına kadar Phrygia bölgesi Antigonos egemenliğinde kalır. 301 yılında bugünkü Afyon'un kuzeyinde gerçekleşen İpsos savaşında Antigonos Trakya kralı olan Lysimakhos ile, Suriye ve doğunun efendisi Seleukos'un birleşmiş güçleri tarafından Orta Anadolu'da yenilgiye uğrattılır ve topraklarını kaybeder ki kendisi de bu savaşta ölmüştür. Oğlu Demetrios ise Lysimachos tarafından esir alınmış ama

⁵⁰ Arrianos, **İskender'in Anabasisi**, Çev.:Hayrullah Örs, (M.E.B. yayınları, Ankara, 1945-1949), s., 140vdd ; Edward M. Anson, "Antigonos, the Satrap of Phrygia", **Historia**, Vol 37, No: 4, 1988, s., 471; A. Müfit Mansel, **Ege ve Yunan Tarihi**, (TTK Yayınları, Ankara, 1999), s., 439.

⁵¹ Arrianos, C. II, 140vdd; Özsait, a.g.m., s., 286; Bosch, **a.g.e.**, s. 1942, 36.

⁵² Mansel, **a.g.e.**, s., 439; Anson, a.g.m., s., 471 vd.

⁵³ Mansel, **a.g.e.**, s., 458.

öldürülmemiştir⁵⁴. M.Ö. 281 yılında ise Lysimakhos, eski müttelikinin zengin krallığını elde etmeyi çok isteyen Seloukos'un saldırısına uğramıştır. O sırada her ikisi de yaşlı olan iki rakibin orduları Keikos'un ötesindeki dağların ardında bulunan Hermos (Gediz) Irmağı'nın kuzey kıyısına yakın Kurupedion Ovası'nda karşılaşmıştır. Lysimakhos'a felaket ve ölüm getiren bu savaş sonunda Selukos, Anadolu'yla Trakya'yı Ege'den Hindistan sınırına kadar uzanan büyük ve sınırsız imparatorluğuna katmıştır. (L.VIII) Böylece Phrygia bölgesi de Selukos yönetimi altına girmiştir. Ancak yedi ay sonra Seleukos, yeni kazandığı iktidarını sağlamlaştırmak amacıyla gitmiş olduğu Trakya'da öldürülmüştür. Oğlu I. Antiokhos babasının Avrupa'da ele geçirmeyi umduğu yerleri terk etmek zorunda kalmışsa da Seleukos'un Anadolu'daki topraklarının varisi ve böylece Pergamon'da bulunan yöneticinin de efendisi olmuştur⁵⁵.

Seleukos'un Kurupedion'da kazandığı zafer sonrası Pergamon'da buluna ve Lysimakhos'un yaklaşık olarak dokuz bin talantonluk hazinesini korumakla görevli Phletairos'un da efendisi olmuştur. Orta halli bir aileden gelen bu zeki asker sorumluluğuna bırakılan hazinenin sadık bekçisidir. Fakat Seleukos'un Anadolu'ya gelmesiyle o da efendisinin tarafını terk edip işgal güçlerinin tarafına geçmiştir. Seleukos'un savaştan sonra Pergamon kalesini işgal edip Phletairos'tan (M.Ö. 283-263) hazineyi alabilecek gücü olmaması nedeniyle Phletairos bölgede kendi egemenliğini kurmaya başlar⁵⁶. Böylece bölgede Phrygia'yı da içine alan coğrafya için önemli gelişmelerin

⁵⁴ Mitchell, **a.g.e.**, s., 323; Hellen S. Lund, **Lysimachus**, London, 1992, s., 80.

⁵⁵ David Magie, **Anadoluda Romalılar, Attalos'un Vasiyeti**, (Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2001), s., 4; David Magie'nin 1950 yılında Princeton Üniversitesi tarafından yayımlanan iki ciltlik Roman Rule in Asia Minor adlı eserinin ilk cildi 29 bölüm ve 4 ekten oluşmaktadır. Arkeoloji ve Sanat Yayınları bu eseri bölüm bölüm çevirerek ayrı parçalar halinde yayımlamıştır. Ayrıca ele alınan konuların daha kolay anlaşılmasını sağlaması açısından da önem taşıyan resim, belge ve haritalar kaynaklar arasından bulunarak metin içine yayımcı kurumun da izniyle eklenmiştir. Mansel, **a.g.e.**, s., 468.

⁵⁶ Magie, **a.g.e.**, s., 6; Ayrıca Philetarios katilinden satın aldığı babasının küllerini I. Antiokhos'a vermek suretiyle de onun hoşgörüsünü kazanmıştır. Yeğeni Attalos'un Antiokhos'un genç kardeşi Akhaios'un kızıyla evlenmesiyle de aralarındaki ilişki daha da kuvvetlenmiştir. Magie, **a.g.e.**, s., 6.; Philetairos'un kendi adına 284'te para bastırıldığını biliyoruz ki bu da bağımsızlığının bir sembolüdür. Attik ağırlık ölçüleri esas alınarak basılan paralar ilk önce III. Aleksandros adına, daha sonra Seleukoslar adına ve en sonunda da kendi adına basılmaya başlanmıştır. Christopher Howgego, **Ancient History from Coins**, (London, 1995), s., 54.

yaşanmasına neden olacak olan Pergamon Krallığı'nın da temelleri atılmış olur⁵⁷. (L.VIII)

Aynı dönemde Anadolu'da var olan hakim güçlerden bir diğeri de varlıklarıyla her yere korku saçan ve Hellenistik dönemde Anadolu'ya girmelerinden itibaren neredeyse her savaşın içinde olan Galatlardır. M.Ö. 280 yılında Bithynia kralı I. Nikomedes'in kardeşi Zipotes ile olan taht kavgasında Nikomedes'e yardım etmek için onun yardımı ve daveti üzerine paralı Asker olarak Anadolu'ya boğazlar üzerinden giriş yapmışlardır⁵⁸. Bithynia kralının savaşta başarıyla çıkmasından sonra ise Galatlar Küçükasya'nın iç bölgelerine doğru önlerine çıkan şehirleri yağmalayarak ya da haraç alarak ilerlemişlerdir. Sonunda bir zamanlar Phrygia diye anılan Halys (Kızılırmak) ve Sangarios (Sakarya) ırmakları arasında kalan bölgeye yerleşmişler burada bir krallık kurmuşlar, buradan da yağma seferlerine devam etmişler ve birçok şehri haraca bağlamışlardır⁵⁹.

I. Attalus'un kral olduktan sonra Galatlara o güne kadar Pergamon krallığınca verilen haracı vermeyi reddetmiş ve Galatlar üzerine sefere çıkmıştır. Yapılan seferi başarıyla bitirdikten sonra I. Attalus kral unvanını almış ve eski Mysialı hanedanlık Anadolu'yu bir krallığa dönmüştür⁶⁰. Hieraks ile yapılan savaşlarda da başarılı olması onun Anadolu'daki gücünü

⁵⁷ Michael Ivanoviç Rostovtzeff, **The Social and Economic History of the Hellenistic World** c.I, (Oxford, At the Clarendon Press, 1998), s., 554; Kendisi resmi olarak Pergamon ve çevresine hakim olsa da Kurupedion savaşından sonra Seleukos krallığının kendi egemenliğini her yerde tam olarak kuramaması nedeniyle Philetarios gücünü Pergamon etrafındaki topraklar üzerinde yayabilmiş ve ismen değilse bile uygulamada epeyce büyük bir krallığın egemeni olmuştur. Kendisi tam bir Grek olmasa da Grek tanrılarına tapmış ve Hellenistik kültürü kabullenmiştir. Ayrıca Delos'taki Apollon tapınağına da değerli hediyeler gönderdiği bilinmektedir. Onun bu politikası kendisinden sonra gelen Eumenes (263-241) ve onun arkasından tavra geçen Attalus (241-197) tarafından da devam ettirilmiştir Magie, **a.g.e.**, s., 6.

⁵⁸ Murat Arslan, **Galatlar**, (Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000), s., 54.; Fernand Lequenne, **Galat'lar**, Çev.: Suzan Albek, TTK Yayınları, Ankara, 1979, s., 34.

⁵⁹ Arslan, **a.g.e.**, s., 57.; Bu ülke uzun zaman dolaşan ve Attalos'lar ve Bithynia krallarına tabii olan ülkeleri ele geçirerek, şimdiki Galatia ve Gallo-Graikia dene yer, oranın sahiplerinin gönül rızasıyla alan Galatia'lılar tarafından kurulmuşlardır..." Strabon, **a.g.e.**, XII,V, I .; Nikomedes, kardeşi Zipotes'e karşı yapılan savaşta Galatların da yardımı ile başarılı olunca Galatlar Nikomedes'ten Anadolu'da yerleşecek toprak isterler. Nikomedes onlara Yukarı Phrygia'nın dağlık bölgelerini vermeyi önerir. Böylece Antiochos'a karşı bir tampon devlet kurulmuş olacaktı. Galatlar, Sakarya ve Kızılırmak arasında yerleşmekle beraber güçlerinin yettiği her yere yağma seferi düzenlemeye başladılar. Lequenne, **a.g.e.**, s., 35 vd.

⁶⁰ Rostovtzeff, **a.g.e.**, s., 555. ; Arslan, **a.g.e.**, s., 80. Galatlar üzerine yaptığı bu başarılı seferden sonra tıpkı I. Antiochos gibi kurtarıcı 'soter' olarak karşılanmıştır. Bu unvan, bağımsız bir egemenliğin resmen kazanılmasından daha da fazlasının ifade etmektedir. Çünkü bu onun barbarlara karşı Hellenlerin önderi olduğunu ve Anadolu'daki Hellenleri kendilerine saldıranlardan koruduğunu simgeliyordu. Hellen dünyasındaki yeri böylece kesin olarak belirlenmiştir. Magie, **a.g.e.**, s., 13.

oldukça sağlamlaştırmıştır ve Phrygia bölgesinin de büyük kısmı Pergamon krallığı sınırlarına dahil olmuştur⁶¹. Roma ile olan ilişkilerini hep iyi yönde geliştiren Attalos Anadolu'da Roma'nın da desteği ile Makedonia ile savaşmış ve savaşlar daha sonra ermeden 197 yılında ölmüştür. Yerine oğlu II. Eumenes geçmiştir. Magnesia savaşında başarılı olan Roma ve Pergamon birlikleri bu sayede Anadolu'da Seleukos egemenliğine tamamen son vermişlerdir⁶².

Savaştan bir yıl sonra Phrygia bölgesindeki Apameia'da (Dinar) imzalanan antlaşmayla⁶³, Eumenes krallığını Bitynia sınırından Büyük Menderes Irmağı'na kadar genişletmiştir. Ülkesi Pisidia ile Milyas dağlık bölgelerinin geniş bölümleriyle, Orta Anadolu'da Phrygia ve Lykonía bölgelerini kapsamış ve böylece Perygia bölgesi Roma'nın da onayıyla Pergamon krallığının yönetimi altına girmiştir⁶⁴. (L.X)

⁶¹ Attalos Pergamon Kralı olmasından yaklaşık beş yıl önce I. Antiokhos'un oğlu, II. Antiochos arkada iki oğul bırakarak Ephesos'ta ölmüştür. II. Antiokhos birkaç yıl önce ise eşi Laodike'yi Mısır'ın yeni kralı III. Ptolemaios'un kız kardeşi Berenike'yle evlenmek için boşamıştır. Berenike ona bir çocuk doğurmuş ise de Laodike'nin büyük oğlu II. Seleukos adı altında kral ilan edilmiştir. Bunun üzerine hemen savaş çıkmıştır. Çünkü Ptolemaios kızkardeşiyle onun küçük oğlunun hakkını korumak amacıyla Seleukos'un Suriye'deki topraklarını istila etmiştir. Bunun üzerine, ona karşı savaşmak için doğuya hareket etmek Seleukos için kaçınılmaz olmuştur. Sonunda Mısırlı istilacıları kovmada başarılı olmakla birlikte, Seleukos, Attalos'un tahta çıkışı esnasında Anadolu'ya da takviyeler göndermek zorunda kalmıştır. Saltanat naibi olarak görev yapmakta olan Laodike'nin istediği bedel daha sonra Hieraks (atmaca) lakabı verilen küçük oğlu Antiokhos'un Seleukos imparatorluğu'nun Anadolu kısmına kral olarak kabul edilmesidir. Seleukos kardeşini ortak kral olarak tanımak zorunda kalmış, fakat Mısırlılarla barış imzalanmasından sonra teslim etmiş olduğu yerleri almak için bir orduyla geri dönmüştür. Başlangıçta kazanmasına rağmen, sonunda Galatlar ve Pontos Kralı II. Mithradates'le ittifak yapan Hieraks tarafından Orta Anadolu'da Ankyra'da mağlup edilmiş ve ordusunun büyük bir bölümünü kaybettikten sonra Toros Dağlarının güneyine Kilikia'ya sığınmak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Hieraks, Anadolu'nun hakimi olarak tanınmıştır. Hieraks'ın kral unvanını almış olması Attalos için doğrudan bir tehdit oluşturmuştur. Bu yüzden Hieraks ile Attalos güçleri en az üç kez karşılaşmışlar her seferinde Attalos galip gelmiştir. Umudu kırılan Hieraks geri çekilmiş ve Trakia'ya giderken de yolda yağması bir Galat grup tarafından öldürülmüştür. Magie, **a.g.e.**, s., 14 vd.

⁶² O da babası gibi Roma ile dostça ilişkileri devam ettirmiştir. M.Ö. 192 yılında Roma'nın Antiokhos ile yaptığı savaşta Roma'yı desteklemiş ve M.Ö. 190 yılında ise Scipio komutasındaki Roma ordusu Magnesia kentinin biraz kuzeyinde, Hermos'un kuzey kıyısında Antiokhos'un ordusu ile karşılaşmış Eumenes'te bu savaşta Roma saflarında yer almıştır. Magie, **a.g.e.**, s., 39-40. Fakat Eumenes'in Roma ile olan ilişkileri hep dostane bir şekilde sürmemiştir. 176-166 yılında Roma senatosunda kendisi aleyhinde yapılan iddiaları cevaplamak için bizzat Roma'ya gitmiş ama şehre alınmamıştır. Bu durumda onun Anadolu'daki otoritesini sarsmıştır. Yinede Galatlar üzerine yaptığı seferlerde başarılı olmuş ve o da Anadolu'nun kurtarıcısı lakabını almıştır. II. Eumenes M.Ö.159 yılında altmış yaşında ölmüştür. Magie, **a.g.e.**, s., 56.

⁶³ Antiokhos, ötesinde Kappadokia krallığının bulunduğu, Toros Dağ silsilesinin kuzeyinde ve Halys (Kızılırmak)'in orta kıvrımının batısında yer alan tüm yerlerde hak iddia etmekten vaz geçmiştir. Böylece galiplerin ellerine geniş topraklar geçmiştir. Roma kendisi hiç toprak almamış ve senatus toprakların galipler arasında bölüşülmesine karar vermiştir. Magie, **a.g.e.**, s., 39 vd.

⁶⁴ Magie, **a.g.e.**, s., 39 vd.; Romalılar Eumenes'in krallığını böylece genişletmeleri tamamen ona duyulan minnettarlıktan değil. Armağanın gerçek bir nedeni de vardı. Senatörler Anadolu'nun yönetimini üzerlerine almak ve Hellas'ta yakınlarda bir Protoktor'lüğün kurulmasıyla yüklenilen sorumluluklara bir başkasını katmak istiyorlardı. Bundan dolayı geçici bir politika benimsemişler ve Roma'yla Seleukos imparatorluğu arasında,

Attalos II'nin yerine geçen prens III. Attalos ismi ile tahta çıkmıştır⁶⁵. Attalos tüm mülkünü Roma halkına bırakmıştır. Bu mülk sadece onun özel servetini değil, aynı zamanda doğrudan krala bağımlı bulunan ve şimdi Roma'nın bağlıları olan kentler yanında kraliyet topraklarını da kapsamıştır⁶⁶. Böylece Pergamon krallığı da Anadolu eyaletini oluşturma çabasına giren senatusun çözmesi gereken bir problem olarak önlerine gelmiştir.

1.4. Hellenistik ve Roma Dönemi'nde Phrygia Bölgesi ve Şehirleşme

Phrygia bölgesinde kurulmuş olan kentlerin kentleşmelerinin ne yönde oluştuğunu anlamamızı sağlayacak kadar kazı çalışması yapılmamasına rağmen yinede Klasik Yunan ve Roma döneminde oluşmuş olan ve şehir dendiği zaman o dönemin insanının kafasında uyanan bir mimari düzenlemenin olduğunu biliyoruz. Eldeki az kanıta rağmen bir karşılaştırmaya giderek Phrygia bölgesinde kurulan kentlerin oluşumları hakkında genel bir fikir elde edebiliriz.

Pausanias'ın⁶⁷ bir metninden yola çıkarak İlkçağ'da bir şehri şehir yapan başlıca şeylerin neler olduğunu anlayabiliriz. O şehri, gymnasiumu, tiyatrosu, agorası, suyu ve suyu saklama yapıları ile tanımlamaktadır. Grek ve Greko-Roman şehirlerinde milattan sonra ikinci yüzyıla kadar bir seri büyük bina ve yapı denince akla gelen ve bir şehirde olması gerekenler olarak

---

kralları kendilerinin sadık müttefikleri olacak ve onayları olmadan hiçbir politikaya girişmeyecek güçlü bir tampon devlet yaratma yoluna başvurmuşlardı. Öte yandan Eumenes'in de çok güçlü olmaması için Rhodos'a da geniş toprak parçaları verilmişti. Magie, **a.g.e.**, s., 41.

⁶⁵ Bu konuda günümüze ulaşan söylentiler doyurucu olmamakla birlikte III. Attalos'un gaddar kan dökücü bir kral olduğu yönündedir. Söylentilere göre kral amcasını zehirlemiş, sadakatinden şüphe ettiği bir çok askeri aileleriyle birlikte sarayda gizlediği barbar askerler tarafından öldürmüştür. Bundan başka kral kendini saraya kapatmış şölenlerle vakit geçirmiş, resim ve bronz dökmekle uğraşmıştır. Tüm bunların sonucunda da halkın öfkesini kazanmıştır. Kuşkusuz bu korkunç anlatım tamamen gerçek değildir. Yapmış olduğu söylenen katliam ise sarayın güçlü bir grubunun şiddetle bertaraf edilmesiyle ortaya çıkmış olabilir. Ayrıca rastlantı sonucu olasılıkla Pergamon halkı tarafından alınan bir kararda Attalos onurlandırılmıştır. Yurttaşlarına bağışladığı lütuflar yanı sıra, savaştaki cesaretinden dolayı övülmüştür. Bu kararda altın bir çelenk tanrı Asklepios'a yapılan kurbanlara katılacak çok büyük bir heykel, Zeus sunağına konulmak üzere altın bir heykel vve hergün bir tütsü sunusuyla onurlandırılma öngörülmektedir. Bunlar Anadolu kentlerinin yaltaklanma karakterinin gereği olarak kabul edilse bile nefret edilen bir dünya kaçkınının böylesine jestlerle onurlandırılacağını düşünmek ise oldukça güçtür. Magie, **a.g.e.**, s., 65.

⁶⁶ Magie, **a.g.e.**, s., 68.

⁶⁷ Pausanias, **a.g.e.**, X, 3, 4.

sıralanmışlardır. Bunlar gymnasium, tiyatro, su sisteminin yanında, şehir duvarları, kuleler, tapınaklar, altarlar, politik olarak ise şehrin yönetimi için gerekli binalar olarak düşünülen bouleuterion, basiliklar ve bunların yanında halkın kültürel ve eğitsel aktivitelerini yerine getirebilecek olan binalar. Fakat Asia’da ise hiçbir zaman Greko-Roman dünyasının düşündüğü gibi bir şehircilik düşüncesi oluşmamıştır. Buna ise iki neden gösterilebilir. Birincisi Hellenistik dönemde özellikle Asia şehirlerinin ekonomik yapısının bu türlü şehir yapılarını karşılayacak güce erişememesi, ikincisi ise: Asia’da, Greko-Roman kültüründe olduğu gibi bir şehircilik düşüncesinin olmamasıdır⁶⁸.

Hellenistik krallıklar ve Roma emperyalizminin bölgede yükselişi süresince de bölgeyi etkileyecek sürekli bir gücün olmaması, şehirlerde yaşayanların siyasal bir otoriteye etkilerinin olmayışı, gücün komutanlar, krallar ve imparatorlar arasındaki gidiş gelişleri de şehirlerin gelişimine olumsuz yönde etki etmiştir⁶⁹.

III. Aleksandros ile başlayan Helenistik dönemde, günümüzde Afyon olarak bilinen bölge hakkında oldukça az bilgi vardır. Perslerden fethettikleri topraklar içinde Helenistik krallar tarafından kurulan şehirlerden biri olan Apameia gibi ordu generalleri tarafından kurulan şehirlerden biri olan ve tek gözlü Antigonos’un generali Dokimos⁷⁰ tarafından kurulan Dokimeion gibi Pers döneminden beri bilinen ve aynı adlı göl kenarında kurulan Sanaos veya Anava gibi şehirler mevcuttur. İmparatorluk ideolojisi tarafından desteklenen kültürel gelişimin bir parçası olarak Roma İmparatorluğu tarafından Phrygia bölgesinde bir grup şehir daha kurulmuştur. Örneğin M.S. III. yy sonunda İmparator Gallienus zamanında adı geçen Malos ile I. Konstantin tarafından küçük bir yerleşimken şehir konumuna yükseltilen Orkistos’u sayabiliriz. Polybotos gibi bazı şehirle ise sadece Bizans döneminde ortaya çıkmıştır. Roma döneminde ise Anadolu’daki ekonomik refahın artışı ve yaşam koşullarının görece düzelmesi ile toplumlar köyden şehir konumuna

⁶⁸ Mitchell, **a.g.e.**, s., 80.

⁶⁹ Mitchell, **a.g.e.**, s., 81.

⁷⁰ Muhtemelen, Antigonos’un, Lysimakhos ile olan mücadelesi sırasında Synnada şehrini M.Ö. 302’de, savaşız Lysimakhos’a teslim eden, Antigonos’un komutanlarından birisidir. Pausanias, **a.g.e.**, I,8,1; Dokimeion şehrinin kurucusu olduğu düşünülmektedir. Getzel G. Cohen, **The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands and Asia Minor**, (Univesity of California Pres, Oxford, 1995), 295 ; Ernst Badian, “Dokimos”, **DNP III**, 1996, 732.

yükselmeye başlamıştır. Köyle çevrelerindeki şehirlere veya büyük çiftlik sahiplerine bağlı olup, şehirle ise doğrudan Roma valisine bağlıydılar⁷¹.

Roma İmparatorluğu döneminde, Afyon ili Phrygia bölgesinin bir parçası idi ve Anadolu'daki komşu bölgelerden şu şekilde ayrılmıştı: Kuzeyde Bithynia, kuzeydoğuda Galatia, doğuda Lycaonia, güneyde Pisidia ve batıda Mysia Abbaitis⁷².

Phrygia bölgesi Roma döneminde başkenti Ephesus olan Asya eyaletine bağlı bulunmaktaydı. Yönetim biçimine göreyse bölgeler şehir şehir merkezlere ayrılmışlardı. Şehirlerin meclisleri ve kendi yöneticileri bulunmaktaydı. Roma şehirleri vergilendirmekte, şehirler de kendilerine bağlı köye ve köylülerden bu vergileri toplamaktaydılar. Bir kısım toprak ise büyük çiftlikler halinde imparatorlara aitti. Örneğin Reio Moeteana et Ipsina⁷³, Kütahya Altıntaş'dan Afyon'un doğusundaki Akarçay'a kadar uzanan büyük bir araziye kaplamaktaydı. Bu arazilerde yaşayanlar ise vergilerini direk olarak görevlendiren kahyalara vermekteydiler. Bu kahyalar ise genellikle imparatorun azatlı köleleri olmaktadır. Roma döneminde Hellenistik döneme nazaran daha bir barış içinde yaşayan şehirlerin kendilerine ait koruma güçleri bulunmaktaydı. Roma askerleri ise oldukça azdı⁷⁴.

Bizans döneminde ise şehirler genel olarak küçülmüşlerdir. Bazıları Prymnessos gibi ovalardaki yerleşim yerlerinin Akroinos gibi savunması daha kolay yüksek yerlere yerleşmek adına terk edildiğini, birçoğunun da piskoposluk listelerinde adı geçtiğinden varlıklarını sürdürdüklerini görmekteyiz. Bazıları Synnada gibi önemini korurken, bazıları da Amorion gibi daha da önem kazanmışlardır. Romanın büyük Asya Eyaleti daha sonra Phrygia ve Karia olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Phrygia eyaleti ise daha sonra daha küçük kısımlara ayrılmış, Phrygia Prima (İlk Phrygia), Phrygia

⁷¹ T. Drew-Bear, "Grek ve Roma Dönemlerinde Afyonkarahisar", **Afyonkarahisar Kültüğü I**, (Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, 2001), s., 97.

⁷² T. Drew-Bear, a.g.m., 2001,s., 97.

⁷³ Ipsina = Sipsin, günümüzde Afyon'un on km kuzeyinde bulunmaktadır. Regio Moeteana ile ilgili kanıtları ise geç II. Yy ile erken III yy'a aittir. Bu dönemde Moeteanan, Ipsus'taki imparator mülkleri ile beraber tek bir yönetim bölgesi olarak geçer. M.H. Ballance, "Regio Ipsina et Moeteana", **AS**, S.19, 1969, s., 146.

⁷⁴ T. Drew-Bear., **a.g.e.**, s., 98.

Secunde (İkinci Phrygia) adlarını almıştır⁷⁵. Phrygia'nın en büyük şehri Apameia, başkenti Antiokheia olan Pisidia eyaletine bağlanmıştır⁷⁶.

Phrygia bölgesinde konuşulan dil ise Hellenistik ve sonrasındaki Roma döneminde dahi Phryg dili olduğu düşünülmektedir⁷⁷. Bu dilde yazılmış birçok yazıt bulunmamsa karşın ne yazık ki dil çözülemediği için anlaşılammaktadırlar. Pers İmparatorluğu III. Aleksandros tarafından ele geçirilmesinden sonra, şehirlerdeki üst tabakalar, Makedon ve Grek göçmenler ve zamanla bölgedeki aristokratlar Grekçe konuşmaktaydılar⁷⁸. Grekçe ya da Latince hiçbir zaman yazarlar, yönetici, bölgede yaşayan resmi memur ve bir grup elitin konuştuğu dil olmaktan öteye gidememiştir. M.S. III. Yy'da dahi iç kısımlarda yaşayan halk Lykaonia, Galatia ve Phrygia bölgelerinde kendi dilleri ile konuşmaktaydılar⁷⁹. Roma döneminde ise Latince bilindiği kadarıyla askerler arasında ve Dokimeon'daki mermer ocakları yöneticileri gibi devlet yöneticilerince konuşulmaktaydı. Roma yöneticileri de Asya eyaletinin valileri gibi, yönetimlerindeki şehirlere evraklar yazarlarken Grekçe yazıyorlardı. Bu nedenle Roma döneminde Grekçe daha da yaygınlaştı. M.S. II. ve III. yy'dan kalma birçok mezar taşında ana metin Grekçe, sadece mezarı rahatsız edebilecek soygunculara yönelik lanetler Phrygce yazılmışlardır. Bu yüzden de Phrygce bu tarihlerde bile kutsal karakterini kaybetmemiştir⁸⁰. (L.VII)

1.5. Roma Yönetimi Altında Asia Eyaleti'nin Bir Parçası Olarak Phrygia :

⁷⁵ Anderson, **a.g.e.**, s., 31; T. Drew-Bear, **a.g.e.**, s., 98.

⁷⁶ T. Drew-Bear, **a.g.e.**, 2001, s., 98.

⁷⁷ Sherman E. Johnson, "Early Christianity in Asia Minor", **JBL**, Vol. 77, No: 1, 1958, 8.

⁷⁸ Drew-Bear, **a.g.e.**, 2001, s., 98.

⁷⁹ W.M.Ramsay, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, Çev: Mihri Pektaş, (M.E.B., Ankara, 1960), 24.

⁸⁰ T. Drew-Bear, **a.g.e.**, s., 98.; Ayrıca Roma imparatorluk döneminde bölgede bulunan Romalı yöneticilerden kalan birçok mezar taşında Phryg dilinde yazılmış olan lanetler aynı zamanda bölgedeki Phryg köylülerinin kültürlerini hala güçlü bir şekilde koruduklarının önemli bir göstergesidir. Çünkü bilindiği gibi mezar soyguncularına karşı şehir yönetimi tarafından yeni bir mezarın yapımından çok daha fazlaya gelecek bir para cezası öngörülmekte ve bu şekilde soyguncular mezarlardan uzak tutulmaya çalışılmaktaydı. Roma devletinin bir görevlisinin Roma kanunları kadar Phryg dilinde yazılmış lanetlere güvenmesi Phrygia bölgesindeki yerel kültürün hala gücünü koruduğunu gösterir. Drew-Bear, a.g.m., 2007, s., 435.

Asya eyaletinin kuruluşu tam olarak belli olmasa da M.Ö. 129'u eyaletin kuruluş tarihi olarak kabul edebiliriz. 133'te III. Attalos ülkesini Roma'ya devrettikten sonra II. Eumenes'in oğlu Aristonikos III. Eumenes adıyla⁸¹ tahta çıkmak için ülke çapında bir ayaklanma başlatmıştır. M.Ö. 129 yılında ise çıkarılan ayaklanma Roma tarafından bastırılır⁸². M.Ö.129 yılı consulü Manius Aquillius'un⁸³ başında bulunduğu senato komisyonu tarafından takip eden tarihlerde Asia eyaletine dair bazı düzenlemelerin yapıldığı düşünülebilir. Ayaklanma sonrası yapılan düzenlemelerin birkaç yıl sürdüğü düşünülse de M.Ö. 129 tarihini Romanın Asia eyaletini kurduğu yıl olarak kabul edebiliriz⁸⁴. Bir kopyası da Apameia'da bulunan bir senatum consultum'dan anlaşıldığına göre M.Ö. 116 yılında Phrygia eyaleti Asya eyaletinin yönetim bölgesi içinde bulunmaktadır⁸⁵. (L.XVII)

Zaman zaman sınırları değişse de Roma eyaleti Asia, Anadolu'nun batsında bulunmaktadır. Eyalet, doğuya doğru dağlık Phrygia'nın da eklenmesiyle 1000 m.'nin üzerinde dağları içinde bulundurur. Midaeum, Amorium, Philomelium'un doğusu Galatia ve Psidia'ya doğru uzanır. Bölgenin coğrafi konumu kısmen onun önemini, canlılığını açıklar. Bölgeden geniş oranda çıkan sikkelerde bu canlılığın direk göstergesidir. Özellikle Maeandros vadisinde bulunan şehirler ve onlara bağlı şehirlerde bu çok göze çarpıcı biçimde belli olur. Roma dönemi boyunca bu bölgedeki şehirler imparatorlukta para basımı konusunda en verimli dönemlerini yaşamışlardır⁸⁶.

⁸¹ Wickeln, "Aristonikos", **RE**, II/1, s., 962.

⁸² Romanın Küçük Asya'daki müttefikleri Pontos, Bithynia, Kappadokia, Paphlagonia'nın da içinde bulunduğu komutasını Perperna'nın yaptığı ordu ile üç yıl boyunca Roma'ya karşı direnmiş olan Aristonikos, Stratonikeia'da (Eskihisar) yenilgiye uğratılır. Bu yenilgiden sonra öldüğü için yerine M.Ö. 129 yılı consulü Manius Aquillius gelmiş ve Pergamon'un bir Roma eyaleti statüsü kazanması için gereken çalışmalara başlamıştır. Murat Arslan, **Mithradates VI Eupator**, (Odin, Yayıncılık, İstanbul), s., 69.

⁸³ F. X. Ryan, "The Praetorship of P. Cornelius Lentulus Spinher", **Hermes**, Vol. 128, No: 2, 2000, s., 116; Karl-Ludvig Elvers, "Aquillius", **DNP I**, 1996, 936; Klebs, "Aquillius", **RE**, II/I,1995, s., 323.

⁸⁴ Sviatoslav Dmitriev, **City Government in Hellenistic and Roman Asia Minor**, (Oxford University Press, 2005), s., 8; Mehmet Ali Kaya, Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırları ve Roma Yönetimi, **TAD**, 38, 2005, s., 15.

⁸⁵ Dmitriev, **a.g.e.**, s., 8.

⁸⁶ Dmitriev, **a.g.e.**, s., 8.

İKİNCİ BÖLÜM

ΑΡΑΜΕΪΑ ΚΕΝΤΪ (Απάμεια, [η Κιβωτος], Κελαιναί, Dinar)

1. ΑΡΑΜΕΪΑ ΚΕΝΤΪ ΤΑΡΪΗÇΕΪ

I. Antiokhos Soter, Kelainai sakinlerini yakında bir şehir olan Sultan Dağ'ın eteklerinde Marsyas (Suçıkan) ve Menderes'in birleştiği yere yakın bir bölgeye taşımıştır. Orada kendisi Annesinin ismini taşıyan Apameia'yı kurar⁸⁷. Kelainai ile birlikte anılan bu kentin tarihinden bahsetmek için önce Kelainai kenti hakkında da bilgimizin olması gerekmektedir.

Grekçe, ΚΕΛΑΙΝΑΙ, ΑΠΑΜΕΙΑ Η ΚΙΒΩΤΟ, ΑΠΑΜΕΙΑ ΠΡΟΣ ΜΑΙΑΝΔΡΟΝ, gibi çeşitli isimlerde geçen kentin Phryg döneminde ise Kelainai olduğu düşünülmektedir⁸⁸. Kelainai kentinin konumu hakkında Ksenophon'da bilgi bulmaktayız. Onun anlattıklarına göre her iki nehir de Marsyas ve Maeandros şehrin içinden akıp geçmektedirler. Aynı Apameia kentinde olduğu gibi her iki nehir de Kelainai şehrinin içinden geçmektedir. Herodotos'a göre Marsyas Kelainai agorasının içinden doğmaktadır. Fakat Herodotos'un anlatımı yanında Ksenophon'un anlatımı daha inandırıcı ve mantıklı gelmektedir. Ayrıca Marsyas'ın kaynağını gören hiç kimse Kelainai agorasının orada kurulduğuna imkan vermeyecektir. Strabon ise açıkça Kelainai şehrinin akropolisin kenarında olduğunu ve Apameia kurulduğu zaman Kelainai, Obrimas ve Maeandros'un kaynağına doğru ilerler bir şekilde şehrin kuzey yamacını kaplar konuma geldi⁸⁹.

Kelainai korunaklı olmayan açık bir alanda kurulmuştu. Bu durumu onun barış içinde olan bir ticaret şehri olduğunu gösterir. Bu pozisyonu ise kurulduğu dönemde çok da savaş tehdidi içinde olmadığına bir işaret olmalıdır. Şehrin erken tarihi bize şehrin kuruluşu ile bazı bilgiler verebilir.

⁸⁷ Strabon, XII, 7, 15;Cohen, a.g.e., s., 281; Victor Tscherikower, **Die hellenistischen Staedtegründungen von Alexander dem Grossen bis auf die Römerzeit**, (Arno press, New York, 1973), s., 32; Gustav Hirschfeld, **Über Kelainai-Apameia Kibotos**, (Berlin, 1875), s.,14; Ladislav Zgusta, **Kleinasiatische Ortsnamen**, (Karl Winter Universitaetverlag, Heidelberg, 1984), 244.; T Drew-Bear-S. Felkl, "Apameia", **DNP** I,1996, s., 824; BA, 62,D5

⁸⁸ Gernot Lang, **Klassische antike Stätten Anatoliens. 2 Bände**, (Books on Demand GmbH, 2003), s., 153.

⁸⁹ William M. Ramsay, **The Cities and Bishoprics of Phrygia**, Vol. I, (Elibron Classics Series, USA, 2003), s., 412.

İlkel dönemlerde ilk yerleşim yerinin akropolis olması ve tarımla uğraşan bu insanlar için burasının herhangi bir tehlike karşısında sığınacakları koruyucu tanrılarının da evi olduğunu söyleyebiliriz. Ksenophon'da, Kserkses tarafından akropolisin tahkim edildiğini söyler. Fakat bu açıklama daha önceden de burasının bir hisar olarak kullanılmadığına kanıt değildir.⁹⁰

Kelinaî şehri konum olarak eski Phryg şehirlerini tipik özelliklerini yansıttığı söylenebilir. Ksenophon'un büyük bir şehir olarak bahsettiği Keramon Agora ve Attouda her ikisi de yüksek bir bölgeye kurulmuş hisarları bulunan birer ticaret kentleriydi. Bu şehirlerin kuruluşunu Kelainai'a benzetebiliriz. Burada oluşturulan ticaret alanları, marketler büyük ihtimalle bir tanrının koruması altında kurulan ticari oldukları kadar aynı zamanda dinsel oluşumlardı. Bu yüzden bölgede bir altar ve buraya sık sık ticaret yapmaya gelenler için bir genel bir kült alanı bulunmaktaydı. Bu durum birçok yerde görülmekte olmasına karşın tarihsel konumları hiçbir zaman tam olarak aydınlatılamamıştır⁹¹.

1.1. Lydia yönetimi altında Kelainai Kenti

Gerek coğrafi ve gerekse mitolojik açıdan Kelainai kenti çok eski bir ticaret kenti olarak görünmektedir. Bu kent sadece örneğin Hierapolis'te olduğu gibi dinsel bir düşüncenin ağır basmasıyla kurulmadı; bu kent erkeklerin bir merkezde buluştuğu ve ticaret yaptıkları bir yerdi. Anadolu'daki ticaretin ilk olarak geliştiği dönemlerde taşınılan mallar Asia'dan ticaret kervanları ile Sinope, Miletos, Kyme ve Smyrna gibi limanlara taşınırdı. Greek ve Roma döneminde ise Amisos ve Ephesos gibi limanlar ön plana çıkmıştır. Buradan mallar denizci tüccarlar aracılığıyla batıya taşınırdı. Kelainai kenti de şüphesiz bu kervan taşımacılığının yapıldığı yerlerden birisiydi. Herodotos da bu kentin doğal ve ticari yapısı hakkında bilgi sahibiydi. Bu bilgiyi Miletos'a gelen ve bölgeyi tanıyan

⁹⁰ Örneğin eski Aeolic Smyrna'da şehrin merkezinde bulunan tepenin tahkim edilmiş zirvesi ile Kelainai'a benzer özellikler taşımaktadır. Fakat bu durum Kelainai'da oldukça açıktı ve hisar ile şehir arasındaki mesafe de Smyrna örneğine göre çok daha fazlaydı. İşte bu yüzden Kelainai ismi her zaman için bu iki ögeyi de belirtmek amacıyla çoğul olarak kullanılmıştır., Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 413.

⁹¹ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 413.

tüccarlardan almış olmalıydı. Bu ticari trafiğin ise ilk kontrolörleri Lydia'lılar olmuştur. Özellikle de para ticaretin içine girdiğinde ise çok daha elverişli ve kontrol edilebilir bir sistem bu sistemin sonucu olarak da tüccar prensler oluşmuştur. Bu teşkilatlanma beraberinde daha sonra Apameia kentinde de tapınım gören bazı tanrıların ön plana çıkmasını da sağlamıştır. Çünkü ticari birliklerin bulunduğu bölgeler belli tanrıların tapınımlarında da bir birliğe doğru gitmişlerdir⁹². M.Ö. VII. Yy'da Lydia, Mermnad hanedanlığı zamanında büyük ölçüde genişlemiş Halys'e kadar tüm Phrygia bölgesini yönetimleri altına almışlardır. M.Ö. VI. Yy'ın başlarına kadar ise Kelainai şehri Lydia egemenliği altında güvenli bir ticaret merkezi olmaya devam etti. Herodotos'tan, Kelainai kentinde Pythios oğlu Atys adında bir yöneticinin ikamet ettiğini öğreniyoruz. Kendisi Darius'a seferi için oldukça büyük miktarda para yardımı teklif etmiştir⁹³. İsimleri Lydia'lı ismi olan bu kişiler büyük ihtimalle bölgedeki tüccar prensliğin başındaydılar⁹⁴.

1.2. Pers yönetimi altında Kelainai Kenti

Küçük Asya Pers kontrolüne geçtiği zaman Kelainai kentinin de zaman içinde bölgenin doğal bir avlak sahası olması ve doğal güzelliklerinden dolayı satrapların ikamet ettiği bir yer olarak seçilmesiyle öneminin arttığını görüyoruz⁹⁵. Kserkses'te Grek seferi esnasında şehirden geçmiştir. Dönüşü esnasında da bölgede bir süre ikamet ettiği düşünülmektedir. Kendisi Marsyas'ın kaynak bölgesinde bir saray da inşa ettirmiştir⁹⁶. Kelainai ayrıca genç Kyros'un da tercih ettiği bir yer olmuştur. Kendisi, babası Darius tarafından M.Ö. 407'de Batı ve Orta Küçük Asya'yı yönetmek için gönderildiğinde Maeandros'un kaynağı yakınlarında kendisi bir saray inşa etmiş ya da en azından buradaki bir sarayda ikamet etmiştir. Kyros ise Kelainai'i M.Ö. 401'de ordusu için bir toplanma alanı olarak kullanmıştır.

⁹² Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 417.

⁹³ Herodotos, **Herodot Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973, VII, 26-29.

⁹⁴ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 418.

⁹⁵ Titus Livius, **The History of Rome**, Çev. George Baker, (Philadelphia, 1823), XXXVIII, 15; Ksenophon., **Anabasis**, Çev. Hayrullah Örs, (İnkılap ve Aka Kitabevleri Koll.Şti., İstanbul ve Ankara, 1975), I, II, 7; Aslan, panter ayı gibi çeşitli yırtıcı hayvanların bulunduğu Kelainai ve çevresi Pers satrapları için adete yetişkinlere özel bir eğlence alanı gibiydi. Graham Shipley-John Salmon, Human, **Landscapes in Classical Antiquity**, (Routledge, London and New York 1996), s., 139.

⁹⁶ Ksenophon, **Anab.**, I,2, 9.

Onun ölümünden sonra (M.Ö.401) sonra Kelainai, Tissaphernes tarafından yönetilmeye devam eder⁹⁷. 396'da ise krala ihaneti yüzünden kralın emri ile Tithrasustes tarafından Kelainai'de kafası kesilerek idam edilir.⁹⁸ Fakat bundan sonraki Kelainai hakkında ulaşılan tarihsel kayıtlar III Aleksandros'un bölgeye gelişine kadar kesilmektedir. III. Aleksandros ise şehre geldiğinde burasının alınması güç bir yer olduğunu görür. Fazla zaman kaybetmek istemeyen III. Aleksandros kent ile anlaşmaya vararak kan dökülmeden bölgeyi belli şartlar içinde teslim alır ve yoluna devam eder⁹⁹.

1.3. Diadoklar Döneminde Kelainai Kenti

Daha sonra Kelainai'ın orta Anadolu'da bir ticari bir merkez olduğunu görüyoruz. III. Aleksandros generallerinden olan ve onun ölümünden sonra bölgeyi başlangıçta onun imparatorluğu adına, daha sonra kendisini kral ilan ederek kendi adına yöneten Phrygia satrapı Antigonos, Kelainai şehrini kendi ikametgahı olarak seçmiştir. III. Aleksandros'un ardılları arasında oluşan anlaşmazlıklar nedeniyle Anadolu coğrafyasında uzun seneler devam edecek savaşlar başlamıştır. M.Ö. 322 senesinde Eumenes, Kelainai kentini bir kışlığına olsa da işgal etmeyi başarır¹⁰⁰. Fakat Alketas, Polemon ve Dokimos ittifakına karşı daha fazla dayanamaz. Eumenes Kelainai kentini hem ordusuna kaynak sağlamak hem de popüleritesini arttırmak için kendi komutanlarına ve bölgenin önde gelenlerine, bölgede bulunan tahkim edilmiş yerleri satar¹⁰¹. Plutarkhos'ta bulunan *Tetrapyrgiai* terimi bölgede M.Ö. 4. Yy'da birçok dörtgen ve her köşesinde bir kule bulunan yapıların bulunduğunu bize gösterir. Bu yapılar büyük toprak sahipleri için yapılmış korunaklı alanlardı¹⁰². Eumenes, Kelainai'ı işgal ettiğinde, büyük toprak sahiplerini Antigonos'un destekçileri olarak gördüğü için bu tetrapyrgiai'ları yıkarak halkın desteğini toplamaya çalışmıştır. Pergamon krallığı da daha

⁹⁷ Xenophon, Hell. III, 1.3; Stephen Ruzicka, "Cyrus and Tissaphernes, 407-401 B.C.", *CJ*, S. 80, no: 3, 1985, s. 204.

⁹⁸ Pactolus savaşına katılmayışı Artekserkes tarafından ihanet olarak değerlendirilen Tisaphernes, Tithraustes tarafınan başı kesilerek öldürülmüştür. H.D. Westlake, "Decline and Fall of Tissaphernes", *Historia*, S.30, no:3, 1981, s. 258.

⁹⁹ Ramsay, *a.g.e.*, 2003, s., 418.

¹⁰⁰ Plutarchos, Eum., VIII, 8, 4.

¹⁰¹ Plutarchos, Eum., VIII, 8, 5.

¹⁰² Ramsay, *a.g.e.*, 2003, s., 420.

sonradan aynı yolu takip etmiştir. Büyük toprak sahiplerine karşı geniş halk kitlelerini destekleyerek bölgedeki güçlerini arttırmaya çalışmışlardır. Persler ise tam tersine bölgedeki güçlerini devam ettirmek için her zaman aristokratları desteklemişlerdir. Bölgenin yönetimini sırasıyla eline geçiren III. Aleksandros, Antigonos ve Seleukoslar da aynı yolu izlemiş ve satrapları kendilerine dost ve yoldaş edinmişlerdir¹⁰³.

Diadochlar arasında şehri yönetimi altında bulunduran ilk olarak Antigonos idi. 301 tarihindeki İpsos savaşına kadar bu böyle sürmüştür. Savaşın sonunda kent galip gelen taraf olan Lysimakhos'un eline geçmiştir. Fakat Koropedion savaşından sonra ise bölge bu sefer Seleukos egemenliğine girmiştir¹⁰⁴. (L.VIII)

1.4. Kelainai Kentinin Genişletilmesi ve İsminin Apameia Olarak Değiştirilmesi

Seleukhos'un halefi olan Antiokhos Soter döneminde ise (280-261)¹⁰⁵ Küçük Asya'da ticari faaliyetlerin sürdürüldüğü ana yollar üzerine, kontrol sağlamak amacıyla bir çok ordugah şehirler kurulmuştur. Doğal olarak Kelainai kenti kurulacak şehirler için seçilen ilk yerlerden birisi olmuştur. Şehir iki ayrı parçaya ayrılmıştır. İlki Kserkses döneminde inşa edilen korunaklı bir kale, ikinci kısmı ise doğuya doğru hafifçe yükselen tepenin eteklerinde kurulmuş olan ticari bölgedir. Antiochos Soter bu bölgeyi daha uzağa Marsyas'ın ortasından geçtiği bir platonun üzerine taşımıştır. İlk zamanlar Kelainai'ın olduğu bölge terk edilmiş olsa da yeni kurulan şehir büyüdükçe ilk başta terk edilen bölge şehrin varoşları (πρόαστειον) olarak yerleşim görmüştür¹⁰⁶.

¹⁰³ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 420.

¹⁰⁴ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 421.

¹⁰⁵ M. Wellmann, "Antiochos", **RE**, I/2, 2450.

¹⁰⁶ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 421.

Kurulan bu yeni yerleşim yerine yerleştirilen insanların ırkları veya toplumsal yapıları hakkında herhangi kesin bir bilgiye sahip değiliz. Bu konuda yapılan araştırmalar bir spekülasyon olarak değerlendirilmelidir¹⁰⁷.

Apameia'da ve diğer kurulan şehirlerde konuşulan Grekçenin diyalektiği hakkında da elde çok kanıt bulunmamaktadır. Fakat eğer oluşturulan kolonilerin sakinleri eğer Makedon kökenliyseler o zaman konuşulan Grekçenin de Hellenistik Grekçenin geneli içinde Dorik bir formda olması gerekmektedir. Fakat herhangi bir Makedon kolonisi yerleşiminin olduğu düşünülme de Laodikeia kentinde de Dorik formda Grek isimlerine rastlanmıştır. Bu yüzden eldeki kanıtlar kesin olmaktan uzaktır¹⁰⁸.

1.5. Apameia barışı ve Pergamon krallığı yönetimi altında Apameia:

M.Ö. 196 yılında I. Seleukos imparatorluğunun batıda yeniden canlandırılması için kral Antiokhos yeni bir düzen programına başlar. Buna göre tüm Anadolu kentleri Seleukos kralının müttefikleri yapılacaktı. Bunun başarılabilmesi için barışçıl bir şekilde hareket etmeye başlasa da güç kullanmaya da hazırdı. Hellespontos'u kontrol etmek için Abydos'u ele geçiren Antiokhos daha sonra Trakya ve boğazları da aşarak Avrupa yakasında Gelibolu Yarımadası'nı da işgal etmiştir. Pergamon ile ittifak içinde olan Smyrna ve Lampsakos'a yaptığı bağımsızlık önerisini her iki kent de geri çevirince Abydos gibi onları da ele geçirmekle tehdit ederek üstlerine asker göndermiştir. Her iki kent de koruma için Roma'ya başvurmuşlardır¹⁰⁹.

Roma ise Anadolu'daki Hellen kentlerinin özgürlüklerinden daha çok Antiokhos'tan gelecek olası tehlikeye karşı kentler tarafından kendilerine kabul ettirilmeye çalışılan durumu benimsemiş ve Romalıların Anadolu kentlerinin özgürlüğüne ve gerektiğinde bu haklara sahip çıkma hakkını taşıdığını her yere bildirmiştir. Buna karşılık Antiokhos ise sadece

¹⁰⁷ Ramsay, a.g.e., 2003, s., 421.

¹⁰⁸ Ramsay, a.g.e., 2003, s., 422.

¹⁰⁹ Magie, a.g.e., 2001, s., 37.

Anadolu'nun değil Trakya'nın da miras yolu ile kendisine geçtiğini bu yüzden bu kentlerin özgürlüklerini sadece kendisinden alabileceğini bildirmiştir. Eumenes ise henüz Antiokhos ile bir çatışma yaşamamasına karşın önemli bir seçim yapması gerekmektedir. Ya kendisine karşı bir saldırıda bulunmamış ve üstelik kızını kendisine vermeyi öneren Antiokhos'tan yana olacak ya da seçimini Roma'dan yana kullanacak idi. Anadolu'da Antiokhos'un gücünün artması kendisi için güç kaybı anlamına geleceği için Eumenes seçimini Roma'dan yana kullanır¹¹⁰.

M.Ö. 192'de Eumenes, Senatus elçilerini Antiokhos'a karşı kışkırtmış, Antikhos Roma'yı Ege'de donanmasıyla savaşa zorladığında Roma'dan yana tavır takınmış ve Termopylai'de yenilen Antiokhos Anadolu'ya çekildiğinde de Roma donanması ile beraber hareket etmiştir. M.Ö. 190'da Magnesia'daki savaşta da Roma'nın yanında büyük çabalar göstererek Antiokhos'u nihai bir yenilgiye uğratmıştır. Savaştan bir yıl sonra Apameia'da yapılan barış anlaşmasına göre: Antiokhos Toros Dağ silsilesinin kuzeyinde ve Halys Irmağı'nın orta kıvrımının batısında yer alan tüm yerlerde hak iddia etmekten vazgeçmek zorunda kalmıştır. Sonuçta galiplerin eline geniş bir toprak geçmiştir. Roma ise bundan kendisine bir pay almamış kendine yardım edenler arasında toprakları paylaşırma yoluna gitmiştir. M.Ö. 188'de Roma yine Apameia'da bir araya gelen galipler arasında ele geçirilen toprakları bölüştürmüştür. Kendilerine yardım eden bazı Hellen kentlerine verilen toprakların dışında geniş orandaki toprakları Rodos ve Pergamon arasında paylaşmışlardır. Bu paylaşımında en büyük payı alan Eumenes olmuştur. Krallığı Bithynia sınırından Büyük Menderes ırmağına kadar büyümüştür. Lykia sahilinde Telmessos kenti ve Pisidia ili Milyas dağlık bölgelerinin geniş bölümleriyle birlikte, Orta Anadolu'nun Phrygia ve Lykaonia bölgelerine kadar ilerlemiştir¹¹¹. (L.IX)

---

¹¹⁰ Magie, **a.g.e.**, 2001, s., 38.

¹¹¹ Magie, **a.g.e.**, 2001, s., 40.

1.6. Mithradates-Roma Savaşları Sırasında Apameia

Apameia M.Ö. 133 yılında Pergamon krallığının Roma'ya geçmesiyle, Roma'nın bir parçası olmuştur. M.Ö. 129 yılında ise M. Aquillius tarafından Phrygia bölgesinin kalanı ile birlikte Aristonikos isyanı sırasında Romanın yanında yer alması ve isyanın bastırılmasında gösterdiği başarı nedeniyle V. Mithridates'e verilmişti¹¹². O ise M.Ö. 120'deki ölümüne kadar bölgeyi yönetmiştir. Bu tarihten sonra Roma tarafından bölge Pontos krallığının elinden alınıp, özgür olarak ilan edilse de gerçekte durum bu şekilde olmamıştır¹¹³. M.Ö. 88 yılında Roma'nın Asia valisi Cassius¹¹⁴ Kappadokia bölgesini boşaltmaması ve Bithynia krallığı ile aralarındaki anlaşmazlıklar nedeniyle Mithradates'e karşı bir ordu oluşturdu¹¹⁵. Fakat bir başarı elde edememişlerdir. Bu yenilgi sonrasında Cassius Apameia'ya sığınsa da¹¹⁶ VI. Mithradates'in ilerleyişi karşısında kimsenin duramazması, ordusunun yetersizliği ve Apameia'da olan büyük bir deprem nedeniyle Rhodos adasını kaçırmıştır¹¹⁷. Mithradates Apameia'yı kuşatsa da bölgedeki depremin yarattığı büyük hasar nedeniyle teslim olan kente aynı III. Aleksandros'un yaptığı gibi 100 talanta bağışta bulunur¹¹⁸.

VI Mithradates karşısında birçok Anadolu kentinin yaptığı gibi teslim olmak yerine direnmiştir. Bunun nedeni onun Roma idaresi altındaki konumudur. Apameia gibi Roma generallerinin yerleştiği φιλοσ και συμμαχος bir kent olarak o dönemde özgür ve özerk bir konumdaydı. Dolayısıyla Romalı vergi mültezimleri ve yöneticileri tarafından sömürülmüyordu. Bu bölgeler olasılıkla Roma'ya tributum ödeyerek onun

¹¹² Arslan **a.g.e.**, 2007, 110; Mithradates'in saltanatının son yıllarında Phrygia'yı Aquillius'a verdiği rüşvet ile elde ettiğinin ortaya çıkması, Roma ile ilişkilerinin soğumasına neden olmuştur. Appian, Mithr., URL:perseus.tufts.edu12: Arslan, **a.g.e.**, 2007, s., 70; Thomas Drew-Bear, "Three Senatus Consulta concerning the Province of Asia", **Historia**, S. 21, No: 1, 1972, s., 82.

¹¹³ Bölge M.Ö 89'da Roma elçisi Manius Aquillius'un kışkırtmaları ile Bithynia kralı IV. Nikomedes tarafından talan edilmişti. Appian, Mithr. 12; Arslan, **a.g.e.**, 2007, s., 117.

¹¹⁴ Asia Eyaleti Valisi Gaius Cassius, M.Ö. 89-88. K. L. Elvers, "Cassius", **DNP** I,1996, s., 1010.

¹¹⁵ Mithradates öncelikle Romlıların Akdeniz Dünyası'ndaki bütün kralları ve krallıkları yok etmek niyetinde olduklarını vurguluyordu. Romalılar haberleri olmaksızın Akdeniz Dünyası'nda herhangi bir olay çıkmasını istemiyor ve hiçbir Hellenistik krallığı büyütüyor ve onların kendi aralarında koalisyon yapmalarına izin vermiyorlardı. Krallıklardan biri güçlenip sivilmeye başlayınca Roma hemen söz konusu krallığa düşman diğer devletlerle ve kentlerle ittifak kurarak güçlerini birleştiriyorlardı. Arslan, **a.g.e.**, 2007, s., 117vd.

¹¹⁶ Appianus, Mithr., 19.

¹¹⁷ Appianus, Mithr., 24.

¹¹⁸ Strabon, XII, 7, 18.

yasalarını uyuyor ve Roma ihtiyaç duyduğunda askeri yönden destek veriyorlardı¹¹⁹.

Anadolu'da gittiği yerlerin birçoğunda bir kurtarıcı gibi karşılanan Mithradates bölgedeki Roma egemenliğini sona erdirmek ve kendi otoritesini arttırmak için esir aldığı askerlerin yolluklarını vererek onları evlerine göndermek¹²⁰, şehirlerde vergi ertelemeleri ya da indirimi yapmak, köylülerin ödeyemeyecekleri büyük borçların silinmek gibi davranışlarda bulunduğu için “Küçük Asya'nın Kurtarıcısı”, “Büyük Baba”, “Yeni Dionysos” gibi ünvanlarla anılmaya başlamış ve halk desteğini büyük oranda kazanmıştır¹²¹.

Mithridates fethettiği yerlerde egemenliğini kurduktan sonra ise, bölgede yaşayan Romalıları katletmeye başlamıştır¹²². Özellikle Apameia ve Ephesos gibi büyük merkezlerde Romalılar yerli ve Grek nüfusun yanında büyük bir oranda bulunmaktaydılar. Büyük şehirlerde ticari işlerle ilgilenen, imparatorluk adına yönetimde bulunan birçok Romalı bulunmaktaydı. Apameia'da da Romalılar oldukça fazla ve nüfuzlu bir konumdaydılar. Bunun yanında İtalya kıyılarında da birçok Apameialı ailelerin onurlandırıldığı yazıtlara da rastlamak mümkündür. Buradaki zengin aileler Roma cumhuriyet döneminden itibaren güç kazanmaya başlamışlar, kendi yöneticilerini seçme, bir tapınağa sahip olma gibi bazı ayrıcalıklar elde etmeyi başarmışlardır¹²³.

Şehirde bulunan Romalı yerleşimciler bölgeye başlangıçta dostça bir hava içerisinde geldikleri söylenebilir. Bu aileler Roma'nın bölgedeki

¹¹⁹ Arslan, **a.g.e.**, 2007, s., 151.

¹²⁰ Appianus, Mithr. 19.

¹²¹ Dennis Glew, “The Selling of the King: A Note on Mithridates Eupator's Propaganda in 88 B.C.”, **Hermes**, S. 105, No: 2, 1977, 254-255; Arslan, **a.g.e.**, 2007, s., 147-148.

¹²² Apameia Barışı'ndan (M.Ö. 188) bu yana Anadolu'da Romalılar vergi toplayıcı, tüccar ya da farklı kademelerde memurlar olarak nüfuzlarını ve nüfuslarını arttırmışlardı fakat şimdi VI. Mithradates'in oluşturmaya çalıştığı düzen içinde yer almıyorlardı. Eğer Mithradates'in dediği gibi Roma hakimiyeti tüm Asia'dan silinirse bölgede yaşayan Romalılar buraları terk etmek zorunda kalacaklardı. Fakat sayıları tam olarak bilinmese de sınır dışı edilemeyecek kadar çoklardı. Ayrıca bölgedeki acımasız sömürüleri sayesinde oldukça büyük servetler de elde etmişlerdi ki bunun Mithradates'in oldukça işine yarayacağı da açık. İşte bu yüzden Mithradates Ephesos'taki karargahından ele geçirdiği tüm şehirlere gönderdiği bir emirname ile, belirlenen tarihte bölgelerinde yaşayan Romalıların ayırım gözetilmeksizin öldürülmesini emretti. Neredeyse tüm şehirlerin (sadece Trallesler bu işi kendileri yapmamış bölgelerindeki Romalıları öldürtmek için bir Paphlogonialıyı kiralamışlardır Cassius Dio, XXXI, 1001) bu emri uygulaması neticesinde birçok (Plutarkhos katledilen Romalı sayısını 150.000 olarak verir. Plutarkhos, sull. XXIV,4) Romalı katledildi. Appianus, Mithr, 24; Magie, **a.g.e.**, 1950, s., 216 vd.; Arslan, **a.g.e.**, 2007s., 159 vd.

¹²³ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 426.

yöneticileri konumuna gelseler de bazen şehre yararlılıkları olan Grek ailelerden de yöneticiler çıkmakta ve bu hizmetleri karşılığında Roma vatandaşı ilan edildikleri de görülmektedir¹²⁴.

M.Ö. 84 yılında Sulla tarafından tamamıyla Roma'nın Asya eyaleti içine alınmış ve *conventus iuridicus*'un bulunduğu bir yer haline getirilmiştir. Bölgede proquaestor olan Lucullus yönetimiyle Roma'yı mutlu etse de bölgede halka karşı uygulanan sömürü sistemi kısa sürede halkın hoşnutsuzluğuna neden olmuştur. Daha sonradan vergi toplama işi de parayla satılmaya başlamıştır. Lucullus'un halka zorla kabul ettirdiği vergilerin bir nedeni de Sulla'nın, Mithridates ile olan savaşında eyaletin bir kısmının Mithridates'ten yana olmasıydı. Vergilendirme de bir nevi cezalandırmaydı¹²⁵.

M.Ö. 51 yılında Cicero bölgeye geldiğinde Apameia'dan da geçmiş ve burada 3 gün kalmış ve kendi başkanlığında mahkemeler kurulmuştur¹²⁶. M.Ö. 80'de Apameia, Synnada ve Philomelion'un oluşturduğu *conventus* Lykaonia, Kappadocia ve Pamphylia'nın Roma'ya ait kısımlarıyla beraber Kilikia eyaletine bağlanmıştır. M.Ö. 62-61 yıllarında ise Apameia, Asya proconsul'u yönetimi altındaydı¹²⁷.

Asia Eyaleti Gümrük Yazıtı'na göre Pergamon krallığı miras yoluyla alındıktan ve yerine Asia Eyaleti kurulduktan sonra da ekonomisi ve kendine özgü para sistemi Roma yönetimince de korunarak iç pazar niteliği bozulmamıştır. Buna karşın alınan gümrük vergileri ve Decumani deneni, işleri devlet adına vergi toplamak olan bir grup oldukça güç kazanmıştır. Bu grup eyaletin toprak ürünlerinden elde edilenlerin onda birine gaspetmekteydi. Ayrıca eyaletin yer altı kaynakları da yağmalanmaktaydı. Elde edilen

¹²⁴ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 426.

¹²⁵ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 428. Sulla, Anadolu'da Mithradates'ten yana olan şehirlerinde Romalıları öldüren ve Roma yapılarını yok eden Anadolu şehirlerini neredeyse Mithradates'i aratmayacak bir acımasızlıkla cezalandırmıştır. Şehirlerde değerli görülen her şey , heykeller, tapınaklar, askerleri tarafından yağmalanmış . bunun yanında Anadolu şehirleri de Sulla tarafından vergi adı altında yüksek meblağlarda paralar ödenmeye zorlanmıştır. Salutus, Catil., XI.

¹²⁶ Habicht, a.g.m., s., 68; W.L. Hunter, "Cicero's Journey to His Province of Kilikia in 51 B.C.", **JRS**, S. 3/1, 1913, 79; Broughton, a.g.m., 1936, s., 173.

¹²⁷ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 428.

cevherler İtalya'ya gönderilmektedir¹²⁸. İ.Ö. 17'deki bu şekilde olan durumun öncesinde de daha farklı belki daha da ağır olduğunu varsayabiliriz. Böylece Anadolu'da Roma yönetimine karşı neden büyük bir karşı koyuşun yaşandığını biraz daha iyi anlarız.

1.7. Apameia kentinin “Kibotos” ismi ile beraber anılması

Apameia kenti kurulduktan sonra Kelainai ismi unutulmamış ve Apameia Kelainai olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Şehrin taşıdığı tek sıfat ise Kelainai değildir. Bunun yanında Anadolu'da birden fazla Apameia kenti olduğundan kenti diğerlerinden ayırmak için Maeandros'taki Apameia dendiğini de görmekteyiz. Şehrin üçüncü bir sıfatı ise Kibotos'tur. η κίβωτος¹²⁹, kutu ya da sandık ya da Nuh'un Gemisi anlamına gelmektedir.¹³⁰ Şehrin Yahudi inancında oldukça önem taşıyan bir simge ile birlikte anılmasının nedeni Apameia'da yaşayan Yahudi toplumunun nüfusu ve nüfuzu olabilir. Nuhun Gemisi'nin tasvir edildiği, II. yy sonu ve III. Yy'a tarihlenen bazı Apameia paraları da bu nüfuzu kanıtlar niteliktedir¹³¹.

1.8. Κοινιον Φρυγας ve Apameia

Eyalet şehirleri doğuda “koinion” olarak bilinen bir yapılanmayla bir araya gelmişlerdi. Bu kelime “lig”, “birliktelik”, “müştereklik” anlamları taşımaktadır¹³². Ne imparatorluğa ait bulunan yönetim teşkilatı içinde bir alt birim oluşturmamaktaydı ne de terimin belirttiği sınırlar coğrafi olarak içinde bulunduğu eyalet ile bir birliktelik taşımamaktaydı. Koinon daha çok birbirlerini benzer etnik kökenleri bulunan, benzer ya da aynı çıkarlara sahip olan, aynı kültürleri bünyesinde bulunduran şehirlerin oluşturduğu bir birliktelik idi. Roma imparatorluğu yönetimi altında koinonların çoğunun merkezinde, yaşayan imparatorlara olan tapınımın ön planda olduğu

¹²⁸ Helmut Engelmann – Dieter Knibbe, “Das Zollgesetz Der Provinz Asia”, *EA*, Heft 14, 1989, s., 199.

¹²⁹ Büchner, “Kibotos”, *RE*, XI/1, 1995, 374.

¹³⁰ Benseler, *a.g.e.*, 1896, s., 467.

¹³¹ Louis H. Feldman, *Jew and Gentile in the Ancient World: Attitudes and Interactions from Alexander to Justinian*, (Princeton University Press, USA, 1996), 366; Roderic L. Mullen, *Expansion of Christianity: A Gazetteer of Its First Three Centuries*, (Leiden NLD: Brill N.H.E.J., H.V. Koninklijke, Boekhandelen Drukkerji, 2003), 89.

¹³² κοινος: gemeinsam, gemeinschaftlich Benseler, *a.g.e.*, 1896, s., 477.

imparatorluk kùltleri gör÷lmektedir. I. Yy'ın sonuna doğru ise hepsinde olmasa dahi birçok koinionda, eyaletlerde bulunan imparatorluk kùltleri için inşa edilmiş tapınaklar bulunmaktaydı ve bunlara neokoroi denmekteydi. Bu tapınakların başında bulunan başrahiplere ise koinon ismini taşımaktadır¹³³. Koinon olan kişiler ise şehrin önde gelenleri arasında çıkmakta ve şehirden şehre farklılık göstermesine rağmen her zaman saygı uyandıran bir rütbe olarak gör÷lmekteydi¹³⁴.

Bir Apameia parası üzerinde Phrygia Koinon'undan bahsedilmektedir. Buna göre Apameia Κοινιον Φρυγας denen bir grubun da buluşma merkezidir. Ayrıca para üzerinde proconsul olan, M. Vettius Niger (Nero), Marius Cordus (Nero), ve Plancius Varus (Vespasian) isimleri bulunmaktadır.¹³⁵.

Dio Cyrisostom'un Apameia'da yaptığı konuşmada, Apameia halkının diğer şehirlerden daha üstün bir güce ve statüye sahip olduğunu ve Asya tapınakları içinde en yüksek harcamayı yapanlarında yine kendileri olduklarından bahsetmektedir. Burada Cyrisostom'un Asya tapınakları derken kastettiği büyük olasılıkla koinon tapınaklarıdır¹³⁶.

1.9. Roma İmparatorluk döneminde Apameia

Roma'nın imparatorluk döneminde Phrygia şehirlerinin refahının arttığını öncekine göre daha arttığını görüyoruz. Hatta bu gelişmeye dair Dio Chrysostom'un Apameia'daki söylevinden alıntılar yapabiliriz¹³⁷.

¹³³ Barbara Burrell, **Neokoroi: Greek Cities and Roman Emperors**, (Leiden, 2003), s., 2.

¹³⁴ Aynı kökten gelen "neokoroi" kelimesi daha çok "tapınak bekçisi" olarak çevrilmektedir. Özellikle eyaletlerdeki Roma İmparator kùltleri ile ilgili olan tapınaklarda görevli olan bir memuru tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu görevliler kutsal bir yerin bakımından sorumluydular ve muhtemelen tapınağa olan giriş çıkışları, kurban törenlerini yönetmenin yanında tapınaktaki değerli kutsal eşyaların güvenliğinden de sorumluydular. Bu görevleri Roma imparatorlarının eyaletlerdeki imparator kùltlerini için yapılan tapınakları içinde devam etti. Burrell, **a.g.e.**, s., 3.

¹³⁵ Barbara Burrell, **Neokoroi: Greek Cities and Roman Emperors**, (Leiden, 2003), s., 24; Hirschfeld, **a.g.e.**, 1875, s., 13; W. Ramsay, **The Social Basis of Roman Power in Asia Minor**, (Aberdeen University Press, 1941), s., 272; Regling, "Koinon", **RE**, XI/1, 1995, 1055

¹³⁶ Burrell, **a.g.e.**, 2003, s., 313; Dio Chrysostom, Or. XXXV, 14

¹³⁷ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 428.

“Sizler Phrygia, Lydia ve Karia’nın ve etrafınızda bulunan diğer ulusların: Cappadocialılar, Pamphyliyalılar ve Pisidialılar’ın önünde gelmektesiniz. Ve tüm diğer uluslar için şehrinizi bir buluşma ve pazar yeri haline getirdiniz. Yönetiminiz altında birçok zengin kasaba ve köy bulunmaktadır. Vergilerinizin miktarı, diğer şehirlerarasında sizin gücünüzün en büyük kanıtıdır...”¹³⁸

Apameia’nın tek müttefiki paralar üzerinden anılan Ephesos’tur. Asya şehirleri arasındaki müttefik olma durumlarında vurgulanan şey kanunların karşılıklı olarak iki şehir arasındaki uyumu ve düzenlenen bazı oyun ve festivallerin iki şehirde de sürdürülmesi ve tanınmasıdır. Poimaneon’da bulunan bir yazıtta “bunları, Soteria ve Mucia festivallerini Pergamos ile bir arada kabul etmektedirler” demektedir. Ephesos ve Apameia’nın da belli festivalleri bir arada kutlamak konusunda karşılıklı anlaşmaları vardı¹³⁹.

1.10. Phrygia Bölgesi Conventus’u Apameia

Conventus ismi Roma’nın ve Roma’ya bağlı kolonilerin dışında yaşayan Roma vatandaşlarının kurduğu küçük birliklere verilen isimdir. Böyle örgütlenmeler eyaletlerde yaşayan Roma vatandaşları için oldukça doğaldı. Zaman zaman bir araya gelen gruplar kendi seçtikleri ve curator adını verdikleri görevli ile temsil edilir ve kendilerini ilgilendiren problemleri tartışırlardı. Curator gerektiğinde Roma ile ya da başka organizasyonlar ile görüşmelerde bulunurdu. Conventus’un diğer bir anlamı daha vardır. Vali ya da magistrat bir kenti, bir topluluğu ya kasabayı onurlandırmak için herhangi bir sebeple geldiğinde kurulan mahkemelerdir. Yüksek rütbeden bir devlet yetkilisi bir şehre geldiği zaman önceden belirlenmiş bir topluluk tarafından sevinç gösterileri ile karşılanırdı. Bu seremoni esnasında görevli de bir başka şehre gitmeden önce gerekli görülen bazı kararlar alır yargılamanın başında bulunurlardı ki bu onların görevlerinden birisiydi¹⁴⁰. Küçük, kolonial kasaba

¹³⁸ Ayrıca söylevinde şehirden Apameia değil de Celainae olarak bahsetmesi şehrin o dönemde dahi eski isminin unutulmadığını da göstermektedir. Dio Chrysostom, Or. XXXV, 14.

¹³⁹ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 430.

¹⁴⁰ Matthew Bunson, **A Dictionary of The Roman Empire**, (Oxford University Pres, Oxford, 1991), s., 113; Antony Marshall, “Governors on the Move”, **Phoenix**, S. 20, No: 3, 1966, s., 231.

ve şehirler için conventus merkezlerinden birisi olmak büyük bir saygınlık demektir. Ayrıca, davalarını anlatmak için şehre gelecek olan birçok kişi düşünüldüğünde de güzel bir gelir kapısıydı¹⁴¹.

Anadolu'daki conventuslar konusundaki en eski kaynak Roma'nın Geç Cumhuriyet dönemine ait Romalı bir magistrat tarafından Miletos'a yazılan bir mektuptur. Bu mektubun kopyası Milet'te bulunmuştu¹⁴². Mektupta Apameia'nin da içinde bulunduğu Phrygia bölgesi conventusları bulunmamaktadır. Bunun nedeni Phrygia'nın M.Ö. 56-50 arasında Kilikia bölgesini bağlı olması olabilir. Fakat yine de Cicero M.Ö. 51-50 yıllarına bölgedeyken Apameia, Laodikeia, Synnada ve Philomelium'da mahkemeler kurduğu bilinmektedir¹⁴³. M.Ö. 49'da ise bölge Galatia Kralı Amyntas'a verilmiş ve kralın M.Ö. 25'teki ölümünden sonra Phrygia tekrar Asia eyaletinin bir parçası olmuştur¹⁴⁴.

Plinius'da ise magistrat mektubunda isimleri geçen Esphesos, Alabanda, Symrna, Pergamum, Sardis ve Adramytteum'a ilaveten, Apamea, Kibyra, Synnada, Philomelium'u da Asia conventusları arasında göstermektedir. Fakat Phrygia, Plinius'un bu mektubu yazdığı dönemde Kilikia eyaletinin bir parçasıydı. İkinci ilginç bir nokta ise Plinius'un conventus listesinde Miletus, Tralles ve Mylasa'nın geçmemesidir¹⁴⁵.

Plinius'a göre Augustus döneminde Apamea bir conventus bölgesidir. M.Ö. 17'ye tarihlenen ve asıl yerinin Ephesos agorası olduğu düşünülen ve Asia Eyaleti Gümrük Yazıtı olarak bilinen yazıtta Apameia'nın 12 conventus bölgesinden birisi olarak geçtiğini görmekteyiz. Bu bölgeler: Ephesos,

¹⁴¹ Matthew Bunson, a.g.e., s., 113.

¹⁴² Peter Hermann, **Inschriften von Milet**, Teil I, (Walter de Gruyter, Berlin, New York, 1997), s., 155, n.3.

¹⁴³ Christian Habicht, "New Evidence on the Province Asia, **JRS**, Vol. 65, 1975, s., 79; T.R.S. Broughton, "On Two Passages of Cicero Referring to Local Taxes in Asia", **AJP**, Vol. 57, 1936, 173; Münzer, "Conventus", **RE**, IV/1, s., 1179.

¹⁴⁴ Andrew Burnett, Michel Amandry, Pere Pau, Ripolles, **Roman Provincial Coinage, Volum 1, Part 1, From the death of Caesar to the death of Vitellius (44 BC- AD 69)**, (British Museum Press, London 1992), s., 366.

¹⁴⁵ C. Habicht, a.g.m., s., 69.

Miletos, Hilikarnassos, Smyrna, Pergamon, Adramytion, Kyzikos, Sardis, Kibyra, Apamea, Synnada, Philomelion'dur¹⁴⁶. (L.XVI)

Ayrıca Didyma'da¹⁴⁷ bulunan ve M.S. 40 yılına tarihlenen bir yazıtta: İmparator Caligula adına Miletos'ta yapılacak bir tapınağın neopaiiai listesinde 13 kişinin ismi geçmektedir. Bu kişilerin hepsi tüm eyaleti temsilen bir yargılama bölgesinden gelmişler di. Bu listeye göre Caligula döneminde de Apamea'nın conventus bölgesi olduğunu görüyoruz¹⁴⁸.

Nereden bulunduğu bilinmeyen fakat esas yeri Ephesos agorası olan bir yazıtta, (no:1) Asia conventusları ve bunlara bağlı bölgelerin ya da halkların bir listesi verilmektedir. 70-120 arasına tarihlenen yazıtta Asia eyaletinin 5 conventusuna bağlı en az 66 etnik grubun ismi verilmektedir. Yazıt tam olarak ele geçmediği için Apameia conventusuna bağlı tam olarak kaç etnik grup olduğu bilinmese de 21'inin adı okunmaktadır¹⁴⁹. (L.XVII)

Grekçe yazıtta *conventus* kelimesine karşılık olarak “διοικησεις” kullanılmıştır¹⁵⁰. Bu kelime idare, yönetim¹⁵¹ anlamına gelmektedir. Roma Geç Cumhuriyet döneminde ise herhangi bir eyalette bulunan mahkemeleri belirten bir terim olarak kullanılmıştır. Cicero διοικησεις kelimesin karşılığı olarak Latince de çoğunlukla *dioecesis*'i kullanmıştır. Augustus ve devam eden dönemde *dioecesis* kelimesi yerine *conventus* ya da *iurisdictionis* kelimeleri kullanılmaya başlanmıştır. Plinius'ta da *conventus* ve *iurisdictionis* terimleri eş anlamlı olarak Asya conventuslarını belirtmek için kullanılmıştır¹⁵².

---

¹⁴⁶Γαιος Φουρνιος, Γαιος Σειλανος υπατοι προσεθηκαν αιτινες πολειτεια[ι και ατινα εθ]νη οιτινες δημοι εσιν εξω διοικησεως Εγεσιασ και εξω διοικησεως Μειλησιασ και εξω διοικησεως Αλικαρνασσιασ και εξω διοικη[σεως Σμυρν]αιασ και εξω διοικησεως Περγαμνησ και εξω διοικησεως Αδραμυτικησ και εξω διοικησεως Ελλησποντιασ και εξω διοικησεως Σαρδιανησ [και εξω διοι]κησεως Κιβυρατικησ και εξω διοικησεως Απαμηνησ και εξω διοικησεω[σ] Συνναδικησ και εξω διοικησεως Λυκαονικησ; Helmut Engelmann – Dieter Knibbe, a.g.m., s., 103.

¹⁴⁷ Albert Rehm, **Didyma, Zweiter Teil: Die Inschriften von Albert Rehm**, (Verlag Gebr. Mann., Berlin, 1958), s., 132, n. 148.

¹⁴⁸ C. Habicht, a.g.m., s., 70.

¹⁴⁹ C. Habicht, a.g.m., s., 65.

¹⁵⁰ Kornemann, “Dioecesis”, **RE**, V/1, 1995, s.,716.

¹⁵¹ Gustav Eduard Benseler, **Griechisch-Deutsches Schul Wörterbuch**, (Leipzig, 1896), s., 194.

¹⁵² Habicht, a.g.m., s., 67.

II ve özellikle III. Yüzyılda conventuslar ile ilgili bilgilerin oldukça azalması sonucunda bu şehirlerin ayrıcalıklı pozisyonlarını kaybettikleri anlamına geldiğini söylemek fazlasıyla aceleci bir açıklama olur. Teknik olarak bir II. Yüzyıl proconsulünün, sayıları muhtemelen 14 olan conventus bölgelerini düzenli olarak gezmek ve buralarda mahkememe kurmaktan sorumludur¹⁵³. Bu bölgeler: Pergamum, Apamea, Ephesus, Smyrna, Sardis, Kyzicus, Miletus, Philadelphia, Phillomelium, Synnada, Kibyra, Alabanda, Adtramyttium ve Halikarnassus'tur¹⁵⁴.

1.11. Apameia Conventus'una Bağlı Yerler

Naturalis Historia'da Apameia Conventus'una bağlı olarak gösterilen bölgeler ile yazıtta bulunan yer isimleri birbirleri ile örtüşmemektedir. Naturalis Historia'da geçen yer isimleri ile örtüşen bölge isimlerinin Naturalis Historia'da geçtiği şekliyle Latince isimleri de yazılmıştır.

απαμεια απο Κειβωτου : Burada “Κειβωτο” kelimesi ile bu şehrin günümüzde Afyon, Dinar yakınlarındaki Apameia kenti olduğunu anlıyoruz.

Μητροπολειται (Metropolitae)¹⁵⁵: Hellenistik dönemde Apameia ve Pentapolis arasındaki ovayı kontrolü altında tutan ve bugün Afyon'un Dinar ilçesi'nde Çöl Ovası'nın kuzey kısmında Tatarlı yakınlarında bulunan¹⁵⁶ Metropolis'in Helenistik bir koloni orijinli olması muhtemeldir¹⁵⁷. Sozopolis'in yaklaşık olarak 19 km kuzeyinde Doğu-Batı yönünde Ephesos'a giden yolun üzerinde bulunmaktadır¹⁵⁸.

¹⁵³ G. P. Burton, “Proconsuls, Assizes and the Administration of Justice under the Empire”, *JRS*, Vol. 65, 1975, s., 94; Marshall, Anthony J., a.g.m., 1966, s., 231.

¹⁵⁴ G. P. Burton, “a.g.m., s., 94.

¹⁵⁵ Plinius, NH, 5, 29; Naturalis Historia'da Apameia Conventus'una bağlı olarak gösterilen bölgeler ile yazıtta bulunan yer isimleri birbirleri ile örtüşmemektedir. Naturalis Historia'da geçen yer isimleri ile örtüşen bölge isimlerinin Naturalis Historia'da geçtiği şekliyle Latince isimleri de yazılmıştır.

¹⁵⁶ T. Drew-Bear, a.g.m., 2001, s., 106; TIB VII, 339; MAMA, IV, s., ix; Habicht, a.g.m., s., 82; Cohen, a.g.e., 313. Ramsay Metropolitanus Campus makalesinde bölgenin Çöl Ova'da bulunduğunu söyler. W.M. Ramsay, “Metropolitanus Campus”, *JHS*, S. 04, 1883, s., 67; BA, 62,E5.

¹⁵⁷ Cohen, a.g.e., s., 295.

¹⁵⁸ TIB VII, 339.

Strabon'a göre Metropolis Ephesos'tan doğuya doğru giden dönemin antik ana yolunun üzerinde¹⁵⁹ Apameia ve Laodikeia'ya komşu kasabalar arasında sayar¹⁶⁰. Bilindiği gibi birisi İonia'da ve diğer ikisi Phrygia bölgesinde olmak üzere üç farklı Metropolis vardır. Ramsay bunlardan Phrygia'da bulunan ikinci Metropolis'i Kuzey Metropolis'i olarak adlandır. Üç kentinde para lejantları farklıdır, Metropolis para lejantlarında ön yüzde ΣΕΒΑΣΤΟΣ arka yüzde ise ΙΟΥΛΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙΤΩΝ olarak geçer¹⁶¹. Sikkelerinden bazılarında Synnada'nın kurucusu olduğu söylenen Athenalı kahraman Theseus'un oğlu efsanevi Akamas'ı darp etmişlerdir¹⁶².

εὐφορβείσ (Euphorbenos): Plinius'un¹⁶³ Apameia Conventus'u içinde gösterdiği bölgenin bugün için tam yeri bilinmemekte. Ancak Apameia ve Synnada arasında bulunan kentin¹⁶⁴ günümüzdeki yerinin tam olarak Çöl Ovası'nın doğu ucu, Metropolis'in 3 km kuzeyinde bulunan Kınık olduğu düşünülmektedir¹⁶⁵.

Διονυσοπολιται, (Dionysopolitas)¹⁶⁶: Hikayeye göre Attalos ve Eumenes'in bölgede Dionysos'un ağaçtan bir heykelini bulmaları üzerine Dionysopolis şehrini kurarlar. Bu kişiler muhtemelen II. Eumenes ve kardeşi II. Attalos'tur¹⁶⁷. Anadolu'da Roma egemenliği zamanında Apameia'nın kazai mıntıkasında bulunmaktadır¹⁶⁸. Dionysopolis'in günümüzdeki yeri ise hala tartışmalıdır. Şehir Çal Ova'nın kuzeyinde¹⁶⁹ ya da Çal Ova ile Çal Dağ arasında bir bölgede bulunmaktadır¹⁷⁰. Şehrin sikkeleri M.Ö. II. yy'dan MS.

¹⁵⁹ Strabon, XIV, 2, 29; Cohen , a.g.e., s., 313.

¹⁶⁰ Strabon, XII, 7, 14.

¹⁶¹ Barclay Vincent Head, **Historia Numorum, A Manuel of Greek Numismatics**, Oxford, 1887, s., 566; Ramsay, a.g.m., 1883, s., 53; Michael Grant, "Phrygian Metropolis in the Early Principate", **Numismatic Chronicle**, sixth series, S. IX, 1949, s., 157.

¹⁶² T. Drew-Bear, a.g.m., 2001, s., 106.

¹⁶³ Plinius, NH, 5,29.

¹⁶⁴ Habicht, a.g.m., s., 82.

¹⁶⁵ TIB, s., 252.

¹⁶⁶ Plinius, NH, 5,29.

¹⁶⁷ Ramsay, a.g.e., 2003, s., 126; Cohen, a.g.e., s.,5, 294.

¹⁶⁸ TIB VII,s., 234; BA, 62,B5.

¹⁶⁹ Ramsay, a.g.e., 2003, s., 127; Cohen, a.g.e., s., 294.

¹⁷⁰ Cohen, a.g.e., s., 294; TIB, VII, s., 234; Şehrin Sazak ve Ortaköy yakınlarında bulunduğu dair görüşlerde bulunmaktadır. MAMA IV, s., xiv; Ruge, a.g.m., s., 824.

III. yy'a kadar uzanmaktadır. Sikkelerin üzerinde genellikle Attalit ailesi için oldukça önemli olan tanrı Dionysos darpedilmiştir. Sık görülen diğer bir şekil ise nehir tanrısı Maeandros'tur¹⁷¹.

καιναι κωμαι: Yeri bilinmemektedir. Fakat Eumenia ve Apameia arasında olması mümkündür¹⁷².

Υργαλειτικου πεδιου : Etnik grup ismi burada diğerlerinden farklı olarak genitiv halde verilmiştir. Plinius'ta verilen Latince "Hyrgaleticos campos"¹⁷³ ismi ile birbirine uymaktadır. Çal Dağ'ın güneydoğu eteğinde Bekirli yakınlarında Quintus Plautius Venustus adına dikilmiş bir yazıtta¹⁷⁴ Υργαλεων ismi geçmektedir. Tam olarak yeri bilinmese de Eumenia art alanının aşağısında Maeandros yakınlarında olması muhtemeldir¹⁷⁵.

Ευκαρπεισ: Strabon Phrygia bölgesinin en büyük şehirleri olarak Laodikeai ve Apameia'yı söyledikten sonra bunlara komşu olarak Aphrodisias, Kolossai, Themisonion, Sanaos, Metropolis ve Apollonias'ı sayar. Eukarpeia'yı ise Peltai, Tabai ve Lysias ile birlikte bu kentlerin daha uzağında bulunan kentler olarak gösterir¹⁷⁶. Phrygia Pentapolis şehirlerinden birisidir¹⁷⁷. M.S. II yy'a tarihlenen iki yazıtta bölgede askeri bir koloninin bulunduğu anlaşılmaktadır¹⁷⁸. Günümüzde Emirhisar'da bulunmaktadır¹⁷⁹. Nümizmatik belgeleri ise Augustus dönemi ile birlikte başlamaktadır. Bu dönemdeki sikkeleri üzerinde ΕΥΚΑΡΠΙΕΩΝ / ΕΥΚΑΡΠΙΤΙΚΟΥY lejantları görülmektedir. Ön yüzlerinde Demos başı, Boule, Hermes ya da imparator büstlerinin kullanıldığı sikkelerin arka yüzlerinde ise aslan ile birlikte Kybele, sadağından ok alırken Artemis kullanılmıştır¹⁸⁰.

¹⁷¹ BMC, Phr., s., 182, 183; Imhoof-Blumer, **a.g.e.**, s., 219; B. V. Head, a.g.e., s., 562.

¹⁷² Habicht, a.g.m., s. 82.

¹⁷³ Plinius, NH, 5,113.

¹⁷⁴ ο δημοσ ο Ιεροπολειτων / και ο δημοσ ο Διονυσοπολειτων / και ο δημοσ ο Βλαυνδεων / και το κοινο ν του Υργαλεων / πεδιου ετειμησαν / κοινοτον Πλαυτιον Ουενουστον. **MAMA IV**, no: 315.

¹⁷⁵ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s. 127.

¹⁷⁶ Strabon, XII, 7, 14.

¹⁷⁷ Diğerleri Hierapolis, Otrous, Stektorion, Brouzos. Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 679.

¹⁷⁸ W.M. Calder, "A Hellenistic Survival at Eucarpia", **AS**, S.6, 1956, s. 49.

¹⁷⁹ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 690; T. Drew-Bear, a.g.m., 2001, s. 99; W. Ruge, a.g.m., s., 827; BA, 62,D5.

¹⁸⁰ B.V. Head, a.g.e., s., 563; Friedrich Imhoof Blumer, **Kleinasiatische Münzen: 2 Baende in einem Band**, (Georg Olms Verlag, 1992), s. 227.

Αμμωνιαται : Yeri bilinmemektedir¹⁸¹.

Αντωνιοπολειται νυν δε Τριπολειται : Augustus döneminde Sardes Conventus'una bağlı Lydia¹⁸² bölgesi içinde bulunan kent daha sonra Flaviuslar döneminde Apameia'ya bağlanmıştır¹⁸³. Birkaç kez isim değiştiren kentin en eski ismi muhtemelen Apollonia'dır¹⁸⁴. Marcus Antonius Anadolu'dan geçerken onun onuruna şehir ismini Antoniopolis olarak değiştirir¹⁸⁵. Onun, Augustus karşısındaki yenilgisinin ardından ise Tripolis ismini alır. Augustus döneminde Tripolis olarak geçer¹⁸⁶. Yeri tam olarak belli olmayan şehrin Hierapolis'in yaklaşık 20 km. kuzeybatısında olduğu düşünülmektedir¹⁸⁷. Augustus döneminde bir atlı (Amazon?) ve Maeandros sembolü ile ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΤΩ lejantlı sikkeler darpetmiştir¹⁸⁸.

πελτηνοι (Peltenos)¹⁸⁹: Günümüzdeki yeri bilinmeyen kent muhtemelen Eumenia'nın güneybatısında yer almaktadır¹⁹⁰. Ksenophon'da Kyros'un Kelainai'dan Peltai'ye (M.Ö.401) iki günlük yürüyüşte vardığı ve kentin kalabalık bir kent olduğu yazılıdır¹⁹¹. Büyük olasılıkla Hellenistik dönemde Peltai'de Seleukhoslar tarafından Makedon askerlerden oluşan askeri bir koloni yerleştirilmiştir¹⁹². M.S. II ve III. Yy'da şehir bastırdığı sikkelerde Helios ve Pallas, Herakles ve aslan, avcı Artemis, Nemesis, çıplak, her iki eliyle de kendi uzun saçlarından bir parça tutan Aphrodite'in yanında

¹⁸¹ Habicht, a.g.m., s.83.

¹⁸² Plinius NH, 5,29; Şehir Doğu Roma döneminde de Lydia'ya bağlıdır. W.M.Ramsay, "Antiquities of Southern Phrygia and the Border Lands (I), AJA, S. III, No 3 /4, 1887, s., 356.

¹⁸³ Habicht, a.g.m., s., 83

¹⁸⁴ Imhoof-Blumer, a.g.e., s., 188.

¹⁸⁵ Habicht, a.g.m., s.,84.

¹⁸⁶ Habicht a.g.m., s. 83. δημαρχι –] / [κησ εξ]ουσι[ιασ το–] /

[υπατ]ον το β η [βου–] / [λη κ]αι ο δημο[σ ο] / [Τριπ]ολειτω[v] II. yy. MAMA, IV, no:54;

αγαθη τυχη / εικων Ερμολαιοιο / τον ηεξησε / παροσ μεν / Μαιοινη Τρι / πολισ Ρωμησ / δ ενικθηε / το β ουλη / ει δε θελεισ / γενεην και ε / πηρατα εργα / πυθεσθαι / μαρτυρεσ εν / ναεται πολι / οσ και δω / ματ α κλεινα. III. yy. MAMA, IV, no: 55.

¹⁸⁷ Cohen, a.g.e., s., 199; BA, 65,A1.

¹⁸⁸ Imhoof-Blumer, a.g.e., s., 188.

¹⁸⁹ Plinius, NH, 5, 29.

¹⁹⁰ Cohen, a.g.e., s., 318.

¹⁹¹ Ksenophon, Anab., I. 2, 10.

¹⁹² ΠΕΛΤΗΝΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ Lejantlı paralar bölgedeki Makedon yerleşimcilerin bulunduğu bir kanıt olarak gösterilebilir. Cohen, a.g.e., s., 318.

ΠΕΑΤΗΝΩΝ ΜΑΚΔΟΝΩΝ lejantı bulunmaktadır. Bunun yanında ΒΟΥΛΗC / ΒΟΥΛΗC ΠΕΑΤΗΝΩΝ lejantı ile birlikte Boule başının bulunduğu sikkeleri de vardır¹⁹³.

Τιπριζηνοί : Yerleşimin günümüzdeki yeri bilinmemekte¹⁹⁴.

Ασσαιορηννοί : Yerleşimin günümüzdeki yeri bilinmemekte¹⁹⁵.

Ευμενταί¹⁹⁶ : Kent II Attalos tarafından kurulmuş ve kardeşi II. Eumenes'i onurlandırmak için Eumeneia ismini almıştır¹⁹⁷. Günümüzde Çivril-Dinar karayolu üzerinde Işıklı kasabasında bulunmaktadır¹⁹⁸. Stratejik açıdan önemli bir konumda bulunan şehre Hellenistik dönemde askeri amaçlı yerleşimciler getirilmiş¹⁹⁹ hatta M.S. IV yy'da dahi bir ordugah şehri olarak kalmıştır²⁰⁰. Hadrian döneminden Gallianus'a kadar şehir bastığı sikkelerinde EYMENEΩΝ / EYMENEΩΝ ΑΧΑΙΩΝ lejantını kullanmıştır. M.Ö. II ve I. Yy'a tarihlenen sikkelerinin ön yüzünde genç Dionysos, Zeus başı, arka yüzlerinde ise EYMENEΩΝ lejantı bulunmaktadır. Augustus'tan Gallienus'a kadar ise EYMENEΩΝ / EYMENEΩΝ ΑΧΑΙΩΝ lejantı ile ön yüzde Eumenes ya da imparator başı arka yüzde ise Nehir tanrısı, Apollon, Dionysos ve Adriane (?) ya da keçi ya da panter tarafından çekilen bir arabada arkasında çift fülüt çalan Eros bulunan, lir çalan Apollon, boğa kurban eden Nike, at üstünde Amazon, bulunmaktadır²⁰¹.

Σιλβλιαννοί (Silbianos) : Plinius'un Apameia Conventus'una bağlı bölgeler arasında saydığı yerleşimin²⁰² günümüzdeki yeri hala

¹⁹³ B.V.Head, a.g.e., s., 567.

¹⁹⁴ Habicht, a.g.m., s., 83.

¹⁹⁵ Habicht, a.g.m., s., 83.

¹⁹⁶ Plinius, NH, 5.29.

¹⁹⁷ Ramsay, a.g.e., 2003, s., 353; Cohen, a.g.e., s. 301.

¹⁹⁸ Ramsay, a.g.e., 2003, s. 354; Habicht, a.g.m., s.85; Cohen, a.g.e., s. 302, MAMA, IV, s., xvi, TIB, VII, 251; BA, 62,C5.

¹⁹⁹ Cohen, a.g.e., s. 302.

²⁰⁰ Robert K. Sherk, "The Inermes Provinciae of Asia Minor", *AJP*, S. 76, no: 4, 1995, s. 405.

²⁰¹ B.V. Head, a.g.e., s., 563.

²⁰² Plinius, NH, 5.29.

belirlenememiştir. Apameia ile Eumenia arasında olması muhtemeldir²⁰³. Bastırdığı siklerin ön yüzlerinde Demos başı, şehir tanrıçası CEIBΑΙΑ, ya da imparator büstü görülürken arka yüzünde ise ayakta ya da aslan ile mücaadele ederken Herakles, ayakta Hermos, Zeus Aetophoros, Men büstü görülmektedir. M. Aurelius'tan Gordian'a kadar bastırdığı sikkelerinde CEIBΑΙΑΝΩΝ lejantını kullanmıştır²⁰⁴.

Ακμονεισ: Günümüzdeki yeri tam olarak bilinmese de Uşak ilinde Ahat ve Susuz Köy²⁰⁵ civarında bulunmaktadır. Plinius'ta Apameia'ya bağlı bölgeler arasında geçmektedir²⁰⁶. Bastırdığı sikkelerde genellikle AKMONEΩΝ lejantını kullansa da bazen NEΩKOPΩΝ nadir olarak da AKMONΩΝ / AKMONEIS lejantına da rastlanmaktadır. Sikkelerinde: ayakta, elinde bir para kesesi ve caduceus tutar vaziyette Hermes, avcı Artemis, oturan Zeus, nehir tanrısı (Maeandros?), oturan Kybele, Asklepios ve Hygieia, arkasında iki dev bulunan oturan Zeus, Artemis Ephesia görülmektedir²⁰⁷.

φλεμεισ οι νυν λεγομενοι Σεβαστηνοι : Uşak ilinin Sivaslı ilçesinin 2km. kadar güneybatısında bulunmaktadır²⁰⁸.

μοξονοαι : Günümüzdeki yeri tam olarak bilinmese de Banaz Ova ile Sincanlı Ova arasında bulunduğu düşünülmektedir²⁰⁹.

Ιεραπολειται : Aynı ismi taşıyan ve günümüzde Pamukkale'de bulunan Hierapolis ile karıştırılmaması gerekir. Phrygia Pentapolis'inden birisidir²¹⁰. Şehir günümüzde Koçhisar (Afyon/Sandıklı) yakınlarındadır²¹¹. Rome İmparatorluk döneminde ΙΕΡΑΠΟΛΕΙΤΩΝ lejantı ile sikke bastırmıştır.

²⁰³ Habicht, a.g.m., s., 85.

²⁰⁴ B.V. Head, a.g.e., s., 568.

²⁰⁵ Ramsay, a.g.e., 2003, s., 562; MAMA, VI, s., xvii; BA, 62,C4

²⁰⁶ Plinius, 5, 106.

²⁰⁷ B.V. Head, a.g.e., s., 556; Imhoof-Blumer, a.g.e., s., 192vd.

²⁰⁸ Ramsay, a.g.e., 2003, s., 581vd.

²⁰⁹ Ramsay, a.g.e., 2003, s. 632; Habicht, a.g.m., s., 85.

²¹⁰ T. Drew Bear, "Hierapolis", **DNP** V, 1996, s., 533; Habicht, a.g.m., s., 85.

²¹¹ W. Ruge, "Hieropolis", **RE**, 1588; BA, 62,D5.

Bunun bazen ΝΕΩΚΟΡΩΝ lejantı takip eder. Nadiren ise ΙΕΡΟΠΟΛΕΙΤΩΝ lejantına da rastlanmaktadır. Sikkelerinin ön yüzünde gerousia, demos başı, Helios, Apollo, Dionysos, Asklepios ya da imparator büstleri görülmektedir. Arka yüzde ise, nehir tanrısı, Zeus Bozios, Zeys Troios, Hades-Serapis Kerberos ile birlikte, Nemesis, ayakta Men, Persephone, at üstünde Amazon, görülmektedir. Ayrıca Aphrodisias, Keretapa, Kibyra, Ephesos, Laodikeia, Sardes, Smyrna ve Synnada ile de ittifak sikkeleri bastırmıştır²¹².

Λυσιαδεις : (Lysias) Kentin M.Ö. III ve II. yy'larda hüküm sürmüş olan küçük bir hanedanlık ailesi tarafından kurulduğu düşünülmektedir. Şehrin günümüzdeki yeri bilinmese de Synnada ve Pentapolis arasında bir bölgede bulunmaktadır²¹³. Commodus ve Gordian döneminde ΛΥΚΙΑΔΕΩΝ lejantı ile sikke bastırmıştır. Bu sikkelerin ön yüzlerinde, boule, demos ya da imparator başları, arka yüzlerinde ise Dionysos, Hekate, Kybele bulunmaktadır²¹⁴.

οτροηνοι : Phrygia Pentapolis'inden birisidir. Tam olarak yeri bilinmemektedir. Pentapolis şehirlerinden biri olması en azından yerinin Sandıklı Ovası içinde olduğunu gösterir²¹⁵. Ramsay'a göre şehir Çor Hisar mevkiinde bulunmaktadır²¹⁶. T. Drew-Bear ise kentin Kufi Boğazı'nın girişine yakın bir konumda bulunan Yanıkören köyü yakınlarında bulunduğunu savunur²¹⁷. Roma imparatorluk döneminde sikke basan kent ΟΤΡΟΗΝΩΝ lejantını kullanmıştır. Sikkelerinde Anchises'i taşıyan Aeneas, Artemis, oturan Kybele, Zeus, Asklepios, Telephoros görülmektedir.

²¹² B.V. Head, a.g.e., s., 565; Imhoof-Blumer, a.g.e., s., 244.

²¹³ Cohen, a.g.e., s., 311, Habicht, a.g.m., s., 86.

²¹⁴ B.V. Head, a.g.e., s., 567.

²¹⁵ Cohen, a.g.e., s., 315.

²¹⁶ Ramsay, a.g.e., 2003, s., 687. Çor Hisar dışında bölgenin yakınlarında antik yerleşim görmüş başka bir yerleşimin bulunmaması ve Çor Hisar'da bulunduğu bir yazıttan yola çıkarak (no: 638: Αλεξανδρον Μακεδονα οικιστην της πολεως) buranın antik Otrous kenti olduğuna karar verir. Ramsay, a.g.e., 2003, s., 702.

²¹⁷ T. Drew-Bear, "Frigya Pentapolisinde Bir Bizans Kentinin Lokalizasyonu: Otrous", **Uluslar arası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu 2008**, URL: sgsymposium.org

[Στεκ]τορηνοί : Phrygia Pentapolis şehirlerinden birisidir²¹⁸. M.S. III. yy'a tarihlenen sikkelerinde bir kadırgaya binerken arkasına bakan bir erkek figürü darp edilmiştir. Bu muhtemelen şehrin kahramanı Mygdon'dur²¹⁹. Sağ elinde silahı diğer elinde de kalkanı bulunmaktadır²²⁰. Günümüzde Menteş köyünün kuzeydoğusunda²²¹ Kocahöyük denen tepede bulunmaktadır²²².

1.12. Doğu Roma Döneminde Apameia

Dioclatian döneminde²²³ Asya eyaleti Verona Listesi'ne²²⁴ göre yedi parçaya ayrılmıştır. Bunlar: Phrygia Prima (daha sonra Pacatiana adını alacaktır) Phrygia Secunda (daha sonra Salutaris adını alacak), Asia, Lydia, Karia, Insulae ve Hellespontus'tur²²⁵. (L.XV) Bu ayırım sonrası Apameia Phrygia Pacatiana içinde kalmış olabilir. Bunun hakkında kesin kanıt yoktur. Hierocles Apameia'yı Pisidia içinde ansa da bu düzenlemenin tarihsel olarak Dioclatian'a kadar gitmesi mümkün görünmemektedir. 371-372'de Pisidia'nın oldukça büyük bir kısmı Lycaonia eyaletine dahil edilmişti. Apameia'da olasılıkla önce Phrygia Prima'nın bir parçası iken daha sonra Psidia eyaletine bağlandı²²⁶. Bu yer değiştirme büyük ihtimalle İmparator Valens (364-374)

²¹⁸ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 679; Cohen, **a.g.e.**, s., 315

²¹⁹ Troya kralı Priamos'un Amazonlara karşı Sangarios kıyısında verdiği savaşta Otreus ile onun yanında yer alan ve bir Phryg alt grubu olan Mygdones'lerin efsanevi lideridir. Peter Carrington, "The Heroic Age of Phrygia in ancient Literature and Art", **AS**, S. 27, 1977, s., 118.

²²⁰ Imhoof-Blumer, **a.g.e.**, s., 290.

²²¹ Cohen, **a.g.e.**, s., 321.

²²² T.Drew-Bear, a.g.m., 2001, s.,108.

²²³ III. Yy'ın yarattığı krizler döneminde Dioklatianus bütün devlet idaresinin temelden reorganizasyonunu gerçekleştirdi. Yaptığı reformlar Constantinus tarafından geliştirilip tamamlandı. Böylece Bizans sisteminin çıkış noktası olan yeni bir idare tarzı meydana getirildi. Dioklatians sarsılmış olan imparator otoritesinin kuvvetlendirilmesi ve imparatorluk kudretini yükseltmek için çaba gösterdi. Sadece senatonun ve mazideki cumhuriyet devrinde kurulmuş diğer faktörlerin nüfuzunu kısıtlamaya değil, aynı şekilde tek tek idare makamlarının yetkilerini tam olarak saptayarak böylece büyük güç ve nüfuz birikimlerini, nerede olursa olsun önlemeye çalıştı. Sivil ve askeri, merkezi ve eyalet idarelerinin yetkileri büyük bir ihtimalla birbirine karşı sınırlandırıldı. Bunun yanında devletin devasa büyüklüğü göz önüne alınarak imparator kontrolünün etkinliğini mümkün olduğu kadar büyük ölçüde gerçekleştirebilmek üzere devlet arazisinin ve devlet hakimiyetinin bölünmesi yoluna gidildi. Onunla beraber bütün eyaletlerin idaresi sadece imparatorun emrine girdi. İmparatorluklar eyaletlere ayrıldı ve vergiye tabi tutuldu. Diokletianus döneminde 100, V. Yy'da ise eyalet sayısı 120'yi buldu. Ayrıca askeri ve sivil iktidarı birbirinden ayırmak için çaba gösterdi. Bu çabası Constantin döneminde başarıya ulaştı. Georg Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, Çev: Fikret Işıltan, (TTK, 1999), 30 vd.

²²⁴ Dioclatian dönemine ait olduğu genel olarak kabul gören ve imparatorluğun Dioclation döneminde nasıl bir idari örgütlenme değişikliğine uğradığını gösteren Verona Listesi ya da Laterculus Veronensis adıyla tanınan belge. J.B. Burry, "The Provincial List of Verona", **JRS**, S. 13, 1923, s., 128; A.H.M. Jones, "The Date and Value of the Verona List", **JRS**, S. 44, 1954, 21.

²²⁵ Anderson, a.g.m., 1932, s., 31.

²²⁶ Anderson, a.g.m., 1932, s., 31.

döneminde olmuştur. Büyük şehirlerin hem coğrafi olarak hem de yönetsel olarak küçük parçalara ayrılması bir Bizans politikasıydı²²⁷.

Apameia'nın da büyük ve gelişmiş bir şehir olması ve Aurokra gibi bazı kasabalarının gelirlerinden bağımsız olarak yararlanma isteği Apameia'nın da bölünmesine neden olmuştur. Apameia'dan ayrılan Aurokra Valentina şehrine dahil edildi, kalan kısmı ise Psidia bölgesine dahil edildi. Bizans döneminde şehrin tarihi hakkında bilgi edinmek oldukça zordur. Küçülen şehir muhtemelen üçüncü ya da dördüncü seviyeden bir şehre dönüşmüş ve önemi iyice düşmüştür. Bunun bir başka kanıtı da Constantinopolis'ten gelen neredeyse hiçbir önemli yol bağlantısı üzerinde bulunmamasıdır. Sadece Ege sahillerine giden yolların iç taraflara doğru uzantıları içinde Apameia artalanında birleştiklerini görüyoruz. Roma döneminden kalan ve Constantinopolis'i güneye bağlayan beş ana yol bağlantısının Bizans döneminde de yoğun bir şekilde kullanılan üçü Apameia'ya uğramamaktadır. Ancak şehre yakın olan Aurokra bölgesinden geçmektedirler. Apameia'nın Aurokra'ya çok uzak olmaması bu hareketliliğin çok da dışında kalmadığı düşüncesini uyandırabilir, fakat yine de Bizans dönemi şartları göz önünde bulundurulduğunda bu pek de mümkün görünmemektedir. Özellikle şehrsel girişim ve inisiyatifin devlet tarafından destek görmediği bir dönemde ana yollara yakın olmasına rağmen Apameia'nın bundan fazlasıyla yararlandığını söyleyemeyiz²²⁸.

Bunun yanında Apameia, Bizans yönetim sistemi içinde gerekli görülen askeri bir karaktere de sahip değildi. Bizans döneminde daha çok doğal bir koruması olan ve tahkim edilmiş olan yerlerin Themata²²⁹ sistemi altında yönetim merkezleri haline getirilmeleri ile Apameia gibi birçok şehir önemini yitirmiştir. Bunun yerine Sibia ya da Soublaion gibi askeri merkezler ön

²²⁷ Ostrogorsky, **a.g.e.**, 1999,s., 31.

²²⁸ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 431.

²²⁹ θέμα Thema, kolordu anlamına gelen bu kelime daha sonradan yeni askeri bölgelere ad olarak kullanılmıştır. Bu kurum Anadolu'daki bölgelere "thema"ların iskan edilmesi ile meydana gelmiştir. İskan edildikleri bölgelerde hem askeri hem de idari yetkileri bulunmaktadır. Daha sonradan askerlere hizmetleri karşılığında oğullarına aktarabilecekleri topraklarda vermek suretiyle toprağa bağlı bir askeri sınıf oluşturulmuştur. Böylelikle devlet her zaman yeterli sayıda bulunamayan yabancı asıllı ücretli askerlerin çok pahalıya mal olan hizmetlerinden de büyük oranda kurtulmuş ve devlet hazinesini de rahatlatmış oldu. Ostrogorsky, **a.g.e.**, 1999, s., 90.

plana çıkmışlardır. Daha sonraki yüzyıllarda da Lykos vadisi ve daha içte bulunan bölgelere yapılan askeri operasyonlarda da Apameia'dan bahsedilmemektedir. Bunun yerine askeri merkezler oldukları belli olan tüm askeri bölgenin adı Khoma ve tahkim edilmiş merkezi Siblia²³⁰ isimleri geçmektedir²³¹.

VI. yy'a tarihlenen bir papirüs üzerinde belirtilen rotada şehir ΑΠΑΜΕΙΑ ΤΗΣ ΚΙΒΙΤΟ[Y] olarak belirtilmektedir. Panopolis'te bulunan yazıtın tümü bulunmadığı için tam olarak ne amaçla hazırlandığı bilinmese de, V. Yy'a tarihlenmektedir. Şehir küçülse de yolculuk yapanlar için bir konaklama merkezi olma konumunu kaybetmediğini söyleyebiliriz²³².

Yine Apameia 787 ve 879'da piskoposluk merkezlerinden birisi gibi görünmektedir. Çünkü şehrin piskoposu Nikaia ve Konstantinopolis konsullerine katılmıştır²³³.

1.13. Apameia depremleri

Apameia çok fazla depreme maruz kalmıştır. Bu yüzden bölgede Poseidon tapınımı yaygındır. III. Aleksandros döneminde bir seri depremin olduğu kaydedilmiştir. Diğer büyük deprem ise VI. Mithridates Eupator dönemindedir²³⁴. Bu depremin yol açtığı yıkım Damascuslu Nicolas tarafından anlatılmıştır. Onun anlattığını göre oldukça yıkıcı olan deprem sonrasında bölgedeki göller form değiştirmiş, yeni akarsular ve kaynaklar meydana gelmiş ve eskileri kaybolmuştur. Bölgede nehirler kabarmış ve su baskınına neden olmuştur. Toprak deniz kabukluları ile kaplanmıştır. M.S. 53'de ise

²³⁰ Plinius, NH, 5, 106; Apameia ve Eumenia arasında bulunan tam yeri belli olmayan fakat Apemai Conventus'una bağlı olduğu bilinen kent. Augustus ve Caracalla zamanında para basmıştır. Habicht, a.g.m., s., 85.

²³¹ Ramsay, a.g.e., 2003, s., 446.

²³² Noordegraaf, 1938, 275.

²³³ Ramsay, a.g.e., 2003, s., 446.

²³⁴ "Lydia ve Mysialılar tarafından iskan edilen Phrygia "Kaktakekaumene", bu şekilde adlandırılışını aşağıdaki bazı nedenlerden alır: yakınındaki Philadelphia kentinin duvarları dahi güvenlikte değildir. Hatta sarsıntıdan her gün çatlar. Burada yaşayanlar, arazinin yarattığı huzursuzluğa karşı daima dikkatidirler ve bütün yapılarını ona göre planlarlar. Bu durumdaki diğer kentler arasında Apameia, kral Mithradates'in seferinden önce depremlerle sarsılmış, o da bu ülkeye gelip de kentin harap olduğunu görünce tekrar imar edilmesi için yüz talent vermiştir. Aynı şekilde Aleksandros zamanında da olduğu söylenir." Strabon, XII, 7, 18.

bölgede oldukça yıkıcı bir deprem olmuş o dönemde tahtta bulunan Cladius tarafından bölge 5 yıl boyunca vergiden muaf tutulmuştur²³⁵.

1.14. Apameia Kelainai Nehirleri

Şehrin topografik tarihini anlamak için vadideki beş ana nehrin konumunu incelememiz gerekir. Fakat bu konuda da tam bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bu yüzden biz ilk önce nehirler ve onlarla alakalı mitolojik, edebi, tarihsel kayıtlarla başlayacağız. Açık ve gerçekçi Apameia tanımlamaları ile bu konuda bizim için en iyi kaynak Strabon olacaktır. Ondan sonra ikinci önemli kaynak olarak Ksenophon gelmektedir. Plinius bu konuda üçünü sırayı alır. Her ne kadar gözüyle görmese de muhtemelen yazarı bir Grek olan oldukça iyi bir kaynaktan yararlandığı Plinius'ta bu konuda oldukça iyi bir kaynak oluşturur. Tüm bunların yanında da birçok antik kaynaktan konuyla ilgili bilgilere ulaşılır. Tüm bunlar bir araya getirildiğinde ilerisi için bazı teoriler oluşturulabilir²³⁶.

Strabon'a göre Marsyas, şehrin içinden çıkan ve içinden geçen ardından da şehrin dış yerleşimlerine doğru akan orada da Maender ile birleşen şiddetli ve hızla akan bir nehirdir. Maender nehri ise Marsyas ile birleşmeden önce oldukça sakin bir şekilde akan Orgas nehri ile birleşir. Gordion zamanında basılmış bir Apameia parasında ΠΑ. ΒΑΚΚΙΟΥ. ΠΑΝΗ. ΑΠΑΜΕΙΩΝ yazısı buna temel bir kanıttır. Bu para üzerinde Apameia'nın tanrıçasını gösterir. Bu tanrıça Ephesos Artemis'ine büyük benzerlik gösterir. Tek fark ise başını kaplayan küçük bir tetrastilos tapınaktır. Çevresinde ise dört nehir tanrıçası isimleri ise bir bulunmaktadır. Bunlar: MAI, MAP, ΘΕΡ ve OP'dur. Bu para birbirlerine yakın bir şekilde şehre akan dört nehri göstermektedirler. Bunlar Maiandros, Marsyas, Terma ve Orgas'dır²³⁷.

²³⁵ W. Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia with Some Account of Their Antiquities and Geology*, C.I, (John Murray, London, 1842), s., 500; J.A. Cramer, *Geographical and Historical Description of Asia Minor*, Oxford Press, 1832, s., 50.

²³⁶ Ramsay, *a.g.e.*, 2003, s., 399.

²³⁷ Ramsay, *a.g.e.*, 2003, s., 399.

1.14.1. Marsyas (Katarrhaktes/ Suçıkan [Dinar]):

Marsyas antik kaynaklar tarafından geniş ölçüde tanımlanmış ırmaklardan birisidir. Hızlı ve çoşkun akan bir sudur²³⁸. Herodotos'da oldukça geniş olduğu yazılıdır²³⁹. Ksenophon'da ise Marsyas ırmağı 25 ayak uzunluğunda şehrin içinden geçen bir ırmak olduğundan bahseder²⁴⁰. Herodotos'ta ise çok açık olmamakla birlikte Kelainai agorasındaki akropolis'in altından gelen bir mağara olabilir²⁴¹. Apameia'nın dışında ise Maeandros nehrine karışır²⁴². Yeryüzüne çıktığı yerde ise şiddeti ile bazı taş parçalarını da beraberinde getirir. Tüm bu anlatılanlar Dinarsuyu'nun çıktığı yer olan Suyunbaşı'nın karakteristik özellikleridir. Ve bu özellikler gösteren Apameia yanında bulunan başka da bir akarsu bulunmamaktadır. Bu akarsuyun yer altından akış şiddeti yüzünden taşlar getirdiğini söylenemese de akarsuyu izleyen herkes onun Apameia'daki diğer akarsulara göre çok daha aktığını fark edecektir²⁴³.

Bugün Suyun Başı ise büyük kaya parçaları ile kapalıdır. Bu kayalar yukarıdan aşağıyı düşmüş gibi görünmektedirler. Nehir ise aşağıya doğru güçlü ve hızlı bir şekilde akmaktadır. Yaklaşık olarak bir 1.3 km'lik bir mesafe sonunda da Maeandros'a karışmaktadır. Dinar suyu Apameia'nın ortasından akan tek nehirdir. Bu yüzden Dinar suyu, diğerleri Apameia'nın ortasından akmadıkları için, Marsyas olmalıdır. Örneğin Pausanias Marsyas'ın şehrin içinden aktığını söyler. Ve onun zamanında sadece bir nehir bu tanıma uymaktadır. Ayrıca herhangi bir gözlemci bu bölgeyi Küçük Asya'nın antik inançları açısından da değerlendirdiğinde antik dönemde bu akarsuyu diğerlerine nazaran özel bir tapınım için seçmesi daha olasıdır. Ibriz'deki

²³⁸ Apameia Marsyas nehrinin kaynakları yanında kurulmuştur. Nehir kentin ortasından akar ve kaynakları kentin içindedir. Aşapuya doğru kentin civarında dolaştıktan sonra şiddetli ve aceleci bir akımla MaiandrosQa karışır. Strabon, XII, 7, 15.

²³⁹ Herodotos, V, 118-119.

²⁴⁰ "Marsyas ırmağı da şehrin içinden geçer e Maeandros'a dökülür." Ksenophon, Anab., I, 2, 7-9.

²⁴¹ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 399.

²⁴² Herodotos, V, 118; Strabon, XII, 7,15; Apameia Ksenophon, I, 2, 7-9: "Marsyas ırmağı da şehrin içinden geçer ve Maiandros'a dökülür. Apollon'un Marsyas ile müzik yarışması yaptığı yer de burasıdır. Kazandıktan sonra da Marsyas'ın derisini yüzerek ırmağın pınarındaki mağaraya germiş olduğu söylenir"

²⁴³ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 400.

kutsal nehir ile aralarında bir analogi kurulabilir. Ayrıca Apameia'daki hiçbir akarsu bir mağaradan doğuyor gibi görünmemektedir.

1.14.2. Therma (Ilıca)

Hala sıcak su anlamına gelen Ilıca olarak adlandırılmaktadır. Nehrin suyu her zaman ılık olmasından dolayı bu isimle anılmıştır. Bugünkü yerleşmenin kuzey tarafında yola yakın bir yerde bulunmaktadı²⁴⁴. Therma Apameia paraları üzerinde ΘEP yazısı ile belirtilmiştir.

1.14.3. Orgas (Norgas Çayı)

Bu konuda bir görgü tanığı olarak Strabon Orgas'ı sakin ve sessiz ve düzlükte akan olarak tanımlar. Bölgede bulunan, günümüzdeki ismi Norgas olan köyün de eski ismini açıkça taşıdığı ortadadır²⁴⁵. Orgas muhtemelen antik dönemde günümüze göre oldukça genişti. Apameia vadisi ise günümüze göre oldukça ağaçlık yerlerdi. Ormanların yok olması ile Orgası besleyen kollarda azalmış olmalıdır. Eski gezginlerin hiç birisi ne yazık ki bu akarsudan açıkça bahsetmemişlerdir²⁴⁶.

1.14.4. Maeandros (Büyük Menderes)

Afyon'un Dinar ilçesi yakınlarında bulunan Suçikan yakınlarından doğar. Işıklı ve Küfi çaylarını birleştiren Işıklı Barajı'ndan çıkar ve Çivril, Çal ve Baklan ovalarını geçer ve kuzeye doğru kıvrılır. Ege Denizi'ne dökülen nehir bugünde Türkiye tarımı açısından büyük öneme sahiptir. Türkiye'nin toplam havza alanının %3,5 oluşturur. Ksenophon Kyros'un Apameia'daki sarayının ortasından Maeandros nehrinin aktığını ve kaynağının da bu sarayın arazisi olduğunu söyler²⁴⁷. Strabon ise nehrin kaynağının

²⁴⁴ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 402.

²⁴⁵ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 405.

²⁴⁶ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 405.

²⁴⁷ üç günlük yürüyüşle yirmi parasang yol olarak Kelainai'ye vardı. Burası Phrygia'nın meskun, büyük ve zengin bir şehriydi. Burada Kyros'un bir sarayı ve içinde yabancı hayranlar dolu olan büyük bir parkı vardı. Parkın ortasından Maeandros ırmağı akar. Bu ırmak sarayın arazisinden kaynar ve Kalinai şehrinde geçer", Ksenophon, Anab., I, 2, 7-8.

Kelainai kentinde aynı ismi taşıyan tepede olduğunu yazar²⁴⁸. Nehirler ile çevrili olan Apameia kentindeki Marsyas ve Orgas nehirlerinin Maeandros nehri ile birleşmektedirler²⁴⁹. Karia ile Lydia arasındaki sınırı da oluşturan Maeandros'un oluşturduğu kıvrımlara dikkat çeker ve bu derece kıvrımlı olan her şeye "Maiandroslamak" dendiğın söyler²⁵⁰. Dio Chrysostom ise Apameia nehirleri hakkında şöyle demektedir: "Buradaki nehirler en geniş ve en işe yarar kaynaklara sahipler. Şuradaki Marsyas, suyu şehrinizin ortasından geçer. Orgas ve Maeandros şimdiye kadar görülmüş nehirlerin en tanrısal ve bilge olanları, bunları gören birisi onların Asia'nın en iyi nehirleri olduğunu söyleyebilir²⁵¹,"

1.15. Anadolu'daki Ticaret Yolları ve Apameia Kenti

Apameia tarihin çeşitli dönemlerinde üzerinde bulunduğu yollar sayesinde ya gelip geçenlerden aldığı vergilerle ya da kendi ticari girişimleri sayesinde Anadolu'nun zengin kentlerinden birisi haline gelmiş ve bulunduğu bölgenin izin verdiği ölçüde stratejik bir önem kazanmıştır. Apameia ve onun gibi birçok kentin hem kurulma nedeni hem gelişiminin öncüsü olan bu yollar ile Doğu-Batı arasında yöneticiler ya da krallıklar değişse dahi ticaret hayatı devam etmiştir.

İlk defa özellikle Roma döneminde daha muntazam bir hale getirilen ticaret yolları parça parça ve bazen bugün için gidişatı takip edilemez olsalar da Roma'nın Anadolu'ya gelişinden çok daha önce kullanıldıkları aşıkardır. Roma döneminden önce Anadolu'daki ticaret yolları genel olarak coğrafyanın izin verdiği ölçüde oluşturulmuş kolay ve tabi bir şebekedir. Roma ise bunlara yenilerini eklemekten çok var olan yolların bakımını ve gelişimi

²⁴⁸ Strabon, XII, 7, 15.

²⁴⁹ Marsyas, Obrima ve Orga hepsi de Maeandros ile birleşirler. Marsyas ise yeraltında gizli küçük bir kaynaktan çıkmaktadır", Plinius, NH, V, 29.

²⁵⁰ Maeandros, Orgas adında bir nehirle daha birleştikten sonra düz bir ülkeden yumuşak ve ağır bir akıntıyla geçer ve ilerde genişleyerek Phrygia içerisinden bir süre aktıktan sonra, Maeandros ovası denen yerde Karia ve Lydia arasındaki sınırı meydana getirir. Buradaki akıntısı o kadar kıvrımlıdır ki bu derece kıvrımlı olan her şeye "Maeandroslamak" adı verilir. Karia'dan geçerek Miletos ile Priene arsından denize dökülür". Strabon, XII, 7, 15.

²⁵¹ Chrysostom, XXXV, 13.

sağlamış gerektiğinde birbirleri arasında bağlantılar sağlamıştır diyebiliriz²⁵². Başlıca gayesi bölgelerin daha kolay raptedilmesini sağlamak olan Roma'nın Anadolu'daki yollara bakışı birkaç istisna dışında hiç değişmemiştir. M.Ö. 129 yılında Prokonsul Manius Aquilius Asia'daki yolları tanzim etmiştir²⁵³.

Bilindiği gibi Roma döneminde topografik olarak takibi daha kolay olan bu yollar özellikle Ephesos limanında toplanır ve oradan da deniz yoluyla Batı'ya sevk edilirdi. Roma döneminde tüm valiler, memurlar, tüccarların kullandıkları yollar genel olarak Caesareia'dan Ephesos'a giderlerdi. Daha önceki dönemlerde de var olukları bilinse de bunun yanında III. Aleksandros döneminden daha önceye giden yolların da olduğu bilinmektedir. Bu yollardan bazıları Apameia'yı da bir durak olarak kullanmış ve bu suretle kentin gelişimine de yardımcı olmuşlardır²⁵⁴.

1.15.1. Güney ticaret yolu

M.Ö. III. Yy'a kadar uzanan ve Laodikeia, Apameia ve Antiokheia gibi büyük şehirleri bir durak olarak kullanan bir güney ticaret yolunun varlığı sayesinde bu kentler büyüme ve devamlılığını koruma imkanı bulmuşlardır²⁵⁵. Miletos'tan Phrygia'ya giden tek yol Maeandros vadisinden geçen yoldur ki Apameia Kelainai kentine uğramak zorundadır²⁵⁶.

Fakat IV. Yy'da her ne kadar Apameia Kelainai önemini korusa da doğuya bağlanan yola alternatif bir yol daha gelişmiştir. Alternatif rota Apameia'ya çok da uzak olmayan Synnada ve Dokimeion'dan geçmektedir. Bunu da Dokimeion'a yerleşip Dokimos ismini alan ve M.Ö. 302 yılında Synnada'yı Lysimakhos'a teslim eden Makedon bir koloninin varlığından anlıyoruz. Çünkü böyle koloniler askeri garnizon ve Yunan kültürünün nüfuz merkezleri olarak önemli yollar üzerine kurulmaktaydı. Synnada ve Dokimeion'un da önem kazanmasıyla Apameia-Synnada-Dokimeion-Pessinus

²⁵² Ramsay, **a.g.e.**, 1960, s., 44.

²⁵³ Ramsay, **a.g.e.**, 1960, 44.

²⁵⁴ Ramsay, **a.g.e.**, 1960, 44.

²⁵⁵ Ramsay, **a.g.e.**, 1960, s., 36.

²⁵⁶ Ramsay, **a.g.e.**, 1960, s., 38.

yolunun M.Ö. 300'lerdeki önemi de daha açık görülür. Daha sonraları batının doğuya güneyden bağlanmasında bir kilit noktası gibi görülen Apameai Kelainai yoluna bir alternatif olarak özellikle Synnada'nın kurulmasından sonra Lysias-Philomelion-Tyriaion yolu'da 300'lerde önem kazanmaya başlamıştır²⁵⁷.

Seleukhos hanedanlığının yerini Anadolu'da Pergamon krallığının almasından sonra ise doğal olarak Anadolu'dan Pergamon'a giden yollar önem kazanmışlardır. Doğudan Pergamon'a gelen yol Apameia, Laodiceia, Philadelpheia ve Thyatira'dan geçmekteydi. Attalit ve Seleukhos hanedanlarının savaşları esnasında bu yol oldukça önem kazanmıştı²⁵⁸.

1.15.2. Ephesos'tan İkonium'a uzanan ticaret yolu üzerinde Apameia

İlk olarak Herodotos'un da "Kral Yolu" olarak adlandırdığı ve yolun bir kısmının da Apameia yakınlarından geçtiğini görüyoruz²⁵⁹. TİB'de C1 rotası olarak Ephesos'tan İkonion'a kadar belirtilen bu yolun üzerinde bulunan Apameia'ya harita üzerindeki ilk bakışta dahi batıya uzanan yollar üzerinde bulunan ve birçok yolun birleştiği birkaç kentten birisi olduğu hemen göze çarpar. Bu yol Strabon'da Batı-Doğu doğrultusunda önemli bir ticaret rotası olarak belirtilmiştir. Bu yol bağlantısı Küçük Asya'da uzun zaman boyunca ticaret bölgeleri için önemli bir rol oynuyor olmalıydı²⁶⁰.

Ephesos'ta başlayan Batı-Doğu rotası ilk olarak Maeandros Vadisi'nden geçerek Doğu'ya uzanmaktaydı. Bu rota üzerindeki ilk durak Phrygia'daki Lykos'taki Laodikeia'dır. Daha sonra Hierapolis'in artalanında bazı rotalar birleşmektedir. Lykos'taki Laodikeia üzerinde birleşen bu yollardan birisi Güney-Doğu'ya Attaleia'ya diğeri Kuzey-Doğu'ya doğru Philadelpheia'ya

²⁵⁷ Ramsay, , a.g.e., 1960, s., 36.

²⁵⁸ Ramsay, , a.g.e., 1960, s., 45.

²⁵⁹ Ramsay, , a.g.e.,1960, s., 45.

²⁶⁰ TİB, VII, s.,149.

doğru giderken, Kuzey-Doğu'ya doğru giden yol ise İlkçağ için en önemli kavşak noktalarından birisi olan Apameia'ya ulaşmaktaydı²⁶¹.

Bizans döneminde ise Ephesos'tan başlayıp İkonium'a kadar giden bu yolun bir varyantı oldukça önem kazanmıştır. Apameia'dan Çay'a doğru olan ve muhtemelen parça parça da olsa antik dönemden beri var olan bu yolun parçaları Apameia'nın doğusunda kısım kısım hala fark edilebilmektedir. Pınarbaşı Gölü çevresinden Pupa Boğaz'a doğru olan bu bağlantı Apollonia, Sozopolis ticareti sağlayan yol idi²⁶².

1.15.3. Apameia – Attaleia Yolu

Ephesos oradan Laodikeia'ya uzanan ve önemli bir kavşak noktası olarak Apameia'ya ulaşan yolun kollarından birisi Kuzey-Güney doğrultusunda Saparta (Saporda) üzerinden Apameia'nın Attaleia'ya bağlanmasını sağlar. Ayrıca Saparta üzerinden Doğu'ya doğru Akroterion (Eğridir)'a oradan da yine Antiokheia (Yalvaç)'a ulaşılır ki bu şekilde Apameia'dan Antiokheia'ya iki farklı yol üzerinden ulaşılabilir²⁶³.

1.15.4. Apameia – Akmoneia Yolu

Apameia'dan Akmoneia'ya giden yol üzerinde bulunan en önemli durak Eumeneia'dır²⁶⁴. Bu Roma yolu aşağı yukarı bugün da hali hazırda bulunan yolu takip eder. Yol Apameia'nın Kuzeybatısı'ndan ayrılır ve Maeandros Nehri ve Akdağ arasından devam eden dar bir yoldan ilerler. Akdağ'ın tepesinde Bizans dönemine ait olan bir kale (Choma) bulunmaktadır. Bu isim bugün bile Homa olarak kullanılmaktadır. Eumeneia'nın 6 km. doğusunda bulunan bir miltaşından Apameia'ya olan uzaklığın 28 mil. olduğu anlaşılmaktadır²⁶⁵.

²⁶¹ TİB, VII, s.,150.

²⁶² TİB, VII, s., 150.

²⁶³ TİB, VII, s., 155.

²⁶⁴ William Martin Leake, *A Tour in Asia Minor*, (John Murray, Albemarle-Street, London, 1824), s., 25; TİB, VII, s., 157.

²⁶⁵ TİB, VII, s., 157.

Tabula Peutingeriana'da da Apameia ismi bir yol bağlantısı ile geçmektedir. (H.13) Fakat orada Apameia – Vicus'taki Pella (Peltai) ve Eumenia olarak verilen yoldaki Vicus ve Peltai tam olarak lokalize edilememektedir²⁶⁶; fakat diğer taraftan bu iki yerin olası yerleri hakkında en azından 28 millik bir mesafe belirtildiği için buldukları yerin Akdağ ve Maeandros Vadisi çevresinde olmaları akla yakın gelmektedir²⁶⁷. Ayrıca bugünkü Işıklı Göl'ün etrafını dolaşarak Maeandros vadisinin güneyinden geçen bir rota ile ölçülen yolun uzunluğunun bulunan mil taşına da uygun düşmesi yola dair yapılan tahminleri daha güçlü bir hale getirmektedir. Yerleri tam olarak bilinmese de Peltai Karayahşiler ve Melhoş arasında Eumenia'nın güneybatısına yerleştirilir²⁶⁸.

Eumenia'dan ise Eukarpeia'ya (Emirhisar) bağlanan ara bir yol bulunmaktadır. Bu yol Küfe Boğazından Phrigya Pentapolis'ine giden yola açılır ve Eukarpeia'ya çıkar. Eukarpeia ise Apameia'dan Nakoleia'ya giden yol üzerinde bulunmaktadır²⁶⁹.

3.15.5. Doğu Roma döneminde Apameia ticaret yolları

Yol sistemindeki değişiklik 292 yılında başlar. Diocletian, Nicomedia'yı doğunun merkezi yapar. Bu şehre bağlı olan yollar da doğal olarak önem kazanmaya başlar. 330'da Constantinople şehri kurulunca bu yolların önemi iyice artar çünkü Nicomedia'ya giden yollar İstanbul'a da gitmektedir. Artık Roma şehri önemini yitirmeye dolayısıyla ona bağlı yollar da önemini kaybetmeye başlarken tam tersi bir durum İstanbul ve ona bağlanan yollar için geçerliydi²⁷⁰.

Ne yazık ki günümüze Bizans yollarını tam olarak anlatan hiçbir kaynak kalmamıştır. Çeşitli parçalar bir araya getirilerek bu dönemki yol şebekesi ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu dönemde Apameia'nın Grek-Roma yol

²⁶⁶ Ksnophon, Kelainai ve Peltai arasındaki uzaklığı 10 parasang olarak verir. 1. Parasang 5.32 ile 5.76 km arasında değişen bir uzunluk birimidir.

²⁶⁷ TİB, VII, s., 157.

²⁶⁸ TİB, VII, s., 157.

²⁶⁹ TİB, VII, s., 157.

²⁷⁰ Ramsay, a.g.e., 1960, s., 77.

şebekesi üstünde ve yükselen Hıristiyanlık merkezlerinden birisi konumundaydı. Fakat Bizans döneminde üstünde bulunduğu ticaret yolunun önemini kaybetmesiyle Apameia'nın da önemini kaybettiğini görüyoruz. Bu durum neticesinde Apameia üçüncü hatta dördüncü dereceden bir kent haline kadar gerilemiştir²⁷¹.

1.16. Şehirle İlgili Efsaneler:

1.16.1. Marsyas Efsanesi:

Efsaneye göre Marsyas, bazı versiyonlarına göreyse babası Hyagnis, “aulos”u keşfeden ve bunu tarihte ilk kez çalandır²⁷². Kibele kültürünün yaygın olduğu bir bölge olan Kelainai’de yaşamaktadır. Ritim ve müzik eşliğinde yapılan Ana Tanrıça Kibele ayinlerinde, aulos büyük önem taşımaktaydı. Grek anakarasına ve kültürüne de buradan geçmiş gibi görünen aulos Dionisos ayinlerinde özel bir önem taşımaktadır²⁷³.

Efsanenin daha çok bilinen başka bir versiyonunda ise Athena aulos’u keşfeden tanrıçadır. Fakat aleti çalarken suda kendi yansımasını görür. Bu görüntüyü çok çirkin bulduğu için aleti fırlatıp atar ve bir daha eline almayacağına yemin eder²⁷⁴.

Athena'nın attığı bu müzik aletini bir satır olan Hyagnis'in oğlu Marsyas bulur²⁷⁵ (L.I). Marsyas normal bir satyr değil aksine Phrygler için o bir tanrıdır. İnançlarına göre Marsyas bir zamanlar Kelainai şehrinde akan nehrin kendisiydi. Tanrıların Annesi için kutsal melodiyi keşfeden de Marsyas'tır. Galat işgalinden de onun bulduğu kutsal melodi sayesinde kurtulmuşlardır. Marsyas'ın flütünden çıkan melodiler ile oluşturduğu sel sayesinde Galatları bölgeden uzaklaştırmayı başarmıştır²⁷⁶.

²⁷¹ Ramsay, **a.g.e.**, 1960, s., 78.

²⁷² Landels, **a.g.e.**, 1988, s., 77.

²⁷³ Landels, **a.g.e.**, 1998, s., 153; Drew-Bear, 1986, 99.

²⁷⁴ Landels, **a.g.e.**, 1998, s., 155; Alexander H. Krappe, “Apollwn Onos”, **CPh**, S. 42, 1947, s., 226.

²⁷⁵ Bürckhardt, “Marsyas”, **RE**, XIV/2, 1995, s., 1986.

²⁷⁶ Pausanias, X, 30,9.

Marsyas'ın Athena'nın attığı müzik aletini nasıl bulduğu ve nasıl çalmayı öğrendiği tam olarak belli olmasa da Athena hikayenin ikinci kısmında görünmez. Marsyas, müzik konusunda, khtara çalıp şarkı söyleyen tanrı Apollon'dan daha iyi olduğunu söyleyerek ona meydan okur. Apollon bu meydan okumayı kabul eder. Kazananın kaybedene istediğini yaptırabileceği, yarışmada, Musalar kazananı belirleyeceklerdir. (L.II) Bu yüzden onlarda Apollon gibi yarışma için bir süreliğine Kelainai'ye gelirler. Marsyas nehri kıyısında yapılan²⁷⁷ yarışma sonunda Musalar Apollon ve Marsyas'ın muhteşem performansları sonunda hangisinin yarışmanın galibi olacağı konusunda bir karara varamazlar. Bunun üzerine Apollon, Marsyas'tan kendi yaptıklarını yapamayacağını ve bu yüzden kendisinin galip gelmesi gerektiğini söyler. Kithsarasını çalarken bir yandan da şarkı söylemektedir. Aynı şeyi Marsyas'tan da yapmasını ister. Marsyas için ise bu imkansız bir şeydir. Böylece Musalar Apollon'u yarışmanın galibi olarak açıklarlar. Apollon'da Marsyas'ın derisini yüzdürür,(L.III) yakınlarda bulunan ve ismi Maeandros'un bir kolu olan ırmağa attırır. Bu ırmak daha sonra Marsyas ismiyle anılmaya başlanır. Yüzülen derisini de Marsyas ırmağının yakınındaki mağaraya gerdirir²⁷⁸. Efsanenin bir başka yorumuna göreyse Marsyas nehri onun Olympus denen müritlerinin gözyaşlarından oluşur. Onun kanından ise Satyrler meydana gelir²⁷⁹.

Antik Çağ'ı oldukça etkilemiş olan bu efsane dönemin sanatçıları tarafından birçok kez işlenmiş birçok heykele ve vazo resmine de konu olmuştur. Apollon ve Marsyas arasındaki bu yarışma M.Ö. V. yy başından beri Atina'da bilinmektedir. Fakat V. yy sanatçıları bu hikayenin daha sonradan tercih edilen kısmı olan cezalandırma sahnesini değil de daha çok Marsyas'ın aulosu buluşu ile ilgili olan kısmıyla ilgilenmişlerdir. Dönemin en ünlü sanatçılarından Myron, Marsyas'ın fülüt ile karşılaştığı anı tasvir ettiği bir heykeli günümüze kalan yazılı kaynaklardan vazo resimlerinden ve çeşitli kopyalarından bilinmektedir. Heykelde Marsyas'ın flut ile karşılaştığı anki heyecanı, şaşkınlığı ve kararsızlığı resmedilmiştir. Bir ayağı öne doğru tam

²⁷⁷ Strabon, XII, 7.

²⁷⁸ Ksenophon, Anb., I, 2, 8; Landels, a.g.e., s.,157.

²⁷⁹ Ovidius, **Matamorphoses**, Çev: Brookes More, (Cornhill Publishin Co. Boston, 1922), VI, 382

adımını atma anında diğer yandan bir eli havada aulosa bakar haldedir. Yüzü ise o an yaşadığı şaşkınlığı yansıtır²⁸⁰. Konunun ikinci kısmı ise Praksiteles tarafından Mantiea’da yapılan Apollo heykelinin kaidesinde yer almıştır. Bu heykel grubunda Marsyas bir ağaca asılı durumda bıçağını bileyen İskitli tarafından birazdan canlı canlı dersinin yüzülmesini beklemektedir²⁸¹.

1.16.2. Lityerses Efsanesi

Hikayeye göre Lityerses Midas’ın gayrimeşru çocuğudur ve kendisi Kelainai kentinde yaşamaktadır. Herhangi bir yabancı tarlaların içinden ya da yanından geçmeğe kalktığında Lityerses bu yabancıya fazlasıyla yiyecek ve içecek veriyor ve ardından da Maeandros’un kıyısında bulunan ekin tarlalarına götürüp orada onları kendisi ile beraber ekin biçmeye zorluyordu. Sonunda da yabancı destelenen ekin başakları arasına sarılır ve kafası bir orak ile kesilirdi. Daha sonra vücudu atılır, kafa ise orakla biçilmiş olan arazideki ekin sapları arasına kalırdı²⁸².

Bir gün şehre Herakles gelir o da Lityerses ile beraber ekin biçmeyi kabul eder. Fakat bu sefer Herakles orakla Lityerses’in başını keser ve vücudunu nehre atar²⁸³. Hikayde Herakles’in de Lityerses’in kurbanlarına yaptığının aynısını yaptığı söylendiği için Lityerses’in de kurbanlarının vücutlarını nehre attığını varsayabiliriz²⁸⁴.

Hikayenin bir başka versiyonunda ise Midas’ın oğlu olan Lytierses harman zamanında geleneksel olarak orakla en hızlı ekin biçme yarışmasında herkese meydan okuyan ve her seferinde birinci gelen ardından da kaybeden

²⁸⁰ Anne Harriett Weis, **The Hanging Marsyas: The Origin and History of a Statue**, (Basılmamış Doktora Tezi Bryn Mawr College, 1979), s., 23.

²⁸¹ R.R.R. Smith, **Hellenistik Heykel**, Çev: Ayşin Yoltar Yıldırım, (Homer Kitabevi, İstanbul, 2002), s., 109.

²⁸² James George Frazer, **The Golden Bough: a study in magic and religion**, (New York, 1922), Ch. 47, 2; Mircea Eliade, **Patterns in Comparative Religion**, Çev: Rosemary Sheed, (University of Nebraska Press, USA), 1996, s. 342-343; Latte, “Lityerses”, XIII/1, **RE**, s., 806.

²⁸³ Frazer, **a.g.e.**, 1922, Ch. 47, 2; Kathryn Gutzwiller, **A Guide to Hellenistic Literature**, Blackwell Publishing, 2007, s. 121.

²⁸⁴ Frazer, **a.g.e.**, 1922, Ch. 47, 2.

rakiplerini kırbaçlayan bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir gün kendinden daha güçlü bir rakipler karşılaşır ve rakibi tarafından öldürülür²⁸⁵.

Efsanenin bir başka versiyonunda ise Midas'ın oğlu Lityrses insanlığa tarımı öğreten kişi olarak görünür. Bunun sonucunda ise neden veya nasıl olduğu bilinmese de ölür. Lityrses'in ölümü, Phrygler tarafından hasat zamanında söylenen hasat şarkısının çıkış noktasıdır²⁸⁶. Aslında bu şarkı Midas'ın kaybettiği oğlu için yaktığı bir ağıttır²⁸⁷.

1.16.3. Kahraman Kelainos

Kelainos şehrin geleneksel bir kahramanıdır. Kelainos tanrı Poseidon'un Danaos kızlarından birisi olan Kelaino'dan olan oğludur²⁸⁸. Bu mitos ile Apameia bir Grek şehir olduğunu mitolojik olarak kanıtlamaktadır.²⁸⁹ Paralar üzerinde görünen Κελεινεύς daha çok Phrygce bir kelimeye benzemektedir ve Kelen bu kelimenin kökü olabilir. Kelen-Klannouda, Alia-Aloudda, Sala, Saluda, Sbia, Sibidonda, Alia, Alinda kelimelerin olduğu gibi. Ayrıca Karia'da sıkça rastlanan Keldnassis ismi de aynı kökten geliyor olabilir. Fakat Klan kelimesinin anlamı bilinmemektedir²⁹⁰. Bu müphem yaklaşımın yanında Kelainai kelimesinin pre-Grekçe bir kelimedenden türetilmiş olabileceği de olasıdır. Bölgedeki yanmış ya da koyu renkli kayaların fazlaca bulunmasından dolayı çevreyi tanımlamak için bu farklı yapıyla alakalı bir sözcükten Kelainai ismi türetilmiş de olabilir. Fakat böyle olsa bile yine de Kelainai'nin anlamı konusundaki belirsizlik devam etmektedir²⁹¹.

²⁸⁵ Frazer, **a.g.e.**, 1922, Ch. 47, 2.

²⁸⁶ Bu şarkının sözleri için bkn: Theocritus, **Idylls**, Çev: Anthony Verity, Oxford Universty Press, 2003, XI, 39.

²⁸⁷ Mark Handerson, **The Mother of the Gods, Athens, and the Tyranny of Asia: A Study of Sovereignty in Ancient Religion**, (Universty of California Press, USA, 2006), s. 69;

²⁸⁸ Satabon , VII, 18.;W. Ruge, "Kelainai", **RE**, XI/1, 1995, s., 133; Kern, "Kelainos", **RE**, XI/1, 1995, s., 135.

²⁸⁹ Bu mitosun oluşturulma nedeni ise daha öncede bahsettiğimiz gibi Hadrian'ın yürüttüğü hellenleşme politikasının bir sonucudur. Sadece Apameia'ya özgü olamayan bu tipin Anadolu'da birçok örneği görülmektedir²⁸⁹. Lycia'daki Xanthos kentinde kahraman Xanthos, Temenothyrai'deki Temenos, Alabnada'da, Alabandos, Pergamon'da PergamosBu tür kahramanlar daha sonra Hıristiyanlık zamanında çoğunlukla bölgeye ait bir aziz ile yer değiştirmişlerdir. Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 435.

²⁹⁰ Ramsay, **a.g.e.**, 2003,s., 435.

²⁹¹ Ramsay, **a.g.e.**, 2003,s., 435.

Apameia'nın bastırıldığı yarı otonom sikkeleri içinde Septimius Severus'tan Severus Alexander'a kadar dönemi kapsayan döneme ait bir paranın ön yüzünde sakalsız bir şekilde KEΛAINOC yazısı ile beraber Kelainos büstünü görmekteyiz²⁹². Yine Trajanus Decius²⁹³ Otacilia Severa'ya ait bir paranın arka yüzünde ise, çıplak, ayakta sağ eli ileri doğru ayaklarının ucundaki bir vazoya bir phialeden libasyon yapmakta olan, diğer elinde ise bir mızrak tutan kahraman Kalainos tasviri görürüz²⁹⁴.

1.16.4. Nuhun Gemisi Efsanesi

Nuh'un Gemisi'nin Phrygia'da bir bölgede özellikle de Apameia kentine karaya oturduğu çeşitli ilk çağ kaynaklarında geçmektedir. Özellikle de Sibylle kitapları bu inanışa yol açmıştır²⁹⁵. Muhtemelen Roma imparatorluk döneminde oluşturulmuş olan bir Sibylle kitabında Nuh'un Gemisi'nin (κιβωτος/ sandık²⁹⁶) Marsyas ırmağının doğduğu yerde bir tepe üzerinde durduğunun yazması yüzünden böyle bir inanış oluşmuştur²⁹⁷. Aynı zamanda κιβωτος sözcüğü ile Apameia arasındaki açık bağlantı ile de Nuh'un Gemisi'nin Apameia'da bulunduğu inanılmıştır. Fakat şehrin isminde geçen κιβωτος ile alakalı bu bağlantı biraz karışık görünmektedir. Şehir bu Sibylle kitaplarında geçen bölgeye en yakın yerleşim olduğu için mi κιβωτος sıfatını aldı yoksa isminden dolayı mı Apameia Nuh'un Gemisi'nin durduğu yer olarak belirlendi? Bu konuda bir kanıt ileri sürmek çok zor. Bilindiği kadarıyla κιβωτος sıfatının geçtiği en eski belge Strabon'dur ki o da 20'lere tarihlenir²⁹⁸. Fakat bölgede bulunan Yahudi toplumunun da bu efsanenin çıkmasında ya da güçlenmesinde oldukça önemli bir payı olduğunu söyleyebiliriz. Şehir sikkelerinde bu efsane işlenmiştir. Arka yüzünde, sandık (κιβωτος) içinde başları sola dönük bir erkek ve kadın. Sandığın solunda karada duran,

²⁹² BMC, VII, 89.

²⁹³ BMC, VII, 103.

²⁹⁴ BMC, VII, 102.

²⁹⁵ Walter Ameling, **Inscriptiones Judaicae Orientis, Band II, Kleinasien**, (Mohr Siebeck Tübingen, 2004), s., 380 vd.; Miton S. Terry, **The Sibylline Oracles**, (New York, Eaton&Mains, USA, 1899), 13.

²⁹⁶ Nuh'un Gemisi anlamında da kullanılmaktadır.

²⁹⁷ Walter Ameling, **a.g.e.**, 2004, s., 380.

²⁹⁸ Miton S. Terry, **a.g.e.**, 1899, s., 13.

ayakta, khiton ve peplos giyen kadın ve erkek figürünün bulunduğu paralarda sandığın orta kısmında NEO (Nuh) ismini görmekteyiz. (L.XXII – 94-109) .

1.17. Apameia Kentinin Resmi Yapıları

1.17.1. Stadium

Ele geçen yazıtlarda bir stadyumun varlığından söz edilse de günümüze ulaşmamıştır²⁹⁹.

1.17.2. Tiyatro

Kentin tiyatrosundaki çalışmalar 1986 yılında bölgedeki kaçak kazıların artması neticesinde kurtarma kazısı izni ile başlanmış ve 89 yılına kadar devam etmiştir³⁰⁰.

Tiyatro Dinar ilçesinin kuzeybatısında yer alan Üçlerce Tepesi'nin batıya bakan yamacına doğal kaya üzerine oturtulmuştur. Kaveası Dinar Ovası'na bakmaktadır. Tepenin eteklerinde, Tiyatronun doğu ve batısında kaya oyma mezar odaları ile tekne mezarlar vardır³⁰¹.

Tiyatro, parados duvarlarının, tiyatro içinde bulunan Helenistik dönem sikkeleri, skenede kullanılan devşirme parçalar nedeniyle en az iki evrelidir. İlk evresi hellenistik dönem, son evresi ise Roma döneminde yapılmış olmalı. Dış köşelere doğru eğimli olarak yükselen, enli-ensiz bosajlı taş sıralı duvarlarının, Alinda, Alabanda, Priene tiyatrolarındaki taş sıraları ve plastrlara benzediği, kaveanın üst bölümünün Pergamon tiyatrosunun orta kavea bölümündeki gibi yelpaze biçiminde genişlediği sahne yapısı bakımın Priene ve Arykanda tiyatrolarına paralellik gösterdiği görülmektedir. Bu benzerlikler ve taş duvar tekniğinden tiyatro Arkaik dönemde yapılmış, Hellenistik dönemde onarılmış ve Roma döneminde ise yeniden onarımdan

²⁹⁹ Ramsay, 2003, 431.

³⁰⁰ Ahmet Topbaş, Dinar (Apameia) Tiyatro Kurtarma Kazısı”, **I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, 19-20 Nisan 1990 Ankara**, (Ankara Üniversitesi Basımevi Ankara, 1991), s. 309.

³⁰¹ Topbaş, a.g.m., s. 310.

geçerek kullanıldığını söylenebilir. Günümüzdeki halini MO. II. yy almış olmalı³⁰². (L.IV-V)

1.18. APAMEİA KENTİNDE DİNSEL VE SOSYAL YAPI

1.18.1. Zeus Kelainos

Apameia'daki dinsel inançlar ve kültürler konusunda çok fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Kelainai döneminde tapınım gören kentin adı ve yerleşim yeri değiştirildikten sonra dahi tapılmaya devam eden Ζεϋς Κελεινεϋς ve Διονϋος Κελεινεϋς adındaki tanrıların tapınımının devam ettiğini biliyoruz. Fakat iki farklı isimde tanrı olsa da bunlar muhtemelen tek bir Phryg tanrısını temsil etmekteydiler. Tapınak ise büyük olasılıkla akropoliste bulunmaktaydı³⁰³. Apameia'da bulunmuş bir mermer yazıt üzerinde de tanrının bu epiteti geçmektedir³⁰⁴. Kelainos epitetinin ise nereden geldiği tam olarak belli değildir. Ya bölgede bulunan koyu renkli taşlar nedeniyle “koyu renkli, karanlık, kara” anlamına gelen “Kelaina”den ya da Poseidon’un Danos kızlarından birisi olan Kelaino’dan doğma çocuğu Kelainos’a izafeten bu epitet tanrıyla birlikte anılmış olabilir. Zeus Kelainos kültü Roma döneminde basılan şehir sikkelerinde yarıca Ephesos ile olan müttefik paralarında da görülmektedir³⁰⁵.

Apameia'nın bastığı M.Ö. 133'ten M.Ö. 48 tarihine kadar olan ve dört tipe ayrılan otonom bronz paraların ikinci ve dördüncü tip paraların ön yüzünde Zeus Kelainos olup olmadığı tam belli olmasa da zaten Zeus başları görülmektedir³⁰⁶.

Bunların yanında Severus'tan Alexander Severus'a kadar olan dönem içinde basılan bazı paralarda şehir tanrısı Zeus Kelaineus'u görmekteyiz. Ön yüzde ΣΕΥΚΚΕ ΑΕΝΕΥC yazısı ile beraber meşeden bir çelenk takmış Zeus başı

³⁰²Topbaş, a.g.m., s., 314.

³⁰³Ramsay, a.g.e., 2003, s., 434.

³⁰⁴MAMA, VI, 180.

³⁰⁵Satabon, VII, 18.

³⁰⁶Bkz. Apameia Paraları kısmı tip II

ve arka yüzde ise kanatları açık başı sağa dönük cepheden bir kartal ve ΑΠΑΜΕΙΩΝ yazısı bulunmaktadır. Nero döneminde ise ön yüzünde çelenkli Nero büstü ve ΝΕΡΩΝ ΚΑΙΣΑΡ arka yüzde ise ΗΓΗCΙΠΠΙ ΟC ΑΠΑΜΕΩΝ yazısının yanında oturur vaziyette uzun chiton giymiş sol elinde yıldırım tutan sağ elinde ise mızrak bulunan Zeus Kelaineus tasvir edilmiştir³⁰⁷. Yine Apameia'nın Ephesos ile olan müttefik paralarında da tahtta oturan Zeus Kelaineus'u görmekteyiz. Philip Senios'a ait olan paranın ön yüzünde ΑΥΤ.Κ.Ο.ΙΟΥΛΦΙΛ ΙΠΠΟCCEB ΑΝΟCΚ arka yüzünde ise Π.ΠΕΛΑΓ ΟΝΤΟ CΠΑΝΗ ΑΠΑΜΕΩΝΚ yazısı bulunmaktadır. Zeus bu parada da arka yüzde tahtta oturur bir şekilde tasvir edilmiştir³⁰⁸.

Tanrıça Athena'da Apameia paraları üzerinde sıkça görülmektedir. Özellikle de Marsyas ve fülüt ile ilgili olan efsanesine dair sahneler resmedilmiştir³⁰⁹. Bu durumyla Athena hellenize olmuş bir Kybele karakterindedir³¹⁰. Çünkü fülüt gibi bir müzik aleti ya da müzikli ayinler Anadolu'daki Cybele tapınımında oldukça önemliydi³¹¹. Yani Apameia'da Athena tapınımının yeni bir formunun geliştirildiğini söyleyebiliriz. Antiochos şehrin yerini değiştirdiği zaman tanrıçanın paralar üzerindeki tasviride değişmiştir. Yeni tasvirinde başında Korint tarzı bir miğfer görülmektedir. Bu yönüyle Pergamon tanrıçası, başında Attika tarzı bir miğfer ile tasvir edilen Athena Nikephoros'tan da ayrılmaktadır. Belki de tanrıça uzattığı sağ eliyle zaferi temsil etmektedir³¹².

³⁰⁷ BMC VII, 84.

³⁰⁸ BMC VII, 105.

³⁰⁹ Ramsay, **a.g.e.**, 2003,s., 435.

³¹⁰ Bölgedeki Cybele tapınımının şehrin en eski dönemlerinden beri oldukça güçlü olduğu bilinmektedir. Ovidius'un Fasti'sinde tanrıçanın adının etimolojisinden bahsederken tam olarak belli olmasa da Kelainai yakınlarındaki bir coğrafi bölgenin adından geldiğini yazar. Kelimenin kökenini araştıran yazarlar arasındaki görüşlerden birisi de tanrıçanın adının Kelainai yakınlarında bulunan bir dağdan geldiğine dairdir. Bu da bölgenin Phryg döneminde önemli Cybele tapınım bölgelerinden olduğuna bir kanıttır. Böylesine önemli bir Cybele tapınım alanı olması Grek etkisiyle gelen tanrıçaların da Cybele'nin yeni bir formu olarak değerlendirilmesine yol açmış olabilir. Roller, 1999, 82-83.

³¹¹ Bu ayinler özellikle Eurupides'in Baccalar isimli eserinde oldukça canlı bir şekilde tasvir edilmişlerdir.

³¹² Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 435.

Eski Phryg tanrıçası paralar üzerinde sıklıkla tasvir edilmiştir. Bu tip Artemis'e benzemesine karşın Ephesos'un arkaik Artemis'ine benzemektedir. Bu iki tanrıçaya olan tapınım Roma döneminde de sürmüştür³¹³.

1.18.2. Artemis Anaitis

Anaitis İran'da Zerdüşt öncesi dönemde beri bilinmektedir. Anaitis kültürünün orijini ise muhtemelen Doğu İran'dır. Mithra, Ahura Mazda'nın yanında antik İran'ın en eski tanrıçalarından birisidir. Birbirinden farklı birçok yönü ile ön plana çıkan tanrıça özellikle savaş ve bereket tanrıçasıdır³¹⁴. Akamenidler döneminde II. Artakserkes'ten kalan yazıtlarda Anaitis'ten bahsedilmektedir. Kendi iktidarı boyunca Bail, Susa ve Ekbatan'da Anaitis heykelleri diktirdiği bilinmektedir. Perslerin yanında, Sardes'te de tanrıçaya saygı gösterildiği bilinmektedir. Persler, Lidia ve Phrygia'yı ele geçirdikleri zaman, tanrıça Anaitis de Kubaba/Kybele ile özdeşleştirilmiş³¹⁵. Anadolu'da özellikle Lydia bölgesinde bulunan Hypaipa kentinde kendine ait önemli bir kült merkezi bulunan tanrıça burada da Apameia'da olduğu gibi Artemis ile özleştirilmiştir³¹⁶. Apameia'nın otonom bronz sikkeleri tip II'de tanrıçanın kült heykeli görülmektedir.

1.18.3. Apameia'daki Yahudi toplumu

Birçok Phrygia şehri M.Ö. I. Yy ortalarında hiç de azımsanmayacak sayıda Yahudi nüfusu barındırmaktaydılar. Bunlardan büyük bir grubun da Apameia'nın teritoryumunda bulunduğunu biliyoruz. Bu durum II. ve III. Yy'a ait yazıtlardan bu durum kanıtlanmaktadır. Uzun bir süreden beri bölgede bulunan topluluğun bulunma nedenini Seleuchos'un askeri kolonizasyonuna bağlayabiliriz³¹⁷. Antiokos III, M.Ö. 210'da yaklaşık 2,000 Yahudi aileyi Mezopotamia ve Babilonia'dan alıp Phrygia ve Lydia

³¹³ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 436.

³¹⁴ Gherardo Gnoli, "Anahita", **Encyclopedia of Religion**, I, (Macmillan Reference, USA, 2005), s., 305.

³¹⁵ S. Winkander, "Anaeitis", **LIMC I/1**, (Artemis Verlag Zürich und München, 1984), s., 754.

³¹⁶ Veli Sevin, "Batı Anadolu'nun Az Bilinen Bir Kenti Hypaipa Tarihi Üzerine Bir Araştırma", **İ.Ü.E.F.T.D.**, S., 28/29, 1974-1975, s., 45.

³¹⁷ Mitchell, **a.g.e.**, 1993, s., 33; A. Schulten, "Die Makedonischen Militäercolonien", **Hermes**, S., 32, No: 3, 1897, s., 530.

bölgesinde yerleştirmiştir³¹⁸. Seleuchos Nikator kurduğu her şehirde Grek ve Yahudi nüfusuna da Makedonyalılar ile aynı vatandaşlık haklarını vermekteydi³¹⁹.

Niktor'dan sonra Yahudi Kataikoi'nun³²⁰ ayrıcalıkları devam etmiştir. Örneğin yağ dağıtımı Yahudi olmayan kişiler tarafından yapıldığı için Yahudiler buna karşı çıkmış. Bunun üzerine Gymnasiarkın emriyle Yahudilere yağın değeri kadar para ödenmesine karar verilmiştir³²¹.

M.Ö. 62'de Asya proconsulu olan Lucius Valerius Flaccus'un Yahudiler'in topladığı paraları çaldığını Cicero'dan öğreniyoruz. Flaccus Yahudiler'in Jerusalem'de bulunan tapınak için Apameia, Laodicea, Adramyttium ve Pergamum'da toplanılan paraların tümüne el koymuştur. Romalı yöneticiler paranın toplanma ve tapınağa gönderilme işinde direk bir rol almamakla birlikte bu işe gözcülük yapmaktaydılar³²². Cicero'dan öğrendiğimiz kadarıyla Pergamum, Adramyttion, Laodikeia ve Apameia'da yaşayan her Yahudi'den her yıl yarım şekel alınıp Jerusalem'deki tapınağa gönderilmekteydi³²³. Toplanan paraların en büyük kısmının Apameia'dan³²⁴ gelmesi de bölgede yaşayan Yahudi topluluğunun diğer bölgelere göre çok daha fazla olduğunu bize gösterir³²⁵.

³¹⁸ Richard Gottheil-Samuel Krauss, "Phrygia", **Jew .Encyclopedia**, s., 23; M.Ö. 213'de Asia Minor valisi Achaeus kendisini kral ilan ederek III. Antiokhos'a karşı ayaklanır. Antiokhos ise 212-205 yılları arasında bastırmayı başarır. Fakat yine de Phrygia ve Lydia'da ayaklanmaya tam olarak bir son verilememesi nedeniyle Antiokhos bu bölgelere otoritesini korumak amacıyla Yahudi ailelerini bölgenin koruyucusu askerler olarak yerleştirir. Abraham Schalit, "The Letter of Antiochus III to Zeuxis Regarding the Establishment of Jewish Military Colonies in Phrygia and Lydia", **JQR**, S. 50, no: 4, 1960, s., 290.

³¹⁹ Flavius Josephus, **The Antiquities of the Jews**, Çev: William Whiston, (Public Domain) Manybooks.net, 2001, XII, 3, 1.

³²⁰ Ticaret kolonisi, Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 200.

³²¹ Josephus, Ant. XII, 3, 1

³²² Mitchell, **a.g.e.**, 1993, s., 33.

³²³ Feldman, **a.g.e.**, 1996, s., 366; Antony Marshall, "Flaccus and the Jews of Asia (Cicero "Pro Flacco" 28.67-69)", **Phoenix**, Vol. 29, No: 2, 1975, 140.

³²⁴ Apameae manifesto comprehensum ante pedes praetoris in foro expensum est auri pondo c paulo minus per Sex. Caesium, equitem Romanum, castissimum hominem atque integerrimum, Laodiceae xx pondo paulo amplius per hunc L. Peducaeam, iudicem nostrum, Adramytii per Cn. Domitium legatum, Pergami non multum. Apameia'dan toplanmış aşağı yukarı 45.3 kg altın vardı. Praetörün ayaklarının dibine, Sextus Caesius tarafından foruma getirilmişti 9 kilo altında Laodikeia'dan Lucius Peducaeus tarafından getirildi..." Cicero, Orat., Flac. 68.

³²⁵ Mitchell, **a.g.e.**, 1993, s., 33; W. M. Ramsay, **The Letters to the Seven Churches**, (Kessinger Publishing, 2004), s., 420; Küçük Asia'ya ne kadar Yahudi'nin yerleştirildiği hala tartışmalı bir konudur. Tam sayıyı söylemek ise çok zor fakat bir seferde Antiokhos'un 2.000 aileyi getirdiği düşünülürse sayının hiç de az olmadığı ortaya çıkar. Phrygia bölgesinde ortaya çıkan Yahudi yazıtlarının azlığı özellikle araştırmaların azlığından ve

Seleukhoslar'ın kurdukları şehirlere yerleştirilen ve vatandaşlık hakları diğer yerleşimciler ile eş tutulan Yahudiler'in Pergamon egemenliği altında da statülerinde bir kayıp olmamış gibi görünmektedir. Roma döneminde ise 70 senesinde Roma kanunları önündeki özel pozisyonlarını kaybetmişlerdir. Fakat Vespasian ve Titus Yahudileri vatandaşlık haklarından mahrum etmemişlerdir. Bu dönemde Aleksandria ve Antiokia'da vatandaşlık haklarından mahrum bırakılsalar (no:2) yazıttan yola çıkarak Apameia'da yaşayan Yahudilerin aynı muamele ile karşılaşmadıklarını söyleyebiliriz³²⁶.

Apameia'da bulunan bu mezar laneti yazıtının³²⁷ içinde geçen "Yahudi Kanunları" kelimelerinin, şehirde yaşayan Yahudilerin önemli bir sosyal grup oluşturduklarının bir göstergesi olabilir. Yazıtın "Musa'nın kanunları" değil de özellikle Yahudi Kanunları diye geçmesi -ki çünkü kutsal kanunlar evrenseldir ve bir şehir için geçerli değildir- Yahudilerin şehir yöneticiler tarafından ayrı bir grup olarak görüldüklerini ve Apameia'da yaşayan Yahudilerin diğer şehirlerde yaşayanlara göre daha özel bir konumda bulduklarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir³²⁸.

Fakat yine de Apameia'da güçlü bir birlik oluşturdukları görülen Yahudi toplumunun mezar yazıtlarındaki azlık dikkat çekicidir. Phrygia'nın diğer bölgelerinde ise Yahudilerin kendi dillerini konuşmaları ve Yahudi isimleri büyük ihtimalle yasaklanmıştı. Bu yüzden de mezar kitabelerindeki isimlerden Yahudileri tanımak neredeyse imkansızdır³²⁹.

Yahudi yerleşimcilerin zamanla şehirdeki diğer yerleşimciler ile karışıp kaybolmalarındandır. Ramsay, **a.g.e.**, 2004, s. 143vd.; M.Ö. 62'de Flaccus tarafından çalınan altınlar üzerinden yapılan bir araştırma ya göre bölgede yaşayanların 7.500 kadar olabileceği düşünülmektedir. Bu sayı sadece vergi vermekle yükümlü erişkinlerin sayısıdır. Ve kişi başına yıllık 2 drachmi vergi üzerinden hesaplanmıştır. Proconsul Flaccus'un çaldığı miktar 54,4 kg altın = 15.000 gümüş drachmiye karşılık gelmektedir. Ramsay, **a.g.e.**, 2004, s., 420.

³²⁶ Kaybettikleri ayrıcalıkları inançlarından gelen bazı düzenlemelerdi. Önceden vergilerini direk Jerusaleme gönderen Yahudiler daha sonra bunu Roma'ya ödemeye başlamışlardır. Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 669.

³²⁷ J.W. van Henten, -Pieter Williem van der Horst, **Studies in Early Jewish Epigraphy**, (Brill, 1994), s., 108.

³²⁸ Ramsay, **a.g.e.**, 2004, s., 154.

³²⁹ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 669.

1.18.4. Apameia'daki Sosyal Yapı

Asya şehirlerinde bulunan görevlilerin nasıl bir iş yaptıklarını, statülerini buldukları memuriyete göre değerlendirmek açıkçası bazen yeterli olmamaktadır. Memurlar yönetim içerisindeki konumlarına göre birbirlerinden farklı seviyelerde gruplandırılabilir.

1.18.4.1. Dekaprotai

Dekaprotoslar da imparatorluğa vergi toplamak için oluşturulmuş bir kurumdur. Topladıkları vergide eksiklik olması durumunda bundan mesul olurlardı. Bu yüzden dekaprotos üyeleri böyle durumları kaldırabilecek kadar zengin olan kişiler arasından seçilirlerdi³³⁰. Asya şehirlerindeki Dekaprotai Roma'daki ya da batıda bulunan Decemprimiler gibidir. Her iki kurumun da işlevi birbirlerine oldukça benzer. Her ikisi de Roma geleneğine uygun olarak düzenlenmişlerdir. Her ikisinde de on delege herkesi temsil etmekteydi³³¹.

1.18.4.2. Gerousia

Gerousia, Ramsay'a göre Apameia'da 70-79 yılları arasında bir tarihte oluşturulmuştur. 305 no'lu yazıttan yola çıkan çıkararak Ramsay yazıtta geçen Σεβαστοι kelimesinin Vaspasian ve Titus'u refere ettiğini bu nedenle Apameia'da Gerousia'nın kuruluşunun onların dönemine bağlar³³².

Bu da batı Phrygia'nın büyük şehirlerindeki Greko-Roman kültürün yayılımının yeni bir şeklidir. Bir Romalı'nın gözünden bakıldığında açıklaması oldukça zor ve bir o kadar da şaşırtıcı gelmesi muhtemel bu yapılanmaya göre Roma: 70-190 yılları arasında doğudaki şehirlerde politik gücü icra edecek yeni bir birliğin oluşmasına izin vermiştir. Böylesi bir karar Roma'nın yönetim anlayışına aykırı bir durumdu. Böylece Roma kendi gücünü

³³⁰ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 437.

³³¹ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 437; Brandis, "Δεκαπρωτοι", **RE**, IV/2, s., 2417vd.

³³² Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 468; Fakat Titus babası tarafından Augustus ilan edilmemiştir. Eğer yazıtta yönetimi paylaşan kişiler kastedilmiş ise o zaman yazıt Marcus Aurelius, Lucius Verus ya da Marcus Aurelius ve Commodus dönemine tarihlenmelidir. James H. Oliver, "The Sacred Gerusia", **Hesperia Supplements**, Vol.6, 1941. 1-204, s., 164.

azaltmış ve herhangi bir toplumsal sınıfa ya da ırka özgü olmayan bir kurum olan Gerousia'ların kurulmasına izin vermiştir³³³.

Gerousia üyesi olmak büyük bir onurdu. Kaç kişiden oluştuğu konusunda bir bilginin olmadığı Gerousia'ya üye olmak için muhtemelen belli şartlara sahip olmak gerekmektedir. Apameia'daki Gerousia seçimleri konusunda bir bilginin olmasa da Sidyma'da üyeleri belirleme yetkisinin Senato ve Demos'ta olduğunu biliyoruz. Gerousia'ya üye olanlar bazı ayrıcalıklar da kazanmaktaydılar. Şehrin belli bazı gelirleri bu üyelere ayrılmaktaydı³³⁴.

Apameia'da bulunan bir yazıta göre, archonun ve avukatın aynı zamanda Gerousia üyeleri oldukları anlaşılmaktadır³³⁵. İşlevi tam olarak açıklanamasa Gerousia özellikle dinsel konularla alakalı bir kurumdur. Bu kurum bazen şehir yönetimi ile ilgili işlerde de görev alır. Diğer bir görüşe göre ise kamusal, resmi bir görevi olmayan, sosyal bir organizasyondur³³⁶.

Bu kuruma giriş yaşı ise oldukça düşüktü. Gerousia bugün için beklenileceği üzere Senato gibi yaşlı üyelere değil atletik yapısını ve enerjisini hala kaybetmemiş gençlerden oluşuyordu ve bu grup sık sık gymnasiumda toplanıyordu. Genç insanlar genel olarak iki gruba ayrılmaktaydılar. Neoi ve Gerontes olarak. Neoi grubunu geçen bir genç ise Gerousia'ya girmek için yaş sınırını doldurmuş oluyordu³³⁷.

Apameia'da bilinen Gerousia üyeleri:

(Τιβ)εριος Αιλιος Σα[το]υρνεινος Μαρει[νια]νος (no:13)

Μαρκος Φορβιανος (no: 13)

Λουκιος Αιλιος Λουκιου νιος Παλατινα Προκλος (no:14)

³³³ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 439.

³³⁴ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 439.

³³⁵ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 439.

³³⁶ El-Abbadi, "The Gerousia in Roman Egypt", **JEA**, S. 50, 1964, s.,164.

³³⁷ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 440.

1.18.4.3. Epheboi, Neoi

Her ikisi de şehirde yaşayan çocukların ergenlik yaşına gelene kadar eğitimlerini sürdürdükleri kurumlardır. Giriş şartları tam olarak bilinmese de önce Neoi daha sonra da Epheboi’de eğitim alınır³³⁸. Neoi’ye girmek için zenginlik ilk aranan şart değildi. Buna karşın Epheboi’ye girebilmek için Neoi’de aranmayan birçok şart aranmaktaydı. Öncelikle toplumsal sınıf, refah düzeyi ve vücut yapısı açısından gerekli şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. Epheboi’deki eğitim dönemi 12-18 ya da 20 yaş arası olduğu düşünülmektedir. Gençler burada öncelikle bedensel eğitimden geçmekte, askeri eğitim görmekteydiler. Bunun yanında bazı dinsel törenlerin uygulamaları hakkında kültürel konular hakkında da eğitim almaktaydılar³³⁹. Grek şehirlerinin en ilginç kurumlarından birini oluşturan eğitim sistemi de Roma imparatorluk döneminde şehirlerin bağımsızlıklarını yitirmeleri, gelirin tamamının şehir içinde kalmaması gibi nedenlerle değişen ekonomik sisteme bağlı olarak önemlerini yitirmiştir³⁴⁰.

1.18.4.4. Loncalar

Ele geçen yazıtlarda belli gruplardan bahsedilmese de Ayakkabı Yapıcılar diye bir caddenin varlığı belli iş kollarına mensup insanların belirli bölgelerde bir arada bulunduğunu bize gösterir. Bir loncanın başında bulunan görevliye *Emporiarches* üyelerine ise *συνβιωται* denmekteydi. Belirli işleri yapanların anlaşıldığı kadarıyla şehrin belli bölgelerinde bir arada bulunmaları Apameia’da bir kural değildi³⁴¹.

1.19. Magistratlar ve Resmi Memurlar

1.19.1. Strategoi

³³⁸ H.J. Gehrke, “Ephebeia” *DNP* III, 1996, s., 1071.

³³⁹ Gehrke, a.g.m., s., 1072; Thalheim, “Εφηβια”, *RE*, V/2, 2738; O.W. Reinmuth, “The Genesis of the Athenian Ephebeia”, *TAPA*, S.83, 1952, s., 46.

³⁴⁰ Ramsay, a.g.e., 2003, s., 440.

³⁴¹ Ramsay, a.g.e., 2003, s., 441.

5 numaralı yazıtta baktığımızda öyle görünüyor ki Apameia'daki en yüksek magistratlar beş kişiden oluşmaktaydılar. Yazıttan ise ne yazık ki magistrat üyeleri arasında olup olmadığı konusunda bir bilgi verilmemektedir³⁴².

1.19.2. Grammateus

Athina şehir devletindeki kayıtlara göre, Grammateus Ekklesia'da alınan kararların kayıtlarından sorumlu Boule'nin sekreterliğini yapmaktadır³⁴³. Taş üzerine yazılmış olan birçok kararnamede ismi geçmektedir. Fakat yine de göreve gelişi ve memuriyetin tarihsel gelişimi hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır³⁴⁴. Hellenistik dönemde Apameia ve diğer şehirlerde ise magistratların sekreteri olarak görev yapan kişiye verilen addır³⁴⁵.

1.19.3. Seitones

Antik dönemde şehrin gereksinimi olan besinleri şehirde her zaman yeterli oranda tutmak ya da bunların şehre getirilmesini sağlamak her zaman için zor bir iş olmuştur. Seitones ise Asya şehirlerinden kalan yazıtlarda sık sık adı geçen görevlilerden birisi olmuştur. Eumeneia'da böyle bir görevlinin her zaman olmasa da mahsulün dağıtımının iyi bir şekilde yapılması gereken durumlarda göreve geldiğini biliyoruz³⁴⁶. Apameia'nın Dombay Ovası gibi oldukça verimli bir bölgeyse sahip olması dolayısıyla bu görevlinin burada da gerek duyulduğu zamanlar göreve geldiğini söyleyebiliriz. Bazı yerlerde geçen Eutheniarch ismi ise Seitones'e eşit gibi görünmektedir çünkü anlaşıldığı kadarıyla Eutheniarch da mahsul (ευφηνια) gereksiniminin

³⁴² Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 441.

³⁴³ Peter Rhodes Durham, "Grammateis", **DNP** IV, 1996, s., 1997; Schulteß, "Γραμματεισ", **RE**, VII/2, s., 1708.

³⁴⁴ James P. Sickinger, **Public Records and Archives in Classical Athens**, (University of North Carolina Press, USA, 1999), s., 91.

³⁴⁵ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 441.

³⁴⁶ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 378;

[M. Κλαυδιον ?] Βερενεικαινον υιον Μ. Κλαυδιου Νεικηρατου Κερεαλιου Ασιαρχου, ανδρα αγοθον, Πυθιονεικην, χρυσοφορησαντα τη πατριδι, γραμματευσαντα, αγορανομησαντα, ειρ[η]ναρχησαντα, βου[λ]αρχησαντα και εν σειτωνιαισ πολλαισ και ετεραισ υπηρεσιαισ χρησιμον τη πατριδι γενομενον.

karşılanmasından sorumlu bir memur idi Sitodotes ve Sitometres olarak memurlar da ürünlerin halka dağıtımıyla ilgili görevlilerdir³⁴⁷.

1.19.4. Gymnasiarkhos

Gymnasiarkhia Greko-Asiatik şehirlerde eğitim sisteminin kontrolünden sorumlu memur idi. Eğitim sisteminin sadece bedensel yönü ile ilgili gibi görünmesine rağmen Antik Grek eğitim sisteminde bedensel ve zihinsel eğitimin bir arada yürütülmesi nedeniyle Gymnasiarch'ın da eğitimin her yönünü kontrol eden görevli olduğunu söyleyebiliriz. Gençlerin okula kabulü, atletizm yarışmalarının düzenlenmesi ve zeytinyağının şehre dağıtımı gymnasiarchın görevi idi.³⁴⁸

Çok nadir olsa da bu göreve kadınların geldiği de anlaşılmaktadır³⁴⁹. Gymnasiarchate, M.Ö. II. Yy'da sadece Grek anakarasında değil Küçük Asya şehirlerinde de görülmeye başlamıştır³⁵⁰. En önemli görevi: zeytinyağı dağıtımını organize etmektir. Zeytinyağının antik Grek yaşantısındaki önemi³⁵¹ dikkate alındığında bu görevinde ne kadar önemli olduğu anlaşılır. Apameia'da şehrin Gymnasiarch'a atletizmde kullanılan yağın alımı için yazıt 8'de 15,000 denari ödediğini biliyoruz. Fakat bu miktar gerekenin atındaydı. 8 numaralı yazıtta Ti. Claudius Mithridatianus yıllık memuriyetinin ikinci yarısında bu iş için 19,000 denari ödediğini biliyoruz bu da bize memuriyetinin ilk yarısındaki harcamanın da 15,000 dinariden fazla olabileceğini gösteriyor³⁵². Fakat o sene Apameia'da conventus toplandığı için memuriyetinin ilk yarısındaki harcamasının çok daha fazla olması gerekir. Çünkü conventusun toplandığı yerlere insanların akın ettiğini, büyük

³⁴⁷ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 443.

³⁴⁸ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 444; Arnaoutoglou, 1998, 118. **DNP**, V, 1996, s., 19.

³⁴⁹ Kyrene'de bulunan bir yazıt üzerinden kelimenin dişil formu γυμνασιαρχίς kelimesi geçmektedir. J. Ohler, "Γυμνασιαρχος", **RE**, IV/1, 1995, s., 1969.

³⁵⁰ Ohler, a.g.m., s., 1975.

³⁵¹ Antik Greklerin zeytinyağına düşkünlükleri ile ilgili Tacitus'tan bu alıntı oldukça yararlıdır. Tacitus, *Annales*, XIV, 47.; "...gymnasium eo anno dedicatum a Nerone praebitumque oleum equiti ac senatui Graeca facilitate...", "Nero aynı yıl bir gymnasium inşa etti. Burada yapılan Grek usulü gereksiz gösterilerden sonra senatörlere ve göstericilere zeytin yağı dağıtılmaktaydı..."

³⁵² Broughton, **An Economic Survey of Ancient Rome**, C. IV. Johns Hopkins Press, Baltimor, 1938, s., 767.

kalabalıkların olduğunu şehre gelen yüksek seviyeli memurların ağırlanması için şehrin bütçesinden para harcadığını Chrysostom'dan öğreniyoruz³⁵³.

Yine bir başka yazıttan Kephisodoros isimli bir kişinin de Apameia'da gymnasiarçlık yaptığını biliyoruz. II. Eumenes zamanında boule tarafından tarafından seçilen Kephisodoros onuruna dikilen yazıtta kendisinin Eumenes ve kardeşi Attalos'u onurlandırmak için heykellerini diktirdiği de yazmaktadır³⁵⁴.

1.19.5. Ephebarkh

8 numaralı yazıtta Mithridatianus'un her iki memuriyeti de aynı anda sürdürdüğünü görmekteyiz. Bundan yola çıkarak Latin princeps inventutis'i gibi onur nişanı benzetebileceğimiz Ephebarch'lık büyük olasılıkla Gymnasiarch'ın altında çalışan bir memurdur diyebiliriz³⁵⁵.

---

³⁵³ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 444.

³⁵⁴ Cohen, **a.g.e.**, 1995, s., 281; W.H. Buckler, "Documents from Phrygia and Cyprus", **JHS**, S. 55/1, 1935, s., 72.

³⁵⁵ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 444.

Habricht, a.g.m., JRS, 1975, s., 65.

Ephesos'da bulunan yazıtta Apameia Conventus'una bağlı bölgeler yazılıdır.

2. Αυρ. Ρουφος Ιουλιανου β εποι[ησα το η]ρων εμαυτω κε [τη συμβι
ω μ]ου Αυρ. Τατιανη ισ ο ετεροσ ου τεθη ει δε τισ επιτηδευσι τον ν
ομον οιδεν [τ]ων Ειουδεων

Tarih: M.S. II. yy

Ramsay, a.g.e., 2003, s., 538 no: 399., J.W. van Henten, Pieter Willem van
der Horst, a.g.e., s., 1994.

3. Πλωτειναν Σε[βασ]την η β. και ο δ. καθειρωσεν επιμεληθεντος Μ
αρκου Ατταλου αργυροταμειου της πολεος

Bu yazıt Plotina Augusta unvanını aldıktan sonra muhtemelen 105 yılında dikilmiştir. Trajan'ın kız kardeşi Marciana ve kızı Mattidia'da aynı unvana sahiplerdi.

Tarih: M.S. 105

Ramsay, a.g.e., 2003, (y. 281); M. Berard BCH, 1983 s. 313.

4. μαρκιαν Σεβαστην κτλ. η β. και ο δ. καθειρωσεν επιμεληθεντος
Μαρκου Ατταλου αργυροταμειου της πολεος

Yazıtta ilginç olan Trajan'ın kız kardeşi Marciana'nın isminin geçmesidir. Yazıtı yazan ya da yazdırtan kişinin Plotina ismi yerine Marciana ismini yanlışlıkla yazdırmış olması muhtemeldir.

Tarih: :M.S. 105

Ramsay, 2003, a.g.e., 457 (y.282); CIG 3958.

5. δημον τον Απαμεων καωιερωσαν

Λευκιοσ Μουνατιοσ Λευκιου νιδ[σ] Καμιλια Τερτιο[σ]
 Λευκιοσ Ατιλιοσ Λευκιου υιοσ Παλατινα Προκλοσ
 Ποπλιοσ Καρουιλιοσ Μαρκ[ου] υιοσ Κολλινα Πολλιον
 Μαρκοσ Ουικκιοσ Μαρκου υιοσ Τηρητινα Ρουφοσ
 Μαρκοσ Πορκιοσ Ονησιμιων
 αρξαντεσ εν το λ και ρ ετι Ρωμαιοι πρωτοσ εκ των ιδιων ανεστησ
 αν.

Tarih: M.S. 54-55

Ramsay, a.g.e., 2003, s 459, (y.290)

Yazıtta Conventus Civium Romanorum'un curators'lari olan 5 Romalının ismi geçmektedir. Conventus ilk defa 55 yılında oluşturulmuştur. Yıllık verdikleri büyük miktarlardaki vergi sayesinde Apameia'da oturan Romalılar kendi yönetim teşkilatlarını kurmuşlardır. Apameialılarca hiç de hoş karşılanmayan bu yapılanma birkaç yıl sonra ortadan kalkmıştır. Bu yazıtta her şeyden önce beş Romalının Apameia'da bulunan yüksek seviyeli memuriyetlikleri işgal ettiklerini ve ilk defa şehrin en yüksek memuriyetinin tümünde Romalıların olduğunu görüyoruz. Yazıtta kullanılan dilin Grekçe olmasının nedeni ise yazıtın halka adanması olabilir. Bu yazıt Phryg şehirlerinin Romalılaşma süreçlerini bize yansıtmaya açısında oldukça ilginçtir³⁵⁶.

6. αναστησαντοσ τον ανδριαντα εκ των ιδιων Κλαυδιου Μιθριδατου
 αρχιερεωσ τησ Ασιασ καθωσ εν τω κοινω βουλιω το τησ ασιασ εν
 Μιλητω υπερ τησ ποτριδοσ υπεσχετο

Tarih: M.S. c. 128

Ramsay, a.g.e., 2003, s. 461, (y. 292): M. Berard, BCH, 1893, s. 306.

Yazıt içeriği tam olarak anlaşılammış olan bir "koinon" toplantısının Miletos'ta yapılmasına dairdir. Yazıt Sossia Polla heykelinin kaidesinde.

³⁵⁶ Ramsay, a.g.e., 2003, s., 460.

Mithridates bu heykeli şehir adına yaptıracağına dair söz verdiği bilinmekte. Ayrıca bu durum yazıtta da belirtilmiştir. Bu yazıtın bulunmasından önce Miletos'un bir koninos toplanma merkezi olduğu bilinmemekteydi³⁵⁷.

7.

<p>η βουλη κ[αι ο δημοσ και οι] κατοικου[ντες Ρωμαι- οι ετειμησα[ν Τ]ιβεριον Κλαυδιον Τιβεριου Κλαυ- διου Πεισωνος Μιθρι- δατιανου υον Κυρεινα Γρανιανον γυμναισιαρ- χουντα δι αγοραιασ εκ των ιδιων τη γλυκυτα -τη πατριδι διχα του πο- ρου του εκ του δημοσιου διδομενου την ανασ- τασις ποιησαμενων εκ των ιδιων τον εν τη Σκυτικη Πλατεια τεχνει- των</p>	<p>[Η βουλη και ο δημοσ και οι κατοικουντες Ρωμαιοι ετειμεσαν] Τι. Κλαυδιον Τι. Κλαυδιου [Μιθρι- δατου υον Κυρεινα Πεισωνα Μιθριδατιανον ιερεα δια βιου Διοσ Κελαινεωσ εφηβαρχεσαντα και γυμνασιαρχησαντα και αγορα- νομησαντα δια αγοραιασ και υπεσ- χημενον υπερ του υιου Κλαυδιου Γρανιανου γυμνασιαρρχιαν δι αγο- ραιασ εκ των ιδιων διχα πορου του διδομενου εκ του δημοσιου δηνα- ριων μυριων πεντακ χειλιων την αναστασιν ποιησαμενων εκ των ιδιων των εν τη Σκυτικη Πλατεια τεχνειτων</p>
<p>Επιμεληθεντων Παπιου Δειδα του Αιδουχου και Τυραννου Μυτα και Λουκιου Μουνατιου Ανθου και Τρυφωνοσ Διογα</p>	

Tarih: yazıtın tarihlenmesi konusunda çeşitli görüşler öne sürülmekle birlikte Ti. Cladius ailesinden tam olarak hangisine ait olduğu bilinmemektedir.

Ti. Cladius ---?

Ti. Cladius Mithridates c. 80

³⁵⁷ Ramsay, a.g.e., 2003, s., 461.

Ti. Cladius Piso Mithridatianus c. 105

Ti. Cladius Granianus c. 130.

Ramsay, a.g.e., 2003, s., 461 (y.294-295)

Yazıtta geçen Őehirin koruyucu tanrısı Zeus Kelaineos Apameia paraları üzerinde de görülmektedir. Şehirdeki ticari hayatın akıŐı hakkında da bilgilere ulaşılır. Örneğin metinde geçen η σκυτικη πλατεια “ayakkabıcılar caddesi” Şehirdeki meslek gruplarının Őehirin belli bölgelerinde lokalize olduklarını bize gösterir. Ayrıca yine yazıtta geçen Gymnasiarch harcamalarının Conventus’un toplandığı zamanlarda gelen bazı yabancılara daha rahat bir ortam yaratmak için harcanan paralar ile arttığını biliyoruz. Ayrıca yazıtta geçen Mutas ismi (302) numaralı yazıtta da gemektedir³⁵⁸.

8. Α Η β. και ο δ. και οι κατ. Ρωμαιοι ετειμησαν Τιβεριον Κλαυδ[ιο]ν Τιβεριοι Κλαυδιου Π[εισω]νοσ Μιθριδατιανου υιον Κυρ[ε]ινα Γρανιανον γυμ-νασιαρχουντα δι αγοραιασ εκ των ιδιων τη σεμνοτατ η πατριδι διχα του πορυο του εκ του δημοσιου διδομενου δηναριων μυριων πεντακισχειλιων την αναστασιν ποιησαμενων εκ των ιδιων των εν τη Θερμαια Πλατεια. Επιμεληθεντων Μαρκου Μαρκουτου Ουικκιου και Δαμα Αβασκαντου και Τρυφωνοσ Αλεξαν-δρου των ανδριαντων. Β. Η. β. και ο δ. και οι καικουντεσ Ρωμαιοι ετει-μεσαν Τιβεριον Κλαυδιον Τιβεριοι Κλαυδιου Μιθριδατου υιον Κυρεινα Πεισωνα Μιθριδατιανδου, ιερεα δια βιου Διοσ Κελαινεωσ γυμνασιαρχησαντα δι αγοραιασ και αγορανομησαντα δι αγοραιασ και εφηβαρχησαντα και υποσχομενον υπερ Κλαυδιου Γρανιανου του νιου γυμνασιαρχιαν οι αγοραιασ εκ των ιδιων και χαρισαμενον τη πολει τον εξ εθουσ διδομενον υπ αυτεσ τω γυμνασιαρχουντι πορον δηναρια μυρια πεντακισχειλια και τη μεν πρωτη εξαμηνω εν η και η αγοραιοσ εχθηθεντα το ελαιον υπερ δε των λοιπων μ[η]νων εξ δεδωκοτα καθωσ η πολισ ηξιωσεν δηναρια μυρια ενακισχειλια ωστ

³⁵⁸ Ramsay, a.g.e., 2003, s., 462.

ε προστεθεντα και τουτον πορον τοις μυριοις πεντακισχειλιοις δη ναριοις σωζειν τοκον δραχ-μιαιον εισ το των κουρατορων επιζημιον το κατα ετος υπ αυτων διδομενον ωστε του λοιπου χρονου μηκετι ειναι κουρατορος καθωσ η πολις επψηφισατο, δι ολου του αιωνοσ. την αναστασιν ποιησαμενων εκ των ιδιων των εν τη Θερμαια Πλατεια

Bir önceki yazıtla beraber bu yazıtta Granianus'un Gymnasiarchlık döneminde aynı zamanda dikilmiştir. Yazıt taşı bir binanın epistylinin formunda şekillendirilmiştir. Şüphesiz bu bine şehrin stoasıdır. Bu yazıt büyük ihtimalle stoanın ön tarafına yerleştirilmiştir. Diğer tarafı ise caddeye bakmaktaydı. Uzun olduğu tahmin edilen stoda birçok yazıt ile beraber bu yazıtta bulunmaktaydı. Eğer Granianus'un Gymnasiarchlıktan önce yaptığı başka bir memuriyetlik olsaydı bu yazıtta muhtemelen belirtilirdi. Yazıtın dikildiği dönemde kendisi yaklaşık olarak 25 yaşındaydı. Eğer 4 numaralı yazıttaki tarihlendirme doğruysa Gymnasiarchlık dönemi ile alakalı olarak yazıtın tarihi 155 olmalı³⁵⁹.

9. [η β. και ο δ. και οι κατ.] Ρομαιοιετειμησαν Προκλον Μαννηιον Ποπλιυ Ρωμιλια Ρουσωνα αγαμενησ πανδεμου εκκλησιασ, ανδρο αγαθον και μεγαλοφ[ρο]να δι(α) τε τασ εκ προγονων αυτου και τασ ιδιασ εισ την πατριδα συνκριτους ευεργεσιασ θπεψαντα τε την πολιν εν δυσχρηστοις πολλακισ καιροις και πρσβευσαντα τουσ Σεβαστους περι των συγγεροντων προγματων και επιτυχοντα τασ παρατων αρχιερων Φιλοδοσιασ [υπερ] τε της πολεωσ εν παντι [και]πωδημοφελεωσ γενομε[νο]ν, και συναυξησαντα τασ [δημ]οσιουσ προσοδουσ ανασ[τη]σαντων τον ανδριαντα των επι της Θερμαιασ Πλατειασ εργαστων, υπο επιμελειαν Ευμενου[σ] Διονυσιου και Ιουλ. Δουβασσιονοσ, κατα της πολεμωσ ψηφισμα.

³⁵⁹ Ramsay, **a.g.e.**, 2003, s., 463.

Ramsay, a.g.e., 2003, s., 463, (y. 299)

Tarih: muhtemelen Flaviuslar dönemi

Yazıtta geçen Manneios ismi İtalyan yazıtlarında sık görülen bir isim değildir. Aile muhtemelen Apameia'da ikamet etmektedir. M. Manneios ismi Livia Augusta'nın paraları üzerinde de görülmektedir. Yazıtın stilistik özellikler itibari ile Vespasian ya da Titus dönemine tarihlenebilir. Metinde geçen Archiereis terimi dikkat çekicidir. Archiereis, Manneios'un kontrolü altında bulunan parasal bir kaynağı oluşturan ve yöneten bir gruba işaret etmektedir. Archiereis büyük ihtimalle Koinon'a ait olan kaynağın kontrolünü yapan ve Asya şehirlerinin güçlenmesi için yatırımlarda bulunan yüksek yöneticiler grubuydu. Her zaman düzenli olarak büyük Asya eyaleti başkentinde veyahut Asya'nın büyük şehirlerinde toplanıp toplanmadıklarına dair bir kanıt yoktur. Bu consulden herhangi bir şekilde bir kaynak almak ise imparatorluk kültürleri dışında bir maksatta oldukça güç idi. Belki de bu yüzden Apameia (eğer tarihleme doğruysa Flaviuslar dönemine denk gelmeli) bir imparator tapınağı yapmak istemiştir³⁶⁰.

10.Ο δ. και. οι κατ. Ρωμαιοι ετειμησαν Μυταν Διοκλεουσ ιερεα Ρωμη
σ και γραμματεα δημου γυμνασιαρχησαντα καλωσ και φιλοδοξωσ

Ramsay, a.g.e., 2003, s., 467. (y.302)

Tarih: kesin bir tarih belirtilmemiş

Bir Roma rahipliği imparatorluğun erken dönemlerinden sonra Roma'da oldukça nadir görülür. Fakat eyaletlerde imparator kültü alışılmış bir durumdur. Metinde geçen Diokles oğlu Mutas'ın ise kimliği hakkında bir bilgimiz yoktur³⁶¹.

11.[κατα τα δογμ]α[τ]α της βου[λησ] ο λαμπροτατος δημοσ ετ[ειμ]ησ
αν τους ευγενεστατους [και] αξιολογωτατους υιους [Πρ?]οκλιανο
υ Τρυφωνοσ [αρχι]ερωσ κα[ι] Αιλ[ι]αν[ησ] Ρη[γ]ειν[εσ Α]σιασ αρχ

³⁶⁰ Ramsay, a.g.e.,2003, s.,465.

³⁶¹ Ramsay, a.g.e., 2003, s., 467.

ιερων, εγγονο[υ]σ τησ αρ[ξιε]ρησ(?) Μ. Αυρ. Αντωνιον Τρυφωνοσ
[Ρηγ]εινον και Μ. Α[υ]ρ. Αντωνιον Τ[ρυφω]πιαν]ον Απολλιναριον.

M. Berard BCH, 1893 s. 319; Ramsay, a.g.e., 2003, s., 469 (y.304)

Tarih: 165.

Metinde adı geçen Proklianos Tryhpon ve eşi Asya'nın yüksek rahipleri idiler. Eşi ise Proklianos'un ikinci eşidir. 9. Numaralı yazıtta geçen Asiarch Aelius Tryphon muhtemelen bu aileden gelmektedir.

12.Ετους τλβ. Τουτο το ηρωον εστιν Αυξαναντοσ του και Ελλαδιου π
ραγματευτου Αιλ. Τρυφωνοσ Ασαρχου τρισ ο εποιησεν ζων εαυτω
τε και τη γυναικι αυτου Απαμη και μητρι αυτησ αμμι[α] ει δε απι
ηδευσει ετεποσ νεκρον ενθαδε θαψαι δωσει εισ τον φισκον δηναρι
α χειλια κε χωπισ τουτων το[ν θεον] κεχολωμενον [εξει] ζωμεν.

Ramsay, a.g.e., 2003, s., 471. (y.312)

Tarih: M.S. 247-248.

Aelius Tryphon'un, bu metinde 247-248 yılları arasında üçüncü kez Asiarch olduğu yazmaktadır. Gallienus'un paralarında ΕΠΙ ΤΥΡΦ[Ω]ΝΟC ismiyle geçen kişidir³⁶².

13.

Οι γεροντες
ετιμησαν Λουκιον Ατιλιον
Λουκιου νιον Παλατινα Προκλον
νωωτερον, ιερεα των Σεβαστων
φιλογεροντα και φιλοπατριν,
πρεσ βευσαντα προς τουσ Σεβασ
τουσ δωρεα υπερ των εισ την κτι

³⁶² Ramsay, a.g.e., 2003, s., 468.

σιν διαφεροντων εν τε ταισ λοιπαισ
 τησ πολεων και τησ γερουσιασ
 χρειαισ αγνωσ και δικαιωσ εκ προ
 ηονων πολειτευομενον συνη
 γορον τησ γερουσιασ

Ramsay, a.g.e., 2003, s., 468. (y. 305), Oliver, a.g.m., 1941, 163 (y. 52)

Tarih: M.S. 70-79.

L. Atilius L. F. Pal. Proclus, L. Atilius'un (bkz. Y. 11) oğludur ve Gerousia üyesidir. Ayrıca çoğunlukla Gerousia için kaynak bulmak için Roma'ya elçi olarak da gitmiştir. Apameia'daki Gerousia 70-79 yılları arasında kurulmuştur ve Phrygia şehirlerinin hellenizasyonunda önemli bir rol oynamıştır. L. Atillius Proclus ismi birkaç nesil Apameia'da oturmuş olmaları muhtemel bir İtalyan ismidir. O da ailesinin diğer üyeleri gibi şehrin yüksek memuriyetlerinden birisinde görev yapmıştır. Eldeki bilgilere göre magistrat olarak görev yapmamıştır. Fakat babası 2 numaralı yazıtta geçen ve magistratlık yapmış olan L. Atilius'tur³⁶³.

14.[το σε]μνο[τ]α[τ]ο[ν συνεδριον]ν των γερο[ν]των [Τιβ]εριον Αιλιον
 Σα[το]υρνειν[ο]ν Μαρει[νια] τον ιδιον [κτ]ιστην εγγονον αρχιερε
 ων και υπατικων συνγ[εν]η επιμεληθεντοσ τησ αναστασεωσ Μαρκ
 ου Φο[ρ]βιανου αρχαντοσ των γεροντων. φοιβιανοσ (φορβιανοσ?)

Ti. Aelius Saturnius Marinianus isminden bir Grek olmadığı aksine İtalyan bir yerleşimci olduğu anlaşılmaktadır. Kendisi yazıttan anlaşıldığı kadarıyla Geousia'ya bağışta bulunmuş ve bu yüzden de ktistes unvanıyla onurlandırılmıştır³⁶⁴.

³⁶³ Ramsay, a.g.e., 2003, s., 470.

³⁶⁴ Ramsay, a.g.e., 2003, s., 470.

M. Doublet, BCH, 1893, s. 301; Ramsay, a.g.e., 2003, s., 469 (y.306)

Tarih: verilmemiş

15.[Γαιον Αντιστιον Γα]ιου υιον Ουερερα [τον εαυτων δικαιοτα?]τον
πατωνα [Μνησιφιλος Αττα]λου και Φιλισκος και [Διοκλησ Διοκλ]
εουσ Μητροπολιτ[αι]. [C. Antis]tium C. F. Veterem [Mnesi?]philus
A[tt]ali F. Et [Philiscus et Diocl[es] Diocli F. [Met]ropolita[e]

Bu yazıt üç Metropolis’li tarafından Roma’lı bir yönetici için Apameia’ya dikilmiştir. Metinde geçen Vetus ismi Antistia sülalesinin lakabıdır. Her ne kadar metinde Antistius ismi çok kesin olmasa da C. Antistius Vetus ismi M.Ö. 30, 36, M.S. 23, 50, 96 ve L. Antistius Vetus ismi 55 yıllarına ait yazıtlardan bilinmektedir³⁶⁵.

Ramsay, a.g.e., 2003, s., 307 (y.307)

Tarih: I. Yüzyıldan sonraya tarihlenebilir.

16.Απφια Παπιου μητερ Ησυχω ενποριαρχη τεχνε και αιαντε εποιησε
το ηρωον εκ των ιδιων σπουδασαντων κε των συνβιωτων κε λβ αλ
λων. Ηρωσ χρηστε χαιρε.

Ramsay, a.g.e., 2003, s., 470, (y.309)

Tarih: verilmemiş

Συμβιοσις, bir çeşit empori olan συμβιωται, üyelerine verilen isimdir. Συμβιωται ise ticari amaçlı kurulmuş bir birlik olmakla birlikte bir tanrıya tapınan insanların bir araya gelerek oluşturdukları ticari bir birlik oldukları için dinsel bir yönleri de bulunmaktadır. Bu türlü dinsel yönü de bulunan ticari örgütlenmeler en yoğun şekilde Lydia bölgesinde bulunmaktadır³⁶⁶.

³⁶⁵ Ramsay, a.g.e., 2003, s., 470.

³⁶⁶ Ramsay, a.g.e., 2003, s., 470.

17. [ε]δεξεν τη βουλη επει Κηφισοδωρος Αριστωνος ανηρ [εστι]
 [κ]αλος και αγαθος, αξια πρσων της τε των προγων [δοξησ]
 [κ]αι της εαυτου φ[ιλ]αγαθιασ, προτερον τε ποιησαμενος [τας αι]
 [π]ρεπουσασ απο[δε]ιξεις της εαυτου αναστροφησ και τον δ[ημον]
 (5) [ευε]πγετησασ ετ[υ]χεν των προσηκοντων τιμ(ι)ων ων τα κατα [μεροσ]
 [εν τοις υ]περ αυτου γραφεισιν ψηγισμασιν κατακεχωρισται, απ εκει [νου
 τε]
 [του χρονου] μεχρι του παροντος ου διαγειπει υπερτιθεμοσ [εαυτον,]
 [την τε πασαν] υπερ των καινων σπουδην τε και φιλοτιμιαν προσ[φερομε-
 νος και πρσσ]ων αι τα συνφεροντα τοι δημωι γυμνασιαρχεσα[σ τε εκ]
 (10)[των ιδιων (?) λαμπρω]σ και τιμηθεισ υπο των νεων ανεθηκεν αγαλματ[
 α βασιλε-]
 [ωσ Ευμενουσ και] Ατταλου του αδελφου βασιλεωσ, νυν τε, επιχωρη[σαντ]
 [και του δημου αργ]υριου δραχμασ τρισχιλιασ ανατιθησιν υπερ αυτο[υ ατ
 οκουσ]
 [των ταμιαι (?) τωι εν τ]ωι πολεμωι σιτον χορηγ(η)σαντι τοις στρατιωται
 και

εν α[λλαισ πολ-]

[λαισ χρεαισ του δη]μου καλασ αποδεξεισ της εισ τα πραγματα ευνοιασ [π
 αρασχο-]

(15)[μενοσ διδωσιν (?) χιλι]ασ δραχμασ εφ ωι εσται καθ εκαστον ετοσ συν
 οδ[οσ εν τωι]

[γυμνασιωι των τε εφηβ]ων και των παιδων αγωντων Ερμαια και Ηρακλε(ι,
 [καθηκει]

[τε και ημασ αποδεξασθ]αι την τεν Κηφισοδωρου σπουδην και φιλοδ [οξιν]
 [τας δε εισ ευεργεσιαν επι]νοασ, επαινεσαντασ αυτον οτι γι[νεται εν καιρ
 οισ]

[πασιν χρησιμοσ ινα ουν φανερον γενητ]α[ι οτι ο δημοσ ευχαριστοσ εστιν,
 [φαινηται]

(20)[δε και η βουλη χαριτασ αξιασ αποδιδουσα τ]οισ ευεργετουσιν αυτ[ηω
 , ----]

-----INA-----

MAMA, VI, 173.

W. H. Buckler, a.g.m., JHS, Vol. 55 / 1, 1935.

Tarih: M.Ö. 188-159.

Yazıtta II. Eumenes ve kardeşi Attalos'un gymnasiarch Kefisodoros tarafından heykellerinin dikildiği yazılmaktadır. Ayrıca Apameia'nın bronz sikkeleri III tipte geçen ΑΡΙΣΤΑ ΚΗΦΙΣ ile aynı aileden gelmeleri muhtemeldir³⁶⁷.

Ramsay, 2003b, 468 (no:305), Oliver, 1941, 163 (no:52)

Tarih: muhtemelen I. Yüzyıl

ετους τλη. Αιλιοσ Πανχαριοσ ο και Ζωτικοσ κατεσκευασεν το ηρωον ζων εαυτω και τη γυνεκει αυτου Αιλια Αταλαντη και τεκνοισ. ει δε τισ επι-τηδευσει ετεροσ, εσται αυτω προσ τ[ον] θεον, και δε ω ισ το ταμειον δην. Φ (δηναρια πεντακοσια)

Metinde yer alan bu pagan ismi Pancharios Roma'da bulunan bir Yahudi yazıtında da geçmektedir. (CIG, 9904) Ailios Pancharios ise muhtemelen bir Yahudi idi.

Tarih: M.S. 253-254.

Ramsay, a.g.e., 2003, s., 533 (y.385)

1. αλεξανδροσ β επο[ι]ησα το ηρωον εμαυνω – και τη συνβιω μου Τ ατει – και τω αδελφω μου Τειμοθεω ισ ο ετεροσ – ου τεθησετε ει δε ε τισ ει δε τισ επιτη-δευσει, εστε αυτω προσ – τον θεον

Yazıtta geçen Teimotheos ismi yaygın olarak kullanılan bir Hıristiyan isimidir.

Ramsay, 2003b, s. 533 (y.386)

³⁶⁷ MAMA, VI, 1939, s., 65.

2. απφια εγω κειμαι Μενεκλει μιγα τωδε συν ανδρι
 και γαρ ζωντες ομου τουτο γερασ λαχομεν
 και λιπομεν δυο τεκνα, νεον δε γε Αρτεμιδωρον,
 οσ χαριν ενσεβησ τευξεν τυμβον φθιμενοισιν.
 χαιρε δ οι παριοντες και ευχασ θεσθ υπερ αυτου

Harflerin formuna bakılırsa bu yazıtın II. yüzyıldan daha sonraya tarihlenmesi zordur. Tam bir tarihlendirme mümkün olmasa da II. yüzyılın başlarına tarihlenebilir.

Tarih: Muhtemelen II. yüzyıl

Ramsay, a.g.e., 2003, s., 534 (y.387)

3. ετουσ τμγ μ(ηνος) θ κ. Αυρ. Αρτεμ[ασ ΑΡτεμα] εποησα το ηρων
 εμαυτω [και τη γυναικι] μου Τατια κε τοισ τεκνοισ μ[ου εισ ο ετε
 ροσ] – ου τεθησεται ει δε τισ επι[τεδευσει, εσ] – ται αυτω προσ το
 ν αθανα[τοω θεον]

Rölyefte bulunan satıra benzer kesici alet ölen kişinin bir kasap olduğunu bize göstermektedir. Yanında bulunan vazo ise yaygın bir Hıristiyan sembolüdür. Birçok Hıristiyan muhtemelen paganların kendilerine has bir şekilde kurban ederek sattıkları etleri satın almak yerine Hıristiyan bir kasaptan et almayı tercih etmekteydiler.

Tarih: 259

Ramsay, a.g.e., 2003, s., 534 (y.388)

4. Αυρηλιος Αυξανων δις εποησα το ηρων εμυτω και το αδελφω μο
 υ Δω[σι]τυχη δωρου χαριν συν τη γυναικι αυτου εισ ο ετεροσ ου τ
 εθησεται ει τισ δε ετεροσ επιτηδευσει εσται αυτω προσ τον θεον.
 αιρετε μοι φιλοθεο και καλοι νεθηροι

Ramsay, a.g.e., 2003, s., 535 (y.389)

5. αυρ. Δικεοσ επ[οιησ] – α το ηρωον εμαυτ[ω] κε τη γυναικι μου αυ ξαν[ου–ση] και τοισ γονεισιν ισ ο – ετεροσ ου τεθη ει δε τ[ισ] επι κεδευσι, εσται αυτω προσ τον θεον

Metinde geçen Dikeios ismi bir pagan ismidir.

Ramsay, a.g.e., 2003, s., 535 (y. 391)

6. Αυρ. Ζωσ[ι]μοσ επυ[η]σα το ηρωον Αυρηλια Συνκλητικη – τη και Τατια τη συνβιω μου (εισ ο και αυτοσ τεθη – σομαι) και Αυρ. [Φ] λαυια Σκυμνου τη πενθερα μου – δορου χαριν μηδενι δε ετερω εξο ει[ν]ε] τεθηναι – ει δε τισ επιτηδευσει, θησει ισ το ιερωτατον ταμε ι – ον δην. δισχειλια και εσται αυτω π[ρ]οσ την χειρα του θεου.

Metinde geçen Aurelia Tatia bölgede hayli güçlü olan senatorial bir aileden geliyor olmalı. (Συνκλητικός/senatorius) aynı zamanda Συνκλητικός evli insanlarda kişi ismi olarak da kullanılmaktadır. Aurelia Tatia'nın annesi Aurelia Flavia ise Antonius Pius'un paralarında geçen Demetrius'un torunu Skymnos oğlu Skymnos'un kızı olabilir. O zaman bu yazıt için yaklaşık olarak 240-250 tarihleri önerilebilir. Skymnos ailesi pagan olsa da Aurelia Flavia ve kızı Hıristiyanlardı. Belki de bu yüzden ailesinden farklı olarak ölümünden sonra yakılmıştır.

Ramsay, a.g.e., 2003, s., 536 (y.392)

7. Αυρ. Πουφοσ Ιουλιονου β. εποι[η]σα το η]ρωον εμαυτω κε [τη συμ βιο μ[ου] Αυρ. Τατανη ισ ο ετεροσ ου τεθη ει δε τισ επιτηδευσι το ν νομον οιδεω [τ]ων Ειουδεων.

Bu dikkat çekici yazıt ise Hıristiyan değil Yahudilere ait bir yazıttır. Yazıtta bahsedilen Yahudi kanunlarından kasıt tüm Yahudiler için geçerli olan

kanunlar değillerdir. Aslında Yahudiler hakkındaki yazılı kanunlar tüm ülkedeki Yahudiler için olsa da bu metin Apameia'da Yaşayan Yahudiler ve yönetim arasında kendilerine ait mezarlıkların daha iyi korunmasına dair özel bir anlaşmayı vurgular. Bu yazıt Apameia'da yaşayan Yahudi toplumunun ne gücünü göstermek açısından da önemlidir.

Ramsay, a.g.e., 2003, s., 538 (y.399)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

APAMEİA KENTİ SİKKELERİ

1. APAMEİA KENTİNİN BASTIRDIĞI KİSTOPHOROSLAR

1.1. Kistophoros (κιστοφόρος)

Bu paralara Kistophoros denmesinin nedeni üzerinde bulunan ve Dionysos (Bacchus) tapınımı ile alakalı olan, cista (mistik kutu)dur. Ve Dionysos ainlerinde önemli bir yeri vardır³⁶⁸. Cistophorus ya da Cistophora, Dionisos (Bacchus), ya da Ceres ve Proserpine için yapılan mistik ayinlerde, kutsal yılanın bulunduğu kutuyu taşıyan kişiydi. Antik Yunan dünyasında üst sınıftan bir genç kız, festival zamanlarında bu mistik kutuyu taşıması bir gelenektir. Dionysos (Bacchus) festivallerinde bastırılan madalyonlara da bu ad verilirdi. Zamanla Asya'ya özel bir sembol haline gelmiştir³⁶⁹. Aslında Kistophoriler üzerinde neden böylesi şekillerin seçildiğini açıklamak çok zor değil. Pergamon krallığı eskiden beri Roma'nın Asya'daki müttefiki olmuştur. Galatlara karşı kazandıkları zaferden sonra ise Küçük Asya Hellenlerinin lideri olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Anadolu'nun da büyük kısmına hakim olmuşlardır. Attaloslar olarak soylarını dayandırdıkları tanrı ise Dionysos idi. Dionysos Pergamon'da çok saygı gören bir tanrıydı³⁷⁰.

Kistophoroslar tam olarak ne zaman kullanılmaya başlandığına dair kesin bir tarih vermek oldukça güçtür. Fakat Asya'da bu para kullanılmaya başladığında Roma'da tarih 564 civarıydı. (M.Ö. 190) Bu dönemde Anadolu'daki savaşlarda Romalılar çok sayıda kistophoros toplamışlardır. Her ne kadar bugün nadir paralar arasında olsalar da o dönemde Antiochus'un

³⁶⁸ Otto Jahn, "Die Cista Mystica", *Hermes*, S. 3, 1869, s. 317; Seth William Stevenson-C. Roach Smith-Frederic W. Madden, *A Dictionary of Roman Coins: Republican and Imperial*, (London, 1889), s., 205.

³⁶⁹ Eckhel'e göre cistophoriler tüm Asya'da kullanılmaktaydılar. Verimli arazilere sahip, ticareti gelişmiş ve bu yüzden de belli bir ağırlık standardı ile oluşturulmuş para kullanma gereksinimi diğer şehirlere göre daha fazla olan şehirler tarafından basılmışlardır. Bu şekilde daha kolay bir ticari faaliyet mümkün kılınmıştır. Ayrıca M. Du. Mersan'da bu düşüncelere katılmakla birlikte Dionisos tapınımı ile ilgili simgeler taşıyan böyle bir paranın Dionisos tapınımının ön planda olduğu bir kent ile alakalı olacağını söyler. Seth William Stevenson-C. Roach Smith-Frederic W. Madden, *a.g.e.*, s., 204.

³⁷⁰ Otto Mørholm, *Erken Hellenistik Çağ Sikkeleri: Büyük İskender'in Tahta Çıkışından Apameia Barışı'na kadar. (İ.Ö. 336-188)*, Çev: Oğuz Tekin, (Homer Yayınları, İstanbul, 2000), s., 187; Alexander Mlasowsky, "Cistophoren", *DNP III*, 1996, s., 1223; Ramsay, *a.g.e.*, 2003, s., 126.

yönetimi altında bulunan şehirlerde büyük sayılarda basılmış ve Anadolu'da yaygın olarak kullanılmış olmalıdır³⁷¹. Bazı bilim adamları kistophorilerin ilk basımlarını, M.Ö. 190 yıllarının sonarındaki Suriye seferlerini anlatan Livius'un³⁷² bu sikkelerden de söz etmesi nedeniyle c. 200 veya biraz daha erkene tarihlerlerken, bazı bilim adamları da üzerlerinde hiçbir kral adı bulunmamasından hareketle onları M.Ö. 133'ten sonraya tarihlemektedirler. Morkholm da bu sikkelerin basım tarihi olarak 175'i önermektedir. Fakat son yıllarda Livius'un referanslarının kolaylıkla çürütülebileceği ve sikkelerin 190'lı yıllarda Pergamon'da basılmaya başladığı görüşü önerilmiştir. Bu tarih, Philetairos sikkelerinin son darplarını aşan, onlardan sonra Pergamon dışındaki çeşitli tabi kentler tarafından da basılmaya başlanmıştır. Tipik formulu bu sikkelerin basımı M.Ö. 130'a kadar sürmüştür. Ancak 133-130 arasında gasıpların sikkeleri olarak basılmışlardır. Fakat bazı kentler bu sikkelerin basımlarını, bazen tarih koyarak (Ephesos) daha sonra da sürdürmüşlerdir. Hatta Romalılar, ara sıra ve farklı tiplerle olsa da, kistophorosların basımını Hadrianus veya muhtemelen Severus dönemine kadar sürdürmüşlerdir. Önceleri, erken dönem kistophorosların ağırlık ve tiplerinin aynı olmasının, adlarının ilk harflerinin sikkeler üzerinde yer aldığı, 10 kent arasında yapılan bir dizi para antlaşması gereği olduğu düşünülmekteydi. Fakat tüm bu kentler Pergamon topraklarında yer alıyordu ve bu yüzden artık kistophorosların tamamen Pergamon'a ait olduğu ve devlet yetkilileri tarafından basıldığı kabul edilmektedir. Paralar arasındaki kalıp ilişkileri, bazı kentlerin (örneğin Ephesos) kendi darphaneleri olmasına rağmen, Pergamon'un yalnızca kendi adına değil, Sardes, Phrygia'daki Apameia ve Synnada adına da darp yaptığını göstermiştir. Tralles de kendi adına kistophoros darbı yaptığı gibi, Laodcea adına da yapmıştır. Küçük birimdeki sikkelerin tümü ise Tralles'te basılmaktaydı³⁷³.

Bir Kistophoros'un ön yüzünde genel olarak, yarım açık halde bir sandık, ya da kutu ve bu kutunun içinden çıkmakta olan bir yılan görülür.

³⁷¹ Seth William Stevenson-C. Roach Smith-Frederic W. Madden, **a.g.e.**, s., 205; William Smith, **A Dictionary of Greek and Roman Antiquities**, (John Murray, London, 1875), s., 288.

³⁷² Livius, XXXVII, 46: "... Antiokhos ve Aetolians'lara karşı kazandığı zaferin şehirdeki kutlamalarında zafer alayı 230 düşman standartı, 3000 pound ağırlığında darp edilmemiş gümüş, C111,3000 Attik tetrachmi, 249,000 kistophori, ve sayısız ağır ve gümüş kabartma süslemeli vazo ve bir o kadar da gümüş ev eşyası ..."

³⁷³ Mørkholm, **a.g.e.**, 2000, s., 187-188.

Etrafı sarmaşık taç ve asma yaprakları ile çevrilidir. Arka yüz ise birbirlerine dolanmış iki yılan arasında bir sadak görülmektedir³⁷⁴. Ayrıca sikke boşluğunda darphaneyi işaret eden semboller, monogramlar veya harfler bulunmaktadır. Örneğin Pergamon için ΠΕΡ, Ephesos için ΕΦΕ harfleri gibi³⁷⁵.

Roma'nın Asya'yı yönetimi altına almasından sonra da Asya eyaleti şehirlerinde basılmaya devam edildi. Daha geç dönemde ise basılan kistophoroslar üzerinde Romalı magistratların isimleri de Grek magistratlarla beraber görülürler³⁷⁶. Ayrıca eldeki bilgilere göre Roma eyaletlerdeki mahkemelere yapılan ödemelerin gümüş cistophoriler ile olmasını istemekteydi bu da Anadolu'da kistophoros kullanımını yaygınlaştırmış olmalı³⁷⁷.

Pergamon dışında Êphesos, Tralles, Laodiceia, ve Apameia'da basılan Kistophoriler'den sadece tek bir darpta saltanat tarihleri (Α-Δ) ile bir kralın adının kısaltılmış formu BA EY (Basileus Eumenes) bulunmaktadır³⁷⁸.

İlk defa Asia Proconsulü T. Ampius Balbus ile M.Ö. 58 tarihinde başlayan proconsuler kistophoriler, Kilikia proconsulü Cicero dönemine kadar basılmaya devam edilmiştir³⁷⁹. Aşağıdaki tablo proconsul ve consullerin adını taşıyan kistophorilerin hangi şehirlerde basıldıklarını göstermektedir.

İsim	Tarih	Ephesos	Pergamo n	Tralles	Laodiceia	Apameia
T. Ampius Balbus	58-57	+	-	+	+	-

³⁷⁴ Schrötter, **Wörtercuh Der Münzkunde**, Verlag von Walter de Gruyter&Co.Berlin, (Leipzig, 1930), s., 308; Seth William Stevenson-C. Roach Smith-Frederic W. Madden Madden, **a.g.e.**, s., 205.

³⁷⁵ Mørholm, **a.g.e.**, 2000, s., 187.

³⁷⁶ Roma magistrat isimlerinin kistophoroslar üzerine eklenmelerinin tam olarak nedeni bilinmemektedir. Roma'nın içinde bulunduğu dönemde bölgelerinde bulunan magistratların yönetimde kaldıkları süre boyunca ellerinden geçen değerli metalin Roma yönetimi tarafından öğrenilmek istenmesi bir neden olarak gösterilebilir. Broughton, "A Significant Break in the Cistophoric Coinage of Asia", **AJA**, S. 41, no:2, 1937, s., 249.

³⁷⁷ Seth William Stevenson-C. Roach Smith-Frederic W. Madden, **a.g.e.**, s., 205.

³⁷⁸ Bu örnekteki Eumenes, üvey kardeşi III. Attalos'un ülkeyi Romaa'ya miras bırakan vasiyetine karşı çıkan ve 130 yılına kadar III.Eumenes adı altında mücadele eden Aristonikos'tur. Mørholm, **a.g.e.**, 2000, s., 187; Andreas Mohl, "Aristonikos", **DNP I**, 1996, s., 1118; John Paul Adams, "Aristonikos and the Cistophoroi", **Historia**, S.29, no:3, 1980, s., 302.

³⁷⁹ Cody, 1973, 49.

Asya Proc.						
C. Fabius Asia Proc.	57-56	+	+	+	+	+
C. Septimius Asia Proc.	56-55	-	-	+	-	-
C. Claudius Pulcher Asia Proc.	55-53	+	+	+	-	-
L. Antonius Quaestor Asya Proquaestoru	50-49	+	+	-	-	-
C. Fannius Pontifex, Praetor	49-48	+	-	+	+	+
Q. Caecilius Metellus Pius Scipio Syria Proc.	49	-	-	-	+	-
P. Cornelius Lentulus Spinther/Kilikia proc.	56-53	-	-	-	+	+
Ap. Claudius Pulcher Kilikia proc.	53-51	-	-	-	+	+
M. Tullius Cicero Kilikia proc.	51-50	-	-	-	+	+

Kistophori ağırlık sistemi ise c. 175'te Pergamon kralı II. Eumenes (197-159) tarafından uygulamaya konulduysa³⁸⁰ da sistem çok daha erken bir döneme ait olma ihtimali devardır³⁸¹. Bir Kistophoros c. 12.6 gr. veya aynı dönemin Attika ağırlığındaki tetradrahmilerin (16.8) tam üçte ikisi ağırlığındadır. Attika ağırlığındaki eski Pergamon tetradrahmilerinden çok daha hafiftirler fakat gerçek değerlerinin üstünde bir değere sahip olduklarından, Pergamon tetradrahmilerinin geleneksel değerlerinde kabul ediliyorlardı. Bu durum, define kanıtlarının da gösterdiği gibi, kistophorosların krallığın dışında nadiren tedavül etmesinin sebebini aynı

³⁸⁰ Andrew Meadows, "Money, Freedom, and Empire in the Hellenistic World", **Money and Its Uses in the Ancient Greek World**, (Oxford University Press, 2001), s., 62.

³⁸¹ Mørkholm, "Some reflections on the Production and Use of Coinage in Ancient Greece", **Historia**, S. 31, No: 3, 1982, s., 300; Mørkholm, **a.g.e.**, 2000, s., 11. Mlasowsky, **a.g.m.**, 1996, s., 1222.

şekilde, onların tedavül ettiği yerde diğer sikkelerin tedavül etmemesinin sebebini de açıklamaktadır. Gerekli olduğunda bu sikkelerin yarım ve çeyrekleri de basılmıştır. Bu sistem Karia'daki alabanda ve Lykia'daki Kibyra gibi Pergamon krallığının sınır bölgelerinde yer alan kentlerde de kullanılmıştır³⁸².

Apameia'nın bastığı en eski paralar kistophori ve yarım kistophorilerdir. Kronolojik olarak ise üç ayrı gruba ayrılırlar.

1. M.Ö. 189-133 arasında basılan sikkelerde **A** simgesi görülmektedir. Bunun yanında: çelenk, yıldırım, arı, sfenks, fil başı, pileus(?), yunus, insan kulağı, yıldız, bereket boynuzu, caduceus üzerinde, bukranium, kare içinde baykuş, pruva, üç ayaklı kazan ve yılan, parazonium, Dioskur kapları, ΔI, ΔI, Γ veya ΔI, ΔI, Δ harfleri ile birlikte fülüt görülmektedir. Ya da sadece MH, MH veya EI, Δ harfleri sembol olmaksızın görülmektedir³⁸³.
2. M.Ö. 133'ten sonra ΑΠΑ, aulos ve genitiv haldeki magistrat isimleri görülmektedir. Bu isimler³⁸⁴:

Γυου	Κωκου	Αρχελαου	Διοδωρου
Διονυσιου	Διοτρεφους	Κελαι. (Sembol, Yıldız)	Μυισκυ
Μυτα	Σκυμνου	Σοκρατου	Απολλωνιου
Ατταλου	Ατταλου -Τιμω	Τιμωνος	Μαντι-Διοδο
Μετρο.- Κελαι.	Μιθρα.-Μυωνι.		

3. Bu grubu Proconsular cistophoriler oluşturur. M.Ö. 57-48 arasında Latin harfleri ile birlikte o dönemki proconsulün ismini

³⁸² Mørkholm, a.g.e., 2000, s., 11.

³⁸³ BMC, 1964, xxxii

³⁸⁴ BMC, 1964, xxxii

taşımaktadır. Bunun yanında Grek harfleri ile bölgesel magistratların da isimleri cistophoriler üzerinde yer almaktadırlar³⁸⁵.

M.Ö. 57-56	Asya Proconsulü : C. Fabius
	Yerel magistrat : Ανδρονικου Ξενιον
	Yerel magistrat : Ατταλο[υ] Βιανορ[ος]
M.Ö. 56-53	Kilikia Proconsulü : P. Lentulus Spinther
	Yerel magistrat : Ατταλου Βιανορος
	Yerel magistrat : Καστορος Απολλοδ
	Yerel magistrat : Μυισκου
M.Ö. 53-51	Kilikia Proconsulü : Appius Claudius Pulcher
	Yerel magistrat : Μυισκου
	Yerel magistrat : Κωκου
	Yerel magistrat : Ηρα. Τιμωνος
	Yerel magistrat : Θεοπρορος Απολλωνιου
M.Ö.49- 48	Pontifex, Praetor : C. Fannius
M.Ö. 51-50	Kilikia Proconsulü : M. Tillius Cicero
	Yerel magistrat : Θεοπρορος Απολλωνιου
	Yerel magistrat : Μαντιθεος Μαντιθεου

2. ve 3. Çeşit paralar üzerinde aulos çalan Marsyas bulunmaktadır. Bunun yanında Phrygia, Kilikia eyaletinin bir parçası iken Kilikia proconlülleri olan Lentulus, Pulcher ve Cicero'nun da her zaman olmasa bile isimleri paralar üzerinde görülmektedir.

³⁸⁵ BMC, 1964, xxxiii

1.1.1. C. Fabius

M.Ö. 58 yılında Proconsullük yapmıştır. T. Ampius Balbus'tan sonra ise M.Ö. 57-56 yılları arasında Asia Proconsullüğü yapmıştır³⁸⁶.

1.1.2. Publius Cornelius Lentulus (Spinther):

Dönemin oldukça popüler oyuncularından Spinther'e olan benzerliğinden dolayı bu takma ad ile tanınmıştır. Cornelia soyundan gelen Romalı bir patrici ailesine mensuptur. Caesar'a karşı Pompeus'u destekleyenler arasındadır. Bu tutumu onun politik olarak gözden düşmesine neden olmuştur. M.Ö.63 yılında curule aedile görevine gelmiştir. M.Ö 60 yılında ise preator olmuştur. Bir yıl sonra da Hispania Citerior'da prepraetorluk yapmıştır³⁸⁷. Burada ismine bastırıldığı paralarda Spinther ismini de kullanması onla aynı ismi taşıyan diğer aile üyelerinden ayrılmasını sağlamıştır. M.Ö. 57'de Caesar'ın da desteği ile Roma'nın en yüksek memuriyetine gelmiş ve consul olmuştur³⁸⁸. Görevinin ilk gününde de sürgünde bulunan Cicero'yu geri çağırmıştır. Görevinin sona ermesinden sonra senato tarafından Kilikia eyaletinin yönetimine atanmıştır (M.Ö. 56-53)³⁸⁹. Doğuda bereketli bir arazisi bulunan böyle bir bölgenin yöneticisi olan Spinther burada büyük miktarda cistophori bastırmıştır. Çünkü bölge hem geniş topraklara sahip hem de bölgede Roma'nın yüksek mahkemeleri olarak görev yapan kurumları da içinde barındıran Phrygia bölgesine de oldukça yakındı ve Asia Minor'ün en büyük toprak parçasında sahip eyaleti idi. Spinther böylece Ege ile Fırat nehri arasında bulunan ticari ve askeri faaliyetleri kontrol edebiliyordu. Bundan iki yıl öncesine kadar Kıbrıs da Kilikia eyaletine dahil edilmişti. Caesar'ın ona karşı desteğine rağmen Spinther, Caesar ve Pompeus arasındaki iç savaşta Pompeus tarafında olmayı seçti. M.Ö. 48 yılında Pompeus'un Pharsalus'ta kesin olarak yenilgiye uğramasından sonra o da Rodos'a kaçtı³⁹⁰.

³⁸⁶ Eck, 1996, 379; Magie, **a.g.e.**, 1950, s., 383.

³⁸⁷ Ryan, a.g.m, 2000, s., 246.

³⁸⁸ Ryan, a.g.m., 2000,s., 246; Magie,**a.g.e.**, 1950, s., 383.

³⁸⁹ Magie, **a.g.e.**, 1950, s., 383; Broughton, a.g.m., 1936, s., 173.

³⁹⁰ Magie, **a.g.e.**, 1950, s., 384.

1.1.3. Appius Claudius Pulcher

M.Ö. 72-70 tarihleri arasında Lucullus komutasında yapılan doğu seferine katılmıştır. Lucullus'un emriyle Ermeni kralı Tigranes üzerine VI Mithridates'i kendisine vermesi için sefere çıkmıştır³⁹¹. VI Mithridates'in kraldan alamamasına rağmen mevsim şartlarının el vermemesi nedeniyle sefere çıkamamış ve eli boş dönmüştür³⁹². M.Ö. 57 yılında praetor olmuştur. M.Ö. 56 yılında Sicilya proprætorluğu yapmış³⁹³, M.Ö. 53 yılında Roma'nın Kilikia eyaletinin ilk proconsulu olmuştur³⁹⁴. Onun döneminde bölgede yaşayan halkın durumu, yaşam koşulları daha da kötüye gitmiştir. Spinther'in bölgeyi kendi gelir kapısı olarak görmesi ve tüm zenginliği Roma'daki siyasi mücadeleleri için toplamaya çalışması Pulcher döneminde de devam etmiştir. Böylece bölgede yaşayan birçok insan vergilerini ödeyemeyecek duruma gelmiştir³⁹⁵. Publius Clodius Pulcher'in kardeşidir. M.Ö. 50 yılında senatoda Publius Cornelius Dolabella tarafından Kilikia yönetimine ihanet etmekle, consul seçimlerine hile karıştırmak ve rüşvet alıp vermek ile suçlanmıştır³⁹⁶. Fakat Pompey, Cicero'nun bir arada onun yanında olması sayesinde bu suçlamadan aklanmıştır. Buna karşılık o da tüm gücüyle Cicero ve Pompeus'u her konuda desteklemiştir³⁹⁷. Caesar ve Pompeus arasındaki mücadelede Pompeus'tan yana olmuştur. M.Ö. 48 yılında güney Euboia'da ölmüştür. Kendisini onurlandırmak amacıyla hazırlanmış bir yazıt da ölümünden hemen önce veya hemen sonra Karystos halkı tarafından dikilmiştir³⁹⁸.

³⁹¹ Will, 1996, 11.

³⁹² Magie, **a.g.e.**, 1950, s., 338; Konrad, "Reges Armenii Patricios Realutare Non Solent?", **AJP**, S. 104, no:3, 1983, s., 279.

³⁹³ Livius, XXIII, 139.

³⁹⁴ **EB**, V, 1797, 8; Wolfgang Will, "Cladius Pulcher Appius", **DNP** III, 1996, 11.

³⁹⁵ Magie, **a.g.e.**, 1950, s., 388.

³⁹⁶ William Melmoth, **The Letters of Marcus Tullius Cicero**, (London, 1814), s., 437.

³⁹⁷ Middleton, **The Life of Marcus Tullius Cicero**, (Boston, 1818), s., 335.

³⁹⁸ ο δημ[ο]σ ο [Καρυστιων] / Απ(πιον) Κλυδιον Αππιου υι [ον Πολυχρον στρ-] / [ατ]ηγον ανθυπα τον Ρ[ωμαιων ? ευεργεσι-] / ασ ενεκεν και ευνοιασ [? τησ εισ εαυτον], Manson J, Hugh – B. Wallace Malcom, "Appius Claudius Pulcher and the Hollows of Euboia", **Hesperia** S. 41, 1972, s., 131.

1.1.4. C. Fannius

Caesar ve Pompeus arasındaki mücadeleye sırasında Pompeus'un tarafını tutmuştur. M.Ö 49-48 tarihleri arasında Asia eyaletinde Praetor olarak görev yapmıştır³⁹⁹.

1.1.5. Marcus Tullius Cicero

Kendi döneminin en önemli siyasetçileri arasında bulunan Cicero, aynı zamanda edebiyatçı, hatip ve felsefecidir. M.Ö. 106'da Arpinum'da doğmuştur. Ailesinden kimse Roma'da önemli bir memuriyetlik görevinde bulunmamıştır. M.Ö. 75'te batı Sicilya Cuaestor⁴⁰⁰, M.Ö. 69'da curule-aedile, M.Ö. 66'da praetor yaptı. M.Ö. 63 yılında consul seçilmiştir. M.Ö. 59 yılında Caesar'ın Keltlere karşı yürüttüğü savaşta birlikte çalışma teklifini reddederek Caesar'ın karşısında olduğunu açıkça belli etmiştir⁴⁰¹.

Kabul etmek istememesine karşın M.Ö. 51-50 yılları arasında Roma'nın Kilikia proconsülü olmuştur. Proconsullüğü sırasında bölgedeki sorunlar ile yakından ilgilenmiş ve bölgedeki Part istilasına karşı bir sefere de çıkmıştır. Dağlık bölgelerde yaşayan saldırgan halklara karşı düzenlediği 46 günlük sefer sonunda Senato tarafından supplicatio'ya (halk adına verilen minnettarlık belgesi) layık görülmüştür. M.Ö. 49'da İtalya'ya geri döndüğünde Pompeus ve Caesar arasındaki ilişki bir savaşa dönüşmüş, Caesar Rubicon'u geçmiştir. Bunun üzerine daha fazla Roma'da kalamayacağını Anlayan Cicero Pompeus ve taraftarları ile birlikte cumhuriyeti kurtarmak adına şehri terk eder. Pompeus, Caesar karşısında yenilgiye uğrayınca M.Ö. 47 yılında Caesar'ın izni ile şehre geri döner⁴⁰².

M.Ö. 44 yılında Caesar'ın öldürülmesine kadar Cicero politik olarak sessizliğe bürünür. Caesar'ın ortadan kaldırılmasından sonra ise tekrar siyaset

³⁹⁹ Karl Ludwig Elvers, "Fannius", *DNP IV*, 1996, s., 425.

⁴⁰⁰ James M. May, "Cicero: His Life and Career", *Brill's Companion to Cicero: Oratory and Rhetoric*, (Leiden, Boston Köln, Brill, 2002), s., 6.

⁴⁰¹ M. May, a.g.m., s., 8vd.

⁴⁰² M. May, a.g.m., s., 14.

sahnesine çıkmış ve genç Octavius'u politik olarak desteklemeye Marcus Antonius'u ise eleştirmeye başlamıştır. Ancak Lepidus, Antonius ve Octavius'un aralarında anlaşmaya varmaları ve ikinci triumvirliği kurmalarının ardından Cicero devlet düşmanı ilan edilmiş ve M.Ö. 43'te idam edilmiştir⁴⁰³.

1.2. Apameia'nın otonom bronz sikkeleri

Apameia'nın bastırdığı otonom bronz sikkeler M.Ö. 133'ten M.Ö. 48 tarihine kadar uzanmaktadır. Bu sikkeler dört ayrı tipe ayrılmaktadırlar. Bu tipler:

1. Athena büstü, arka yüzde ise dioskur kapları arasında Maeandros sembolü,
2. Zeus başı, arka yüzde Artemis Anaitis kült heykeli
3. Bir şehir tanrıçası olarak taretli Artemis büstü, arka yüzde Marsyas ve Maeandros sembolü
4. Çelenkli Zeus başı, arka yüzde Maeandros sembolü üzerinde sorguçlu başlık

Bu dört tip tarihsel olarak da birbirlerinin ardı sıra gelmektedirler. Paralar üzerinde görülen magistrat isimleri ise genitiv ya da nominativ halde aile isimleri ile beraber yer almaktadırlar. Sıklıkla üzerlerinde ΑΠΑΜΕΙΑ yazısı görülse de nadir olarak ΑΠΑ-ΜΕΙC, ΚΟΙΝΟΝ ΦΡΥΓΙΑC ve daha geç dönemde ΑΠΑΜΕΩΝ ile de karşılaşılır. Asya proconsulleri ise Nero döneminde Marius Cordus ve M. Vettius Niger'dir. Vespasian döneminde ise M.S. 79'da M. Plancius Varus'tur.

1.3. Bölgesel magistratlar

Bölgesel magistrat isimleri ilk başta nominativ olsalar da Nero döneminden itibaren genitiv halde yazılırlar. Commodus'un imparatorluğu ve Gordian'ın iktidarı zamanında magistratlar panegyriach iken ise επι, επιμ[εληεντος], ya da παρα gibi edatlar ile yazıldıkları görülmektedir. Bazen

⁴⁰³M. May, a.g.m. ,s., 16vd.

de isimlerin Agonothetes, Hippikos, Asiarch, Grammateus, Panegyriarch, Archiereus gibi sıfatlar ile beraber yazıldıklarını görmekteyiz.

1.4. Apameia paraları üzerinde bulunan memur isimleri⁴⁰⁴

1. ΑΙΑΚΟΣ	22. ΚΑΣΤΟΡΟΣ
2. ΑΜΥΝ(ΤΑΣ)?	23. ΚΕΛΑΙΝΟΣ
3. ΑΡΧΕΛΑΟΣ (Kist.)	24. ΚΗΦΙΣΟΔΟΤΟΣ
4. ΑΡΧΕΛΑΟΣ	25. ΚΟΝΩΝ
5. ΑΤΤΑΛΟΣ (Kist.)	26. ΚΟΚΩΣ
6. ΑΛΚΙΜΙΔΗΣ	27. ΜΕΝΕΚΛΕΟΥΣ
7. ΑΚΛΙΟΣ	28. ΜΕΝΕΚΡΑΤΗΣ
8. ΑΠΟΛΛΟΔ(ΩΡΟΣ)?	29. ΜΗΝΟΔΟΡΟΣ
9. ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ	30. ΜΑΧΑΩΝΟ
10.ΑΣΚΛΕΠΙΑΔΗΣ	31. ΜΗΝΟΦΑΝΗΣ
11.ΒΑΒΑ	32. ΜΗΤΡΟΔΟΡΟΣ
12.ΓΥΟΣ	33. ΜΥΙΣΚΟΣ
13.ΔΙΟΓΕΝΗΣ	34. ΜΥΤΑ
14.ΔΙΟΔΩΡΟΣ	35. ΣΕΛΕΥΚΟΣ
15.ΔΙΟΝΥΣΙΩΣ (Kist)	36. ΣΚΑΙ
16.ΔΙΟΤΡΕΦΟΣ (Kist)	37. ΣΚΥΜΝΕΟΣ
17.ΕΓΛΟΓ	38. ΣΩΚΡΑΤΗΣ (Kist)
18.ΕΡΜΟΓΡΑΤΗΣ	39. ΣΩΚΡΑΤΗΣ
19.ΖΟΠΥΡΟΣ ?	40. ΣΟΛΩΝΟΣ
20.ΘΑΡΑΣ	
21.ΘΕΟΔΟΤΟΣ	

⁴⁰⁴ Lang, a.g.e., s., 153.

1.5. Aile isimleri ile birlikte paralar üzerinde geçen isimler⁴⁰⁵

1. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΡΤΕΜΙ	17. ΜΑΙΦΕΡΝΟ. ΕΓΛΟΓ.
2. ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΑΛΚΙΟΥ	18. ΜΑΝΤΙΘΕ(ΟΣ) ΔΙΟΔΟ.
3. ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΞΕΝΙΟΥ	19. ΜΑΝΤΙΘΕΟΣ ΜΑΝΤΙΘΕΥ
4. ΑΝΤΙΦΩΝ ΜΕΝΕΚΛΕΟΥΣ	20. ΜΕΝΕΚΛΕΟΥΣ ΔΙΟΔ.
5. ΑΡΙΣΤΕΥΣ ΦΙΛΟΚΡΑΤΟΥ	21. ΜΗΝΟΔΟΡΟΣ ΜΕΝΕ.
6. ΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΣ ΑΛΕΞΑΝ	22. ΜΗΤΡΟΔΟΡΟΣ ΚΕΛΑΙ.
7. ΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΣ ΒΑΒΑ	23. ΜΗΤΡΟΔΟΡΟΣ ΔΙΟΤΡΕ.
8. ΒΙΑΝΟΡΟΣ ΑΤΤΑΛΟΥ	24. ΜΙΘΡΑ. ΜΥΩΝΙ.
9. ΒΙΑΝΟΡΟΣ ΜΑΝΤ.	25. ΣΕΛΕΥΚΟΥΣ ΗΡΑΚ
10. ΔΙΟΔΩΡΟΣ ΚΡΑ. (Κιστ.)	26. ΤΙΜΟΚΡΑΤΗΣ ΣΟΛΩΝΟΣ
11. ΑΡΑΚΟΝΤΟΣ ΦΑΪΝΙΠΠΟΥ	27. ΤΙΜΩΝΟΣ ΑΤΤΑΛΟΥ (Κιστ.)
12. ΗΡΑΚΛΕΙΔΗΣ ΑΤΤΑΛΟΥ	28. ΦΑΙΝΙΠΠΟΥ ΔΡΑΚΟΝΤΟΣ
13. ΗΡΑΚΛΕΙΔΗΣ ΤΙΜΩΝΟΣ	29. ΦΙΛΟΚΡΑΤΟΥΣ ΑΡΙΣΤΕΟΥ
14. ΗΡΑΚΛΕΙΔΗΣ ΕΓΛΟ	
15. ΘΕΟΠΡΟΠΟΣ ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΥ	
16. ΚΗΦΣΟΔΟΤΟΣ ΣΚΑΥ	

⁴⁰⁵ Lang, a.g.e., s., 154.

2. Sikke Kataloğu

2.1. Kistophoroslar c. M.Ö. 189-133

No	Gen.	Mt	Ön yüz	Arka yüz	Referanslar
			Kapağı yarım açılmış şekilde içinden kutsal yılan çıkarken tasvir edilmiş Cista Mistica, etrafı çelenk halinde sarmaşık ile kaplı	Akay yüzde Birbirlerine dolanmış iki yılan, aralarında bir sadak bulunur.	
1.	195-6	AR		solda simgesi, sağda çelenk	BMC, Ph. Apameia, 69.
2.	164.	AR		Solda simgesi ve sağda yıldırım	BMC, Ph. Apameia, 69.
3.	190.2	AR		Solda simgesi ve sağda arı	BMC, Ph. Apameia, 69.
4.	197.	AR		Solda simgesi ve sağda oturan sfenks	BMC, Ph. Apameia, 69.
5. (5 adet)	Or. 189.5	AR Or. 12,39		Solda simgesi ve fil başı sağda	URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=189743&AucID=244&Lot=230 BMC, Ph. Apameia, 69. URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=38580&AucID=41&Lot=723 URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=3777&AucID=7&Lot=627 URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=2598&AucID=6&Lot=457
6.	191.6	AR		Solda simgesi ve sağda (Pileus?)	BMC, Ph. Apameia, 69.
7.	196.2	AR		Solda simgesi ve sağda yunus	BMC, Ph. Apameia, 70.
8.	187.8	AR		Solda ΔΙ simgesi ve sağda yunus	BMC, Ph. Apameia, 70.
9. 2 adet		Æ Or. 12. 81		Solda simgesi ve sağda silenos başı	URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=3808&AucID=7&Lot=626 URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=2553&AucID=6&Lot=455

10. 2 adet	Æ Or. 12. 61		Solda simgesi ve sağda dioskur kapları	URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=4081&AucID=7&Lot=629 URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=3174&AucID=6&Lot=460
11. 2 adet	Æ 12. 62		Solda simgesi ve sağda yılan	URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=4086&AucID=7&Lot=628 URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=2801&AucID=6&Lot=459
12.	Æ 12. 53		Solda simgesi ve sağda yıldırım üzerinde duran kartal	URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=1777&AucID=6&Lot=458
13.	Æ 12. 54		Solda kartal başı, sağda simgesi, aşağıda A – A harfleri	URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=1809&AucID=6&Lot=463
14.	Æ 12. 62		Solda simgesi ve sağda lir	URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=1832&AucID=6&Lot=451
15.	Æ 12. 49		Solda simgesi ve sağda medusa başı	URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=2067&AucID=6&Lot=453
16.	Æ 12. 71		Solda simgesi ve sağda ΘI	URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=2091&AucID=6&Lot=461
17.	Æ 12. 73		Solda simgesi ve sağda kartal başı sol altta AP sağ altta MH	URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=2151&AucID=6&Lot=462
18.	Æ 12. 53		Solda simgesi ve sağda arı	URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=2364&AucID=6&Lot=456
19.	Æ 12. 31		Solda simgesi ve sağda insan kulağı	URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=2590&AucID=6&Lot=452
20.	Æ 12. 69		Solda simgesi ve sağda çekirge	URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=2842&AucID=6&Lot=454
21.	Æ 12.69		Solda simgesi ve sağda küçük yuvarlak bir kalkan	URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=2976&AucID=6&Lot=450

2.2. M.Ö. 133 Sonrası Üzerinde Magistrat İsimeri Taşıyan Kistophoriler

			Kapağı yarım açılmış şekilde içinden kutsal yılan çıkarken Cista	Arka yüzde Birbirlerine dolanmış iki yılan, yüzleri birbirlerine bakmaktadır. Aralarında bir sadak bulunmaktadır	
--	--	--	--	--	--

			Mistica, etrafı çelenk halinde sarmaşık ile kaplı		
22. 3 adet	Ort. 179	AR Ort. 12, 23		Üst : ΜΥΤΑ Sol yan : ΑΠΑ Sağ yan : çift fülüt	BMC, Ph. Apameia, 71. URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=61400&AucID=64&Lot=333 URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=181065&AucID=231&Lot=123 URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=83968&AucID=90&Lot=761
23.		AR 12, 13		Ust : ΑΠΟΛΛΩ ΝΙΟΝ Sol yan : [Α]ΠΑ Sağ yan : çift fülüt	BMC, Ph., Apameia, 71. URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=15565&AucID=14&Lot=1281 URL:s110120695.websitehome.co.uk/SNG/sng_reply2a.php?verb=SNGuk_0300_2985
24.		AR 11,47		Ust : ΓΥΟΥ Sol yan : [ΑΠ]Α Sağ yan : çift fülüt	BMC, Ph., Apameia, 70
25.		AR 11,20		Ust : ΚΩΚΟΥ Sol yan : Β ΑΠΑ Sağ yan : çift fülüt	BMC, Ph., Apameia, 70
26.		AR 11,50		Ust : ΑΡΧΕ ΛΑΟΥ Sol yan : [Α]ΠΑ Sağ yan : çift fülüt	BMC, Ph. Apameia, 70.
27.		AR 12,05		Ust : ΔΙΟΔΩ ΡΟΥ Sol yan : [Α]ΠΑ Sağ yan : çift fülüt	BMC, Ph., Apameia 71.
28.		AR 11,90		Ust : ΔΙΟΤΡΕ ΦΟΙΣ Sol yan : ΑΠΑ Sağ yan : çift fülüt	BMC, Ph. Apameia, 71.
29.	192-6	AR 11,25		Ust : ΜΥΙΣ ΚΟΥ Sol yan : [Α]ΠΑ Sağ yan : çift fülüt	BMC, Ph. Apameia, 71.
30. 2 adet	187.7	AR Ort. 12,13		Ust : ΣΟΚΡΑ ΤΟΥ Sol yan : [Α]ΠΑ Sağ yan : çift fülüt	BMC, Ph. Apameia, 71. SNG Vol: VI 1009 Fitzwilliam Musuem

31.	188	AR 11,23		Ust : ATTA ΛΟΙ Sol yan : ΑΠΑ Sağ yan : çift fülüt	BMC, Ph. Apameia, 72.
32.	189.5	AR 11,28		Ust : ATTA ΛΟΥ ΤΙΜΩ Sol yan : [Α]ΠΑ Sağ yan : çift fülüt	BMC, Ph. Apameia, 72.
33.	186.6	AR 11,32		Ust : ΜΑΝΤΙ ΔΙΟΔΟ Sol yan : ΑΠΑ Sağ yan : çift fülüt	BMC, Ph. Apameia, 72.
34.	181.5 (delikli)	AR 10,05		Ust : ΜΙΘΡΑ ΜΥΩΝΙ Sol yan : ΑΠΑ Sağ yan : çift fülüt	BMC, Ph. Apameia, 72.

2.3. Proconsular Kistophoriler

2.3.1. P. Lentulus Spinther, Kilikia Proconsulu, M.Ö. 56-53

			Başları birbirlerine bakan birbirlerine dolanmış iki yılan, ortalarında bir sadak,	Arka yüzde Kapağı yarım açılmış şekilde içinden kutsal yılan çıkarken tasvir edilmiş Cista Mistica etrafı çelenk halinde sarmaşık ile kaplı	
35.		AR 10.66		Üst : [P] LENTULUS PF IMPERAT[OR] Sol yan : [Α]ΠΑ Sağ yan : capricon Alt, y.m.: ΜΒΙΣΚΟΒ	URL:wildwinds.com/coins/sg/sg5115.2.jpg BMC, Ph., Apameia, 27 SNG Copenhagen 158 Hunt. Coll., Ap., 477.
36. 6 adet	Ort. 188	AR Ort. 11,22		Üst : [P]LENTVLVS [P F] IMPERATOR Sol yan : [Α]ΠΑ Sağ yan : çift fülüt Alt, y.m. : ΜΒΙΣΚΟΒ	URL:wildwinds.com/coins/sg/sg5115.html BMC, Ph., Apameia, 27 SNG Copenhagen 158 Hunt.Coll. Ap., 158. URL:imagedb.coinarchives.com/img/nac/p/01570q00.jpg URL:imagedb.coinarchives.com/img/baldwin/nyc3/00480q00.jpg
37.		AR		Üst : [P] LENTVLVS [P F] IMPERATOR	BMC, Ph., Apameia, 27

				Sol yan : [A]ΠΑ Sağ yan: çift fülüt Alt: : ΚΑΣΤΟΡΟΣ [A]ΠΟΛΛΟ[Δ]	
--	--	--	--	--	--

2.3.2. Appius Cladius Pulcher, Kilicia Proconsulu M.Ö. 53-51.

38. 2 adet		AR Ort. 10.61		Üst : AP. PVLCHER[AP.F] IMP Sağ yan : çift fülüt Sol yan : ΑΠΑ Alt, y.m. : ΗΡΑ ΤΙΜΩ[ΝΟΣ]	BMC, Ph. Apameia, 73. URL:wildwinds.com/coins/sg/sg5116.txt URL:imagedb.coinarchives.com/img/nac/o/01786p00.jpg
39. 2 adet		AR Ort. 10,98		Üst : [AP]PVLCHER A[P.F] IMP Sağ yan : çift fülüt Sol yan : ΑΠΑ Alt, y.m. : [Θ]ΟΠΡΩΠΙΟΣ ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΥ	Hunterian II, 477, 2. VF, URL:imagedb.coinarchives.com/ img/cng/058/enlarged/580633.jpg URL: aeqvitas. com/1490212.jpg BMC, Ph. Apameia, 73. Hunt. Coll., Ap., 477. URL: data.numismatics.org
40.		AR		Üst : AP. PVLCHER [AP.F] PRO.COS Sağ yan : çift fülüt Sol yan : ΑΠΑ Alt, y.m. : ΜΥΣΚΟΝ	BMC, Ph., Apameia, 73.

2.3.3. C. Tillius Cicero, Kilicia Proconsulu M.Ö. 51-50

41.	26 mm	AR 11,81		Üst : M CICERO M F PROCOS Sağ yan : çift fülüt Sol yan : [ΑΠ]Α Alt, y.m. : ΘΕΟΠΡΟΠΙΟΣ ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΥ	URL:smb.museum/ikmk/object.php?objectNR=0
-----	----------	-------------	--	---	---

2.3.4. C. Fannius, Pontifex, Praetor, M.Ö. 49-48

42. 4 adet		AR Ort. 12,22		Üst : C. FAN PONTPR Ortada iki yılının arasında yuvurlak bir tapınak bulunmaktadır. Tapınağın çatısında ise elinde bir asa ve phiale taşıyan bir figür	URL:imagedb.coinarchives.com/img/ubs/067/05485q00.jpg SNG Cop. 159. SNG v. Aul. 3464 BMC, Ph. Apameia, 73. URL:imagedb.coinarchives.com/img/cng/061/enlarged/610754.jpg URL:imagedb.coinarchives.com/img/cng/061/
---------------	--	-----------------------------	--	--	--

				bulunmaktadır. Sağ yan : çift fülüt Sol yan : ΑΠΑ Alt, y.m. : ΜΑΝΤΙΘΕΟΣ [ΜΑΝΤΙΘ]Ε[Υ]	enlarged/610755.jpg
--	--	--	--	---	---------------------

2.4. Apameia Kentinin Bronz Sikkeleri

2.4.1. Tip I

			Athena büstü	Meander sembolü üzerinde uçan kartal. Daha yukarıda her iki tarafta yıldız. Dioskur bulunmaktadır.	
43.		Æ Ort. 8.19 gm		Üst : [Α]ΠΑΜΕ[ΩΝ] Alt: ΑΝΔΡΟΝΙΚ[ΟΣ] ΑΛΚΙΟΥ	URL:wildwinds.com/coins/greece/phrygia/apameia/t.html BMC, Ph., Apameia, 76. SNG, Cop 163.1 Hunt. Coll., Ap., 478. URL:wildwinds.com/coins/greece/phrygia/apameia/t.html URL:wildwinds.com/coins/greece/phrygia/apameia/t.html URL:wildwinds.com/coins/greece/phrygia/apameia/t.html
44. 16 adet	Ort. 23,5 mm	Æ Ort. 8,57		Üst : ΑΠΑΜΕΩΝ Alt : ΑΝΤΙΦΩΝ ΜΕΝΕΚΛΕΟΥΣ	BMC, Ph., Apameia, 77. SNGCop 164.1 SNGCop 164.5 SNG München 110. URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=198687&AucI=264&Lot=202 Hunt. Coll., Ap., 478. URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=198687&AucI=264&Lot=202 URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=198687&AucID=264&Lot=202 URL:wildwinds.com/coins/greece/phrygia/apameia/t.html URL:wildwinds.com/coins/greece/Phrygia/apameia/t.html URL:wildwinds.com/coins/greece/Phrygia/apameia/t.html URL:wildwinds.com/coins/greece/Phrygia/apameia/t.html URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=198687&AucID=264&Lot=202 URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=193088&AucID=250&Lot=7664 URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=136473&AucID=162&Lot=1489 URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=101046&AucID=109&Lot=442 URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=101047&AucID=109&Lot=443 URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=121229&AucID=141&Lot=229 URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=81878&AucID=89&Lot=1233 URL:coinarchives.com/a/results.php?results=10,00&search=Apameia URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=1860&AucID=6&Lot=524

45.	22 mm	Æ. Ort. 7,62		Üst : ΑΠΑΜΕ[ΩΝ] Alt : ΑΝΤΙΦΩ[Ν] [Μ]ΕΝΕΚΛ[ΕΟΥΣ] Ön yüzde işareti ΑΤΤΑΛΟΣ (?)	URL:wildwinds.com/coins/greece/Phrygia/apameia/t.html BMC, Ph., Apameia, 77. Hunt. Coll., Ap., 478. URL:wildwinds.com/coins/greece/Phrygia/apameia/t.html
46.	Ort . 23 mm	Æ Ort. 8,0		Üst : ΑΠΑΜΕΩ[Ν] Alt : ΑΤ[ΤΑΛΟΥ] [ΒΙΑΝΟΡΟΣ]	BMC, Ph., Apameia, 78. URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=101048&AucID=109&Lot=444 Hunt. Coll., Ap., 478. URL:wildwinds.com/coins/greece/Phrygia/apameia/t.html URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=14807&AucID=13&Lot=216 URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=20434&AucID=22&Lot=326
47.		Æ Ort 8,3		Üst : ΑΠΑΜΕΩΝ Alt : ΚΩΚΟΥ	BMC, Ph., Apameia, 83. Hunt. Coll., Ap., 478. URL:ancientimports.com/cgi-bin/lotinfo.pl?id=16391
48.	Ort . 30 mm	Æ Ort 13,6	Ön yüzde Boncuk lu bir çember içinde Athena büstü	Üst : ΑΠΑΜΕΩΝ Alt : ΚΩΚΟΥ	URL:wildwinds.com/coins/greece/Phrygia/apameia/t.html Hunt. Coll., Ap., 478. URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=199175&AucID=261&Lot=140 SNG Cop 161. UPL:coinarchives.com/a/results.php?results=1000&search=Apameia
49.		.8		Üst : ΑΠΑΜΕΩΝ Alt : [ΜΑ]ΝΤΙΘ[--- [ΔΙΟΔ---	BMC, Ph., Apameia, 83.
50.	7 adet	Ort. 7.53		Üst : [Α]ΠΑΜ[ΕΩΝ] Alt : ΦΑΙΝΙΠΠΙΟ[Υ] ΔΡΑΚΟΝΤ[ΟΣ]	URL:s110120695.websitehome.co.uk/SNG/sng_reply2a.php?verb=SNGuk0601_101 BMC, Ph., Apameia, 83. Hunt. Coll., Ap., 478.
51.	7 adet	Æ 7,48	“Madalyon”, içerisinde doğru içerisinde iki çember in içerisinde Athena büstü.	Üst : ΑΠΑΜΕΩΝ Alt : [ΦΙΛΟΚΡΑΤΟ[ΥΣ] [ΑΡΙΣΤΕΟΥ]	BMC, Ph., Apameia, 87.

2.4.2. Tip II

52.			Ön yüzde Zeus başı genellikle e defne yaprakları ise süslü bir taç	Arka yüzde Artemis Anaitis kült heykeli	
53. 5 adet		Æ Ort. 8,10		Sol yan: ΑΠΑΜΕ Sağ yan: ΑΛΕΞΑΝ ΑΡΤΕΜΙ	BMC, Ph., Apameia, 75. Hunt. Coll., Ap., 478. SNG Cop, 183. URL:wildwinds.com/coins/sg//sg5121.html
54. 7 adet	19,6 0	Æ Ort. 7,70		Sol yan: ΑΠΑΜΕ Sağ yan: ΑΝΔΡΟΝ ΑΛΚΙΟ	BMC, Ph., Apameia, 76. SNG München 120. Hunt. Coll., Ap., 478. URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=180132&AucID=228&Lot=721 URL:wildwinds.com/coins/greece/Phrygia/apameia/SNGCop_177.jpg URL:ancientimports.com/cgi-bin/lotinfo.pl?id=9003 SNG von Aulock 3470 URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=101045&AucID=109&Lot=441 SNG Cop 170.
55. 2 adet	22 mm	Æ Ort. 9,17		Sol yan: [Α]ΠΑΜΕ Sağ yan: [Α]ΡΤΕΜΙ ΒΑΒΑ	BMC, Ph., Apameia, 77. SNGCop, 171 URL:wildwinds.com/coins/greece/phrygia/apameia/t.html
56. 3adet	21 mm	Æ 10, 50		Sol yan: ΑΠΑΜΕ Sağ yan: ΑΤΤΑ ΒΙΑΝ	BMC, Ph., Apameia, 80. Hunt. Coll., Ap., 4789. SNG, Cop, 172. URL:wildwinds.com/coins/greece/Phrygia/apameia/SNGCop_172.jpg
57.		Æ 9,27		Sol yan: [Α]ΠΑΜΕΩ[Ν] Sağ yan: [Α]ΤΤΑΛΟΥ [Η]ΡΑΚΛΕΙ[--	BMC, Ph., Apameia, 80.
58.		Æ 9,32		Sol yan: [Α]ΠΑΜΕ Sağ yan: ΒΙΑΝΟ ΜΑΝΤ	BMC, Ph., Apameia, 80.
59.		Æ 9,62		Sol yan: ΑΠΑΜΕ Sağ yan: ΔΙΟΔΩ ΚΡΑ	BMC, Ph., Apameia, 80.
60. 11 adet	Or t.	Æ Ort.	Ön yüzde Meşe? ya da defne	Sol yan: [Α]ΠΑΜ[Ε] Sağ yan: ΗΡΑΚΛΕΙ ΕΓΛΟ	URL:coinarchives.com/a/results.php?results=1000&search=apameia BMC, Ph., Apameia, 80.

	22 mm	8,08	yapraklı çelenk		URL:coinarchives.com/a/results.php?results=1000&search=apameia URL:wildwinds.com/coins/greece/Phrygia/apameia/SNGCop_183.jpg URL:wildwinds.com/coins/greece/Phrygia/apameia/SNGCop_183.jpg URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=101055&AucID=109&Lot=451 BMC, Ph., Apameia,80. SNG von Aulock 3470
61.		Æ .7	Ön yüzde Meşe? Ya da defne yapraklı çelenk	Sol yan: ΑΠΑΜΕ[--- Sağ yan: ΚΕΛΑΙΝ[--- ΛΕΟΝΤ[---	BMC, Ph., Apameia, 83.
62. 2 adet	Or t. 23	Æ Ort 8,51		Sol yan: ΑΠΑΜ[--- Sağ yan: ΚΗΦΙΣΟ ΔΙΟΝΥ	BMC, Ph., Apameia, 83. URL:wildwinds.com/coins/greece/Phrygia/apameia/SNGCop_174.jpg SNGCop, 174
63. 3 adet		Æ Ort. 8,80		Sol yan: ΑΠΑΜΕ Sağ yan: ΚΟΝΩΝ ΕΓΛΟ	BMC, Ph., Apameia, 82.
64.		Æ 8,47		Sol yan: ΑΠΑΜΕΩΝ Sağ yan: ΜΑΙΦΕΡΝΟ ΕΓΛΟ	BMC, Ph., Apameia, 82.
65. 2 adet	Or t. 23	Æ Ort. 9,12		Sol yan: ΑΠΑΜΕ Sağ yan: ΜΑΝΤΙΘΕ ΔΙΟΔΟ	BMC, Ph., Apameia, 83. URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=5667&AucID=8&Lot=503 SNGCop, 180
66. 3 adet	Or t. 22	Æ Ort. 7,86		Sol yan: ΑΠΑΜΕ Sağ yan: ΜΕΝΕΚ ΔΙΟΔ	BMC, Ph., Apameia, 84. URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=110444&AucID=125&Lot=914 SNG München 126 URL:wildwinds.com/coins/greece/Phrygia/apameia/SNGCop_175.jpg
67.		Æ 8,70		Sol yan: ΑΠΑΜΕ Sağ yan: ΜΗΝΟΔΟ ΜΕΝΕ	BMC, Ph., Apameia, 84.
68.		Æ Ort. 8,71		Sol yan: ΑΠΑΜΕΩ Sağ yan: ΜΗΤΡΟΔΩ ΔΙΟΤΡΕ	BMC, Ph., Apameia, 84. URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=208707&AucID=285&Lot=1342
69.		Æ 8,41		Sol yan: ΑΠΑΜΕ Sağ yan: ΤΙΜΟΚΡΑ ΣΟΛΩΝΟΣ	BMC, Ph., Apameia, 85.
70.		Æ 8,		Sol yan: ΑΠΑΜΕΩ Sağ yan: ΑΠΟΛ	BMC, vgl, 33 (75)

		44			
71.	Or t. 20 mm	Æ Ort. 8,72		Sol yan: ΑΠΑΜ[ΕΩ] Sağ yan: [ΚΑΝΚ]ΑΡΟΥ [ΕΓΛΟΓΙ]	SNGCop, 182 SNGCop 183.1

2.4.3. Tip III

72.			Ön yüzde Şehir tanrıçası olarak taretli Arthemis büstü.	Arka yüzde üzerinde arkasına doğru dalgaları vaziyette pelerini ile çıplak olarak fülüt çalan Masyas. Daha altta Maeander sembolü ve	
73.		Æ .6		Sol yan: [ΑΠ]ΑΜΕΩΝ Sağ yan: [ΑΝ]ΔΡΟΝΙΚΟΣ (=ΑΛΚΙΟΥ)	BMC, Ph., Apameia, 76.
74. 4 adet	14 Mm	Æ Ort. 4.32		Sol yan: [Α]ΠΑΜΕ[---] Sağ yan: ΑΡΙΣΤΑ ΚΗΦΙΣ[	URL:wildwinds.com/coins/greece/phrygia/apameia/SNGCop_191.jpg BMC, Ph., Apameia, 77. SNGCop, 191 SNG von Aulock 3472 Richard Ashton, Chris Lightfoot, Adil Özme, Ancient and Mediaeval Coins in Bolvadin, AnAn, VIII, 2000, s., 175.
75. 2 adet		Æ 5,45	Boncukl u çember içinde	Sol yan: [Α]ΠΑΜΕΩΝ Sağ yan: ΑΡΤΕΜΙΔ[Ω?]	BMC, Ph., Apameia, 78.
76.		Æ 5,52		Sol yan: ΑΠΑΜΕ[ΩΝ] Sağ yan: ΑΣΚΛΗΡΙΑ- Nebrissiz, ayağında çaprazlamasına bir parça (pedium?)	BMC, Ph., Apameia, 78.
77. 6 adet	Ort. 18 mm	Æ Ort. 5,56	Boncukl u çember içinde	Sol yan: ΑΠΑΜΕ Sağ yan: ΑΤΤΑΛΟΥ Β]ΙΑΝΟΡΟΣ	BMC, Ph., Apameia, 80. URL:wildwinds.com/coins/greece/phrygia/apameia/SNGCop_192.2.jpg URL:wildwinds.com/coins/greece/phrygia/apameia/SNGCop_192.1.txt SNGCop 192.1 SNGCop 192.2 SNG von Aulock 3473 URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=101050&AucID=109&Lot=446 URL:coinarchives.com/a/results.php?results=1000&search=apameia URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=6394&AucID=8&Lot=504

78.		Æ 5,50		Sol yan: ΑΠΑΜ Sağ yan: ΑΤΤΑ ΗΡΑ[-	BMC, Ph., Apameia, 80.
79. 3 adet	16 mm	Æ Ort. 3, 90		Sol yan: ΑΠΑΜ Sağ yan: ΚΗΦΙΣΟ ΣΚΑΥ	URL: coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=101052&AucID=109&Lot=448 BMC, Ph., Apameia, 82. SNG Cop. 190 SNG München 128
80. 4 adet		Æ Ort. 4,02		Sol yan: ΑΠΑΜΕ Sağ yan: ΠΑΝΚΡ ΖΗΝΟ	BMC, Ph., Apameia, 82. SNG Cop 193 URL: wildwinds.com/coins/sg//sg5122.html
81.		Æ 5,20		Sol yan: ΑΠΑΜ[E] Sağ yan: ΣΕΛΕ[Y-] ΗΡΑΚ	BMC, Ph., Apameia, 85.
82.		Æ 4,41		Sol yan: ΑΠΑΜ[EΩΝ] Sağ yan: ΦΙΛΟΚΡΑ[ΤΟΥΣ] ΑΡΙΣΤ[EΟΥ]	BMC, Ph., Apameia, 85.
83	17 mm	Æ 3,55.		Sol yan: ΑΠΑΜΕ Sağ yan: ΜΗΤΡΟ ΚΕΛΑ	URL: wildwinds.com/coins/greece/phrygia/apameia/SNGvA_3474.jpg SNGvA 3474

2.4.4. Tip IV

			Çelenkli Zeus başı	Sorguçlu başlık ve maeander sembolü	
84.				[ΑΠΑΜ] ΣΚΑΥ	BMC, Ph., Apameia, 85.

2.5. Apameia Kentinin Yarı Otonom Sikkeleri

2.5.1. S. Severus'tan Severus Alexander'a kadar

85. 5 adet	17 mm	Æ Ort. 2,90	ΑΠΑ ΜΕΙΑ Taretli şehir tanrıçası olarak şehir tanrıçası Apameia	ΣΩΤΕΙ ΠΑ Üç formlu Hekate, ellerinde meşale tutmaktadırlar. Başlarında polos bulunmaktadır.	BMC, Ph., Apameia, 88. Hunt. Coll., Ap., 478. SNG von Aulock 3475 SNG München 131 URL: coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=101057&AucID=109&Lot=453
86.	15 mm	Æ 2,80 gm	ΑΠΑΜ ΕΙΑ	ΑΠΑ ΜΕΩΝ	BMC, Ph., Apameia, 88. URL: wildwinds.com/coins/greece/phrygia/apameia/t.html
87.		Æ .5	Zeus Kelaineus başı. Meşe çelenkli	Kanatları açık önden kartal. ΑΠΑΜ ΕΩΝ	BMC, Ph., Apameia, 88.

			(?) ΣΕΥΚΚΕ ΛΕΝΕΥC		
		Æ 3,04	“	ΑΠΑ ΜΕΩΝ	BMC, Ph., Apameia, 88.
88.		Æ 3.6	Kalkanı ve başlığı ile Athena büstü. ΑΠΑΜΕ ΩΝ	ΜΑΙΑΝΔΡΟ C Nehir tanrısı Maeander uzanmış şekilde. Elinde bir kamış tutmakta. Elindeki ters çevrilmiş içinden su akan bir vazo bulunmakta.	BMC, Ph., Apameia, 89.
89.		Æ 4,12	ΚΕΛ ΑΙΝΟC Kelainos'un sakalsız büstü.	ΑΠΑΜ ΕΩΝ Aphrodite pudica, çıplak, ayakta durmakta.	BMC, Ph., Apameia, 89.
90.		Æ 4,07	ΒΟΥΛΗ Boule büstü	ΕΠΙΠΛΑΙΑ. Ρ. ΠΙ. ΑCΙ. ΑΠΑΜ ΕΩΝ Bir araya getirilmiş dört sap tahl demeti.	BMC, Ph., Apameia, 89.
91.		Æ 3,74		ΑΠΑ Μ ΕΩΝ (benzer)	BMC, Ph., Apameia, 89.
92.		Æ 3,24		ΑΠΑΜΕΩΝ	BMC, Ph., Apameia, 89.
93.		Æ 3,40		ΕΠΙΛΑΜ. CΕ. Γ ΡΑ. ΤΟΒ. ΑΠΑΜΕ ΩΝ	BMC, Ph., Apameia, 89.
94.	28 mm	Æ	ΛΥΤΚΜΛΥΡ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟC Severus Aleksander büstü	ΕΠΙΠΛΑΙΑ ΤΡΥΦΩ ΝΟ CΠΠΠΛΑCΙΑΡ ΝΩΕ ΑΠΑΜΕΩ Ν Kutu içinde ayakta kadın ve erkek figürü yüzleri sola dönük. Önlerinde ise yüzleri yine sola dönük ayakta kadın ve erkek figürü. Kutunun üstünde solda ağzında zeytin dalı tutan güvercin, sağda ise bir karga	SNG, von Aniock, 3506.
2.5.2. Philip'ten Valerian ve Gallienus'a kadar					
95.		Æ 4,10	ΒΟΥΛΗ Boule büstü	Π.ΠΕΛΑ ΓΟΝΤΟC.Α ΠΑΜ ΕΙC ΚΟΙΝΟΝ ΦΡΥΓΙΑ C Önden kartal, kanatları açık.	BMC, Ph., Apameia, 89.
96.		Æ 4,07	ΔΗ ΜΟC Demos büstü, sakallı ve başında çelenk.	ΠΠΕΛΑΓΟΝΤΟ CΠΑΝΗΓΥ ΡΙΑ	BMC, Ph., Apameia, 90.

				A PA MeΩN Kalathos giyen, yakta Tyche, gemi dümeni ve bereket boynuzu tutmakta.	
		Æ 3,85	”	ΠΠΛΑΦΟΝΤ Ο ΣΑΠΑΜ ε Ω N Ayakta, miğferli Athena. Elinde phiale tutmakta ve mızrağına yaslanır halde.	BMC, Ph., Apameia, 90.
97.		Æ .9	ΔH MOC (db)	ΑΠ Α MeΩN (db)	BMC, Ph., Apameia, 90.
98.		Æ 3,94	ΔH MOC Sakallı, çelenksiz Demos büstü.	ΑΠΑΜε ΩN (db) Pelerinli, çıplak, fülüt çalan Marsyas.	BMC, Ph., Apameia, 90.
99.		Æ 4,21	ΔH MOC Genç Demos başı. Başında şerit.	ΑΠΑ Μ εΩN Nehir tanrısı Maeander uzanmış şekilde. Elinde bir kamış tutmakta. Elindeki ters çevrilmiş içinden su akan bir vazod bulunmakta.	BMC, Ph., Apameia, 91.
100.		Æ 4,20	ΔH MOC (db)	ΑΠΑΜ ε ΩN Önden kartal, kanatları açık.	BMC, Ph., Apameia, 91.
101.		Æ 5,52	Modius giymiş Serapis(?) büstü.	20 ιλε αινι	BMC, Ph., Apameia, 91.
102.		Æ 5,42	Benzer	[A] Π Α Μ ε ΩN Bir kaya üzerinde oturan çıplak Marsyas elinde bereket boynuzu. Yanında çift fülüt.	BMC, Ph., Apameia, 91.
103.		Æ 5,40	Benzer	ΑΠΑ MeΩN Bereket boynuzu.	BMC, Ph., Apameia, 91.
104.		Æ 7,05	ΙΕΡ Α CVNKΛΗΤΟC Senato'nun genç erkek şeklinde büstü.	ΠΑ ΚΛΑΠΟΛΙ Ν ΡΙΟV ΑΠΑΜε Ω N Kalathos giyen, elinde bereket boynuzu ve dümen tutan Tyche	BMC, Ph., Apameia, 91.
105.		Æ 6,21	ΙΕΡ Α ΒΟVΛΗ Başı örtülü Boule büstü	ΠΑ.εΠΜΟΥ.ΑΠΑΜεΩN Yedi demet tahıl destesi.	BMC, Ph., Apameia, 92.
106.		Æ 5,47	Benzer	ΑΠΑΜ εΩN Beş demet tahıl destesi	BMC, Ph., Apameia, 92.
107.		Æ 5,90	ΙΕΡ Α ΒΟVΛΗ Kalathos giyen başörtülü Boule büstü.	ΑΠΑ MeΩN Mızrağına dayanmış kalkanını taşıyan, ayakta, başlıklı Athena.	BMC, Ph., Apameia, 92.
108.		Æ 6,02	ΙεΡ Α ΒΟVΛΗ Başı örtülü Boule büstü	ΑΠΑΜ εΩN Önden kartal, kanatları açık.	BMC, Ph., Apameia, 92.

109	28 Mm		ΑΥΤΚΜΙΟΝΑ ΦΙΛΙΠΠΙΟCΑΥΓ Çelenkli Phillip büstü	ΕΠΙΜΑ ΥΡ ΑΛ ΕΞΑΝΔΡ ΝΕΩ ΟΥΒΑΡΧΙΑΠ ΑΜΕΩΝ Kutu içinde ayakta kadın ve erkek figürü yüzleri sola dönük. Önlerinde ise yüzleri yine sola dönük ayakta kadın ve erkek figürü. Kutunun üstünde solda ağzında zeytin dalı tutan güvercin, sağda ise bir karga	URL:theshekel.org/article _noahs_ark.html SNG, von Aniock 8347
-----	----------	--	---	---	--

2.6. Roma İmparatorluk Dönemi Apameia Paraları

2.6.1. Augustus

110		Æ 5,21	ΑΠΑΜΕΩΝ Augustus başı.	ΑΤΤΑΛΟΣ ΔΙΟΤΡΕΦΟΥ Maeander şekli üzerinde sapları ile beraber iki tahlı demeti.	BMC, Ph., Apameia, 92.
111		Æ 4,05	ΣΕΒΑΣΤΟΣ Çelenkli Augustus başı	ΓΑΙΟΣ [ΚΑΙΣΑΡ] ΓΑΙΟΣΜΑΣΩΝΙ ΟΣΡΟΥΦΟΣ ΑΠΑΜΕΩΝ Quadriga ile Gaius Caesar(?) önden görülen ve sağlı sollu ikişerli grup oluşturmuş atların başları bululdukları yere doğru dönük. Üstte sürücüyü taçlandıran Nike.	BMC, Ph., Apameia, 93.
112	22	Æ 4,50 g	[ΣΕΒΑ]ΣΤΟΣ bir üstteki ile aynı	[ΓΑΙΟΣ] ΚΑΙΣΑΡ [ΓΑΙ]ΟΣΜΑΣΩΝΙ [ΟΣΡΟΥΦ]ΟΣ [ΑΠΑΜΕ]ΩΝ	URL:coinarchives.com/a/lo tviewer.php?LotID=101060 &AucID=109&Lot=456 BMC, Ph., Apameia, 93. SNG von Aulock 3484.
113	18 mm	5. 61	Taçlı, Augustus büstü.(?)	ΑΠΑ[Μ]ΕΩΝ Defne çelengi içinde iki fülüt.	URL:wildwinds.com/ coins/greece/phrygia/ apameia/t.html RPC I 3124 SNG, Cop. 206 SNG von Aulock 3485

2.6.2. Livia

114		Æ .6	ΣΕΒΑΣΤΗ Livia büstü	[Μ]ΑΡ ΚΟΣ ΜΑΝ ΝΗΙΟ Σ ΑΠΑΜΕΩΝ	BMC, Ph., Apameia, 93.
-----	--	---------	------------------------	---------------------------------------	------------------------

2.6.3. Tiberius

115 3 adet		Æ Ort. 6,65	ΤΙΒΕΡΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ Genç Tiberius büstü.	ΓΑΙΟΣΙΟΥΛΙΟΣΚΑΛΛΙΚΛΗΣ NK (=ΗΡΑΚΛΕΟΥ?) ΑΠΑΜΕΩΝ Kanatları açık, yıldırım üzerinde duran, önden kartal.	BMC, Ph., Apameia, 93. URL:coinarchives.com/ a/lotviewer.php?LotID =167960&AucID=210 &Lot=1778 RPC, 3133
2.6.3.1. Nero ve Agrippina					
116 5 adet	Ort 29 mm	Æ Ort. 10,5 2	ΝΕΡΩΝ ΚΑΙΣΑΡΣΕΒ ΑΣΤΟΣ ΑΓΡΙΠΠΙΝ ΑΣΕΒΑΣΤΗ Yüz yüze zırlı, taçsız, Nero sl. ve Agrippina s. büstü.	ΕΠΙΜΑΡΙΟΥ ΚΟΡΔΟΥ ΚΟΙ ΝΟΝ ΦΡΥΓΙΑΣ ΑΠΑ ΜΕΙΣ Kanatları açık, açık bir çelenk üstünde önden kartal	URL:coinarchives.com/a/lotviewe r.php?LotID=157590&AucID=19 1&Lot=1796 RPC, 3136. BMC, Ph., Apameia, 94. SNG München 151
2.6.4. Nero					
117		Æ .75	ΝΕΡΩ[N] ΚΑΙΣ[ΑΡ] Çelenkli, Nero büstü	ΗΓΗΣΙΠΠ ΟC ΑΠΑΜΕΩΝ Oturur vaziyette, uzun bir chiton ve himation giymiş, elinde s. yıldırım ve sl. uzun bir mızrak tutan Zeus [Kelaineus]	BMC, Ph., Apameia, 94.
118 2 adet		Æ Ort. 6,05	ΝΕΡΩΝ ΣΕΒΑΣΤΟΣ Nero büstü.	ΕΠΙΜ ΟΥΕΤΤΙΟΥ ΝΙΓΡΟΥ ΚΟΙΝΟΝ ΦΡΥΓΙΑΣ ΑΠΑΜΕΙΣ Çıplak, pelerinli, s. doğru ilerlerken Marsyas. Çift fülüt çalmakta.	BMC, Ph., Apameia, 94. Hunt. Coll., Ap., 479. URL:wildwinds.com/coins/ greece/phrygia/apameia/t.ht ml
2.6.5. Vespasian					
119		Æ 8,24	ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΑΙΣ ΑΡΙΣΕΒΑΣΤΩΟΥΕ ΣΠΑΣΙΑΝΩΑΠΑΜ ΕΙΣ Çelenkli Vespasian başı	ΕΠΙΜΑΡΚΟΥΠΛΑΝΚΙΟΥΟΥ ΑΡΟΥΑΝΘΥΠΙΑΤΟΥ Sarmaşıktan bir taç ile genç Dionysos başı.	BMC, Ph., Apameia, 95.
120 4 adet	Ort 26 mm	Æ Ort. 10,75	ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡΚΑΙΣ ΑΡΣΕΒΑΣΤΟΣΟΥΕ ΣΠΑΣΙΑΝΟΣ Çelenkli Vespasian başı	ΕΠΙΠΛΑΝΚΙΟΥΟΝΑΡΟΥ. Κ ΟΙΝΟΝΦΡΥΓΙΑΣΑΠΑΜΕΙΣ. Beş sap, sapları birbirlerine bağlı tahıl demeti	BMC, Ph., Apameia, 95. URL:coinarchives.com/a/lo tviewer.php?LotID=101064 &AucID=109&Lot=460 SNG von Aulock 3491 URL:wildwinds.com/coins/ greece/phrygia/apameia/t.ht ml

2.6.6. Hadrian					
121 4 adet		Æ Ort. 6,52	ΑΥ.ΚΑΙ.ΤΡ. ΑΔΡΙΑ ΝΟC Çelenkli, zırhlı ve pludamentumlu Hadrian büstü	ΜΑΡCΥ ΑΡΑΜΕ ΑC ΩΝ S. doğru ilerle vaziyette pelerinli, çıplak, çift fülüt çalan Marsyas	BMC, Ph., Apameia, 95. URL:wildwinds.com/coins/ greece/phrygia/apameia/t.ht ml
122		Æ Ort 7,45	ΑΔΡΙΑΝΟC ΚΑΙC ΕΒ Aegis giymiş çelenkli Hadrian büstü	ΑΡΑΜΕΩΝΜΑΡCΥΑC ΚΙΒΩ ΤΟΙ Üzerinde beş sandığın bulunduğu bir kaya oyuğuna uzanmış vaziyette, Marsyas. Sağ elini havaya kaldırmış bereket boynuzu tutmakta. Diğer elinde çift flüt. Yanında içinden nehrin aktığı bir vazo.	BMC, Ph., Apameia, 96. URL:coinarchives.com/a/ lotviewer.php?LotID=13 6825&AucID=162&Lot =1841 SNG Cop. 211 SNG München 155 SNG Aul. 3492 URL:coinarchives.com/a/lo tviewer.php?LotID=112592 &AucID=128&Lot=1991
2.6.7. Antonius Pius					
123		Æ 6,52	ΑΥΚΑΙCΑΡ ΑΝΤΩΝ ΕΙΝΟC Antonius Pius büstü. Zırlı ve paludamentumlu.	ΑΡΑΜΕΩΝ ΕΠΙΜ.ΠΙ(?) ΑΙΛ. ΑΠΟΛΛΙΝΑ ΠΙΟΝ Tahtta oturan çıplak Zeus. Sol eliyle mızrağına dayanmakta. Üverindeki himation sağ bacağına kapatmakta ve sırtından aşağıya inmekte.	BMC, Ph., Apameia, 96.
124		Æ 7,21	ΑΥΤΟ.ΚΑΙC ΑΝΤΩ ΕΙΝΟC Taçlı Antonius Pius başı.	ΑΡΑ ΜΕΩΝ Kalathos giymiş, dümen ve bereket boynuzu tutan, ayakta Tyche	BMC, Ph., Apameia, 96.
125	23	Æ 6.94	ΑΥΤΟ ΚΑΙ ΑΔΡΙΑ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC Devamı bir üstteki gibi	ΕΠΙ CΚΥΜΝΟΒ Β ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Τ Α Β ΑΡΑ ΜΕΩΝ Sapları birbirlerine bağlı dört tahlıl demeti.	URL:wildwinds.com/coins/ greece/phrygia/apameia/t.ht ml SNG Cop., 213v
2.6.8. Marcus Aurelius					
126		Æ 6,42	Μ. ΑΥΡΗ ΟΥΗΡΟC ΚΑΙ Taçsız M. Aurelius başı	ΟΜΟΝΟΙΑ. ΑΡΑΜΕΩΝ Başı örtülü, ayakta, uzun bir chiton içinde Homonoia. sl. eli aşağıda, diğer eli ileri uzanmış.	BMC, Ph., Apameia, 97.

2.6.8.1. Commodus					
127		Æ 7,21	ΑΥ. ΚΑΙΜ.ΑΥΡ. ΚΟ ΜΟΔΟCCEB Taçlı Commodus büstü. Paludamentum ve zırhlı.	ΠΑΠΑ.Π.ΑΙΑ.ΤΡΥΦΩΝΟ. C ΑΠΑΜΕΩΝ Kalathos giymiş, dümen ve bereket boynuzu tutan, ayakta Tyche	BMC, Ph., Apameia, 97.
128		Æ 6,96	ΑΥΚΑΙΜΑΥΡ ΚΟΜ ΟΔΟCCεB Zırhlı, taçlı, Commodus büstü.	ΑΠΑΜΕ ΩΝ ΠΑΡΑCΤΡΑΤΟ ΝΙΚΙΑΝΟΝ Sağa doğru ilerleyen arslan. Önünde thyrsos. Ortada yukarıda, kubbe şeklindeki kapağı ile cista mistica	BMC, Ph., Apameia, 97.
129		Æ 7,53	ΑΥΤ.Κ.Α.CΕΠΤ. CεΟVΗΡΟCΠεΡ ΤΙ Taçlı S. Severus büstü. Paludamentum ve zırhlı.	εΠΙΑΓΩΝΟΘ ε Τ ΟΥ Α ΡΤεΜΑ ΑΠΑΜΕΩ Ν Zırhlı Athena. Kalkanına dayanır vaziyette bir kaya üzerinde. Vücudu geriye doğru dönmüş çift fülüt çalarken yüzünün Aulokrene gölündeki yansımaları görmekte. Arkada görünen Marsyas ise tanrıçanın yansımaları oldukça şaşırmış, her iki elini de ileri doğru uzatmış şekilde.	BMC, Ph., Apameia, 97.
130		Æ 7,42	ΑΥΚΑCΕΠ CΕΟVΗΡ ΟC Zırhlı, paludamentumlu S. Severus büstü.	εΠΙΜΜΑΙΑΤΤΑΛΙΑ ΝΟΒΑ ΠΑΜΕΩ Ν Tahtta oturan çıplak Zeus. Sol eliyle mızrağına dayanmakta. Üzerindeki himation sağ bacağını kapatmakta ve sırtından aşağıya inmekte	BMC, Ph., Apameia, 98.
2.6.10. Julia Domna					
131 2 adet		Æ Ort. 5,26	ΙΟΥΛΙΑΔΟ ΜΝΑCΕ ΒΑC Domina büstü.	εΠΙΑΡΤΕΜΑ Γ. ΑΠΑΜΕΩΝ Saplarıyla birbirine bağlı beş tahlıl demeti.	BMC, Ph., Apameia, 98 . URL:coinarchives.com/a/lo tviewer.php?LotID=101065 &AucID=109&Lot=461.
2.6.11. Caracalla					
132		Æ 7,63	ΜΑΥΡΑΝΤΩΝΕΙΝΟ CΚΑΙCΑΡ Caracalla Caesar büstü. Zırlı ve paludamentulu	εΠΙΜΜΑΙΑΤΤΑ ΛΙ ΑΝΑΠΑ ΜΕ Kalathos giymiş, dümen ve bereket boynuzu tutan, ayakta Tyche	BMC, Ph., Apameia, 98.
133 3 adet		Æ	ΑΥ.Κ.ΜΑΥΡΗ ΑΝΤ ΩΝΕΙΝΟC Çelenkli genç Caracalla büstü. Taçlı, zırhlı, paludamentumlu	εΠΙΑΓΩΝΟΘΕΤΟ V ΑΡΤΕΜ Γ Α (επι αγωνοθετου Αρτεμα γ) ΑΠ[ΑΜΕΩ]Ν Tahtta oturan çıplak Zeus. Üstündeki himation aşağı dökülmekte. Sağ elinde Nike diğer eliyle mızrağına dayanmakta. Ayaklarının uzunda kartal.	BMC, Ph., Apameia, 98-99

134		Æ 6,84	ΑΥΤ.ΚΑ.Μ.ΑΥ ΑΝ ΤΩΝΕΙΝΟC Genç taçlı, Caracalla büstü. Zırlı ve aegis ile. Büstün etrafını saran bir yılan.	Ε ΠΙΛ.ΜΑ.CEV ΤΟΒΑΠΑΜ ΕΩΝ ΓΡΑ Ayakta çıplak Herakles. Sağa doğru bir sopa ile dayanmakta. Diğer elinde, bir kutu ve aslan postu tutmakta.	BMC, Ph., Apameia, 99.
2.6.12. Caracalla ve Plautilla					
135		Æ 6,52	ΑΥΚ - - - ΑΝΤΩΝΕΙΝ ΟC ΠΛΑΥΤΙ[ΛΛΑ] ΑΥΓΟV Taçlı başı ile solda genç Caracalla ve Plautilla	ΕΠΙΑΡΤΕΜ Α.Γ.ΑΠΑΜ ΕΙC ΚΟΙΝΟΝΦ ΡΥΓΙ Başı sağa doğru, kanatları açık önden kartal.	BMC, Ph., Apameia, 99.
2.6.13. Geta Caesar					
136		Æ 678	ΠΟCΕΠΤΙ ΓΕΤΑΚ ΑΙ Genç Geta başı. Zırlı ve paludamentumlu.	ΕΠΙΑΓΩΝΟΘΕΤΟ ΒΑΡΤΕΜ ΑΓ ΑΠ ΑΜΕ ΩΝ Miğferli, ayakta başı sola doğru, sağ elinde phiale tutan, diğer eliyle mızrağına dayanmış Athena	BMC, Ph., Apameia, 99.
137		Æ 5,96		ΕΠΙΑΓΩΝΟΘΕΤΟV ΑΡΤΕΜ ΑΓ ΑΠ ΑΜ Ε Ω Ν Kalathos giymiş ayakta gmi dümeni ve bereket boynuzu takan Tyche.	BMC, Ph., Apameia, 100.
2.6.14. Macrinus					
138		Æ 8,21	- - - - CΕΟVHP.ΜΑΚ ΡΙΝΟCΑΥΓ Taçlı Marcinius başı.	[ΑΠ ΑΜ] ΕΩΝ Modius ve Himation giymiş tahtta oturan sol eli ile mızrağına dayanan. Hades. Ayaklarının ucunda Kerberos.	
2.6.15. Diadumenian Caesar					
139 2 adet		Æ Ort. 12,81	Μ.ΟΠ. ΔΙΑΔΟVΜΕΝ ΙΑΝΟC.ΚΑΙ Diadumenian büstü. Zırlı ve paludamentumlu.	ΑΠΑ ΜΕΩΝ Curule formunda bir sandalyede oturan Zeus. Çıplak ve himationu omzunun arkasından dökülmekte. Sağ elinde Nike diğer eliyle mızrağına dayanmakta.	BMC, Ph., Apameia, 100. URL:coinarchives.com/a /lotviewer.php?LotID=18 0382&AucID=229&Lot =1282
140		Æ 10,45		Α Π Α[Μ]ΕΩ[Ν] Ayakta, çıplak Poseidon. Sol elinde bir yaba diğer elinde bir yunus. Sol ayağı pruva üzerinde.	BMC, Ph., Apameia, 100.

141		Æ 10,39	Aynı Aynı kalıp	Kısa chiton ve chlamysi ile koşmakta olan avcı Artemis. Sol elinde yay, sağ eli ile omzundaki sadaktan ok almakta.	BMC, Ph., Apameia, 100.
2.6.16. Severus Alexander					
142		Æ 9,21	ΑΥΤΚΜΑΥΡ CΕΑΛΕΞ ΣΑΝΔΡΟC Taçlı ve zırlı Severus Alexander büstü.	ΕΠΙ ΠΑΙΑΙ ΦΙ ΠΠΑΣΙΑΠΑ ΜΕΩΝ Miğferli, ayakta başı sola dönük, Athena. Elinde bir phiale tutmakta ve mızrağına dayanmakta.	BMC, Ph., Apameia, 101.
143		Æ 8,06	ΑΥΤΚΜΑΥΡCΕΑΛΕΞ ΑΝΔΡΟ C Taçlı ve zırlı Severus Alexander büstü.	ΕΠΙ ΠΑΙΑΙ ΦΙ ΑCΙ ΑΡΙΠΠΙΚ ΑΠΑ ΜΕ ΩΝ Miğferli, ayakta başı sola dönük, Athena. Elinde bir phiale tutmakta ve mızrağına dayanmakta.	BMC, Ph., Apameia, 101.
2.6.17. Tranquillina					
144		Æ 8,45	ΦΟΥ.CΑΒ. ΤΡΑΝΚ ΥΛΙΝ ΑΝ Tranquillina büstü.	ΠΑΡΒΑΚΧΙ ΟΥ[ΑΠ]ΑΜΕ ΟΜΟ ΩΝ Elinde phiale ve yılan ile Hygiaia	BMC, Ph., Apameia, 101.
2.6.18. Philip Senior					
145		Æ 9,15	[ΑΥΤ] Κ. ΙΟΥΛ.ΦΙΛΙ ΠΠΟCΑΥΓ Zırlı ve paludamentumlu Philip Senior büstü	ΕΠΙΜΑ ΥΡ. ΑΛ Ε ΖΑΝΔΡ ΟΥ.Β.ΑΡΧΙ.ΑΠ ΑΜΕΩΝ Kapağı yarım açık dalgalar üzerinde yüzen, sandık (κιβωτος). İçinde başları sola dönük bir erkek ve kadın. Yukarıda zeytin dalı taşıyan bir güvercin. Sandığın kapağında bir başka güvercin oturmakta. Sandığın solunda karada duran aynı kadın ve erkek figürü. Kadın uzun chiton, peplos ile başında örtü. Adam kısa chitonlu.	BMC, Ph., Apameia, 101. Hunt. Coll., Ap., 480.
146		Æ	ΑΥΤ.Κ.Μ . ΙΟΥΛ.ΦΙ ΛΙΠΠΟC.ΑΥΓ Zırlı, paludamentumlu, taçlı Philip senior büstü.	ΕΠΙ.Μ.ΑΥΡ.ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Β. ΒΕΛ.ΑΡΧΙ.ΑΠΑ ΜΕΩΝ. Önünde thyrsos bulunan arslan. Ortada yukarıda conik bir kapağı olan cista mistica.	BMC, Ph., Apameia, 102.
2.6.19. Otacilia Severa					

147	2 adet	Æ	MARK.ΩΤΑΚΙΑ. .C EBHPA.CEB. Otacilia büstü.	E. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Β. ΑΡΧΙ. ΑΠΑΜΕ Ω Ν Çıplak, ayakta., sağ eli ileri doğru ayaklarının ucundaki bir vazoya, bir phialeden libasyon yapan, diğer eli ile bir mızrak tutan kahraman Kelainos.	URL:coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=155324&AucID=188&Lot=215 BMC, Ph., Apameia, 102. SNG Cop. 220.
148		Æ 8,21	ΜΑΡΚΙΑΩΤΑΚΙΑ C EVHPACEB	ΠΠΕΛΑΓΟΝΤΟ ΣΠΑΝΗΓΥΡ Α ΠΑ ΜΕΩΝ Kalathos giymiş, ayakta, patera ve bereket boynuzu tutan Tyche.	BMC, Ph., Apameia, 102.
2.6.20. Genç Philip					
149	3 adet	Æ	ΜΙΟΥΛΦΙΛΙΠΠΙΟΣ.Κ. Zırhlı ve paludamentumlu genç Philip büstü.	·Α ΠΑ· ΜΕΩΝ Ayakta, çıplak fakat kolsuz mantosu arkasında asılı, sağ elinde bir defne dalı tutmakta olan Helios	BMC, Ph., Apameia, 102.
2.6.21. Trajan Decius					
150		Æ 13,56	ΑΥΤΓΜΚΒΙΝΤ ΤΡΑ ΙΑΝΔΕΚΙΟCCEB Taçlı, zırhlı Paludamentumlu Trajan Decius büstü.	[Π].CΤΡΑΤΟΝΙΚ Ι ΑΝΟΒ ΠΑΝΗΓ Α ΠΑ ΜΕΩΝ Çıplak, ayakta, başı sola dönük, ileri doğru uzattığı elinde yanındaki atların üzerine doğru bir phiale tutan kahraman Kelainos. Diğer elinde mızrak ve bir örtü var.	BMC, Ph., Apameia, 103.
151		Æ 12,96	ΑΥΤΓΜΚΤΡΑΙΑΝΟC ΔΕΚΙΟCCEB Taçlı, zırhlı, paludamentumlu Decius büstü.	Π.CΤΡΑΤΟΝΟΚΙΑΝ ΟΥΠΙΑ ΝΗΑΠΜΕΩΝ Ⓝ veya Ⓟ işareti. Ayakta, kalathos giymiş, elinde gemi dümeni ve bereket boynuzu tutan Tyche	BMC, Ph., Apameia, 103.
152		Æ 15 . 62	[ΑΥΤΓΜΚ]ΤΡΑΙΑΝΟC [ΔΕ]ΚΙΟCCEB Devamı bir üstteki gibi	Π.C[ΤΡΑΤΟΝΟΚΙΑΝ ΟΥ]ΠΙΑ ΝΗ[ΑΠΜΕΩΝ] Devamı bir üstteki gibi	URL:wildwinds.com/coins/greece/phrygia/apameia/t.html
2.6.22. Herennius Etruscus Caesar					
153		Æ 10,53	Γ.Μ.Κ.ΕΤΡΟΥCΚ.Δ ΕΚΙΟC.Κ Taçsız, zırhlı Herennius Etruscus büstü.	Π.CΤΡΑΤΟΝΙ ΚΙΑΝ.ΠΑ ΝΗ ΑΠΙΑ ΜΕΩΝ Miğferli, ayakta, sağ eli ile yerde yanında duran kalkanını tutmuş, diğer elinde mızrağı olan Athena.	BMC, Ph., Apameia, 103.
2.6.23. Volusian					

154		Æ 11,02	OVEIBΓAΛΛOCOBO ΛOV----- Taçlı, zırhlı, paludamentumlu Volusian büstü	Π Ἀ ΚΛΑΠΟ ΛΙΝ Ἀ ΙΟΥΑΠΑ ΜΕΩΝ At üstüne sağa doğru ilerleyen, Phryg tarzı bir şapka giymiş, chlamysi omuzlarının arkasından uçuşan Men	BMC, Ph., Apameia, 104.
2.6.24. Gallienus					
155 2 adet	Ort. 30 mm	Æ Ort. 14.6 6	ΑΥΤΚΠΛΙΚ ΓΑΛΛΙ ΗΝΟC Zırhlı, paludamentumlu Gallienus büstü.	ΕΠΙΤΡΥΦ Ω ΝΟCΑΠΑ ΜΕ ΩΝ Tahtta, çıplak Zeus. Himationu vücudundan aşağı dökülmüş. Sağ elinde Nike diğer eliyle mızrağına dayanmakta. Ayaklarının ucunda kartal.	BMC, Ph., Apameia, 104. URL:wildwinds.com/coins/ ric/gallienus/_apameia_AE 32_BMC_194.jpg
156		Æ 13,08	ΛΙΚΙ.ΚΟΡΝ.ΟΒΑΛΕΡΙ ΑΝΟCΚ Taçlı, paludamentumlu, zırhlı Cornelius Valerianus büstü.	ΠΑ.ΕΡΜΟΒΑ ΠΑΜΕΩΝ Çıplak, bir cippus üzerinde oturan, Hermes. Sol elinde caduceus ve chlamys. Diğer elinde bir kese.	BMC, Ph., Apameia, 104.
157		Æ 12,98	ΛΙΚΙ.ΚΟΡΝ.ΟΒΑΛΕ ΡΙΑΝΟC .Κ. Taçlı, paludamentumlu, zırhlı Cornelius Valerianus büstü.	ΠΑ.ΕΡΜΟΒ ΑΠΑΜΕΩΝ Ayakta, kalathos giymiş, elinde gemi dümeni ve bereket boynuzu tutan Tyche	BMC, Ph., Apameia, 104.
2.6.25. Ephesos ile Birlikte Müttefik Paraları					
2.6.25.1. Philip Senior					
158		Æ 12,41	ΑΥΤ.Κ.Μ.ΙΟΥΑ.ΦΙΑ ΙΠΠΙΟC.ΣΕΒ. ΑΝΟCΚ Taçlı, paludamentumlu, zırhlı Cornelius Valerianus büstü.	Π.ΠΕΛΑΓ ΟΝΤΟ ΣΙΑΝΝΗ ΑΠΑΜΕΩΝ Κ ΟΜΟΝ Tahtta oturan Apameia Zeus'u (Kelaineus).	BMC, Ph., Apameia, 105.

Sonuç

Yapılan kısa süreli ve dar kapsamlı çalışma sonucunda dahi kentin her yönüyle tarihinin aydınlatılması Anadolu'nun özellikle Hellenistik ve Roma dönemi tarihine büyük katkı sağlayacağı açık. Anadolu'nun kozmopolit yapısının en güzel örneklerinden birisini oluşturan kentin en görkemli çağlarını Roma döneminde yaşadığını anlıyoruz. Yazıtlar ışığında da önemli bir yere sahip olduğu anlaşılan Apameia'da ayrıca dönemin en büyük Yahudi toplumunun yaşadığını da söyleyebiliriz. Bunun yanında zengin Romalı tüccarların ya da aristokrat ailelerinin Apameia ve çevresinde ikamet ettiklerini anlaşıyor. Bu durum şehrin bastırdığı sikkelere de yansımıştır. Roma imparatorluk döneminde birçok imparator ve akrabası adına para basılmıştır.

Ayrıca Apameia Anadolu hakimiyeti için yapılan bir çok savaşın yaşandığı yerdir. Zengin, sulak ve bereketli ovaları ve ticaret yollarının üzerinde oluşu sayesinde Hellenistik ve Roma döneminde en zengin ve refay çağlarını yaşamıştır. Buna rağmen Doğu Rome döneminde ise önemli ölçüde küçülmüştür.

Şehrin paralarında işlediği motiflerden özellikle günümüze kadar gelmiş olan maeander sembolü ve fülüt çalan Marsyas'ın hatırlattığı Apollon ile yaptığı mücadelenin hikayesi de kültür tarihimiz açısından oldukça önemlidir.

Tarihi bir çok açıdan hala karanlıkta olan şehrin görkemine karşın günümüze kalanlar oldukça azdır. Şehrin mimarisine dair söylenebilecekler herhalde uzun yıllar daha toprak altında kalmaya devam edecek. Fakat yine de yazıtları, sikkeleri ve eğer kazılar devam ederse yıldan yıla artacak olan arkeolojik bilgi sayesinde şehrin ve Anadolu'nun tarihi biraz daha aydınlatılmış olacak.

EKLER

Levha I.	Satyr Marsyas'ın Athena'nın attığı aulosu bulunduğu sahne
Levha II	Apollon ve Marsyas arasındaki yarışmayı gösteren mermer rölyef
Levha III	a. Marsyas ve onun derisini yüzmek için hazırlanan köle b.Marsyas
Levha IV	Apameia Tiyatrosu
Levha V	Apameia Tiyatrosu
Levha VI	Türkiye haritası
Levha VII	M.S. III. Yy'da yoğun olarak Phryg dili konuşulan bölgeler
Levha VIII	M.Ö. 170'te Küçük Asya'daki siyasi durum
Levha IX	M.Ö. 195'te Küçük Asya'daki siyasi durum
Levha X	Attalid krallığı haritası
Levha XI	M.Ö. 90'dan önce Anadolu'daki Roma eyaletleri
Levha XII	Apameia Kelainai şehri ve çevresi
Levha XIII	III. Alexandros'un Anadolu'daki rotası ve Kral Yolu
Levha XIV	Asia Minor
Levha XV	Asia Minor Eyaletleri A3
Levha XVI	Anadolu'daki conventus bölgeleri A3
Levha XVII	Apameia conventusuna bağlı bölgeler A2
Levha XVIII	Tabula Petungeriana

Levha XIX

- No: 5 Fil başı, ve simgeli Kistophoros
No: 9 Silenos başı ve simgeli Kistophoros
No: 10 Dioskur kaplı ve simgeli Kistophoros
No: 11 Yılan ve simgeli Kistophoros
No: 12 Yıldırım üzerinde kartal ve simgeli Kistophoros
No:13 Kartal başlı simgeli Kistophoros
No: 14 Lir ve simgeli Kistophoros
No:15 Medusa başlı ve simgeli Kistophoros
No:16 ΘI ve simgeli Kistophoros
No: 17 Kartal başı, AP MH ve simgeli Kistophoros
No 18 Arı ve simgeli Kistophoros
No: 19 İnsan kulağı ve simgeli Kistophoros
No: 20 Çekirge ve simgeli Kistophoros
No: 21 Kalkan ve simgeli Kistophoros

Levha XX

- No: 22 Magistrat MYTA ismini taşıyan Kistophoros
No: 23 Magistrat ΠΟΛΛΩΝΙΟΥ ismini taşıyan Kistophoros
No: 30 Magistrat ΣΟΚΡΑΤΟΥ ismini taşıyan Kistophoros
No: 35 Kilikia Proconsulu P. Lentulus Spinter'e ait magistrat ΜΥΣΚΟΥ ismini taşıyan capricorn simgesi taşıyan Kistophoros
No: 36 Kilikia Proconsulu P. Lentulus Spinter'e ait magistrat ΜΥΣΚΟΥ ismini taşıyan aulos simgesi taşıyan Kistophoros
No: 38 Kilikia Proconsulu Appius Cladius Pulcher'e ait magistrat ΗΡΑΤΙΜΩ[ΝΟΣ] ismini taşıyan aulos simgeli Kistophoros
No: 39 Kilikia Proconsulu Appius Cladius Pulcher'e ait magistrat [Θ]ΟΠΡΩΠΙΟΣ

- ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΥ ismini taşıyan aulos simgeli Kistophoros
 No: 41 Kilikia Proconsulu C. Tillius Ciceo'ya ait magistrat ΘΕΟΠΡΟΠΙΟΣ
 ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΥ ismini taşıyan aulos simgeli Kistophoros
 No: 42 Pontifex, Preator, C. Fannius'a ait magistrat ΜΑΝΤΙΘΕΟΣ ΜΑΝΤΙΘΕΥ ismini taşıyan aulos simgeli Kistophoros
 No: 43 Apameia, yarı otonom sikke Tip I magistrat ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΑΛΚΙΟΥ
 No: 44 Apameia, yarı otonom sikke Tip I magistrat ΑΝΤΙΦΩΝΜΕΝΕΚΛΕΟΥΣ
 No: 45 Apameia, yarı otonom sikke Tip I magistrat ΑΝΤΙΦΩΝΜΕΝΕΚΛΕΟΥΣ ön yüzde

simgesi

Levha XXI

- No: 46 Apameia, yarı otonom sikke Tip I magistrat ΑΤΤΑΛΟΥ ΒΙΑΝΟΡΟΣ
 No: 47 Apameia, yarı otonom sikke Tip I magistrat ΚΩΚΟΥ
 No: 48 Apameia, yarı otonom sikke Tip I magistrat ΚΩΚΟΥ ön yüzde boncuklu çember içinde Athena büstü
 No: 49 Apameia, yarı otonom sikke Tip I magistrat ΜΑΝΤΙ ΔΙΟΔ
 No: 50 Apameia, yarı otonom sikke Tip I magistrat ΦΑΙΝΙΠΠΙΟΥ ΔΡΑΚΟΝΤΟΣ
 No: 53 Apameia, yarı otonom sikke Tip II magistrat ΑΛΕΞΑΝ ΑΡΤΕΜΙ
 No: 54 Apameia, yarı otonom sikke Tip II magistrat ΑΝΔΡΟΝ ΑΛΚΙΟ
 No: 55 Apameia, yarı otonom sikke Tip II magistrat ΑΡΤΕΜΙ ΒΑΒΑ
 No: 56 Apameia, yarı otonom sikke Tip II magistrat ΑΤΤΑ ΒΙΑΝ
 No: 60 Apameia, yarı otonom sikke Tip II magistrat ΗΡΑΚΛΕΙ ΕΓΛΟ
 No: 62 Apameia, yarı otonom sikke Tip II magistrat ΚΗΦΙΣΟ ΔΙΟΝΥ
 No: 65 Apameia, yarı otonom sikke Tip II magistrat ΜΑΝΤΙΘΕ ΔΙΟΔΟ

Levha XXII

- No: 66 Apameia, yarı otonom sikke Tip II magistrat ΜΕΝΕΚ ΔΙΟΔ
 No: 68 Apameia, yarı otonom sikke Tip II magistrat ΜΗΤΡΟΔΩ ΔΙΟΤΡΕ
 No: 70 Apameia, yarı otonom sikke Tip II magistrat ΑΠΟΛ
 No: 77 Apameia, yarı otonom sikke Tip III magistrat ΑΤΤΑΛΟΥ ΒΙΑΝΟΡΟΣ
 No: 79 Apameia, yarı otonom sikke Tip III magistrat ΚΗΦΙΣΟΣΚΑΥ
 No: 83 Apameia, yarı otonom sikke Tip III magistrat ΜΗΤΡΟ ΚΕΛΑΙ
 No: 85
 No: 94 Ön yüzde Severus Alexandre büstü, arka yüzde Nuhun Gemisi'nin tasvir edildiği Severus Alexandre dönemine ait sikke
 No: 109 Ön yüzde Phillip büstü arka yüzde Nuhun Gemisi'nin tasvir edildiği Phillip dönemine ait sikke
 No: 111 Ön yüzde çelenkli Augustus başı, arka yüzde ise quariga içinde Gius Caesar?, Augustus dönemine ait
 No: 113 ön yüzde taçlı Augustus ? büstü, arka yüzde defne çelengi içinde çift fülüt
 No: 114 Ön yüzde Livia ve Augustus büstü arka yüzde ise kartal bulunan Augustus dönemine ait sikke

Levha XXIII

- No: 115 Ön yüzde Tiberius büstü arka yüzde ise kartal ve simgesi bulunan Tiberius dönemine ait sikke
 No: 116 Ön yüzde Tiberius büstü arka yüzde ise kartal ve bulunan Tiberius dönemine ait sikke
 No: 118 Ön yüzde Nero büstü arka yüzde aulos çalan Marsyas'ın bulunduğu

Tiberius dönemine ait sikke

- No: 120 Ön yüzde çelenkli Vespasian başı arka yüzde beş sap, sapları birbirlerine bağlı tahıl demeti olan Vespasian dönemine ait sikke
- No: 121 Ön yüzde çelenkli, zırlı Hadrian büstü , arka yüzde aulos çalan Marsyas bulunan Hadrian dönemine ait sikke
- No: 122 Ön yüzde Aegis giymiş çelenkli Hadrian büstü, arka yüzde üzerinde beş sandığın bulunduğu bir kaya oyuğuna uzanmış vaziyette, Marsyas. Hadrian dönemine ait sikke
- No 125 Ön yüzde çelenkli Antonius Pius büstü, arka yüzde sapları birbirine bağlı dört tahıl demeti olan Antonius Pius dönemine ait sikke
- No: 131 Ön yüzde Julia Domna büstü, arka yüzde sapları birbirine bağlı beş tahıl demeti olan Julia Domna'ya ait sikke
- No: 139 Ön yüzde Diadumenian Caesar büstü, arka yüzde Zeus bulunan Diadumenus Caesar dönemine ait sikke
- No: 147 Ön yüzde Otaclia büstü, arka yüzde Apameia şehrinin kahramanı Kelainos
- No: 148 Ön yüzde Trajan Decius büstü, arka yüzde Thyche bulunan sikke
- No: 153 Ön yüzde Gallienus büstü, arka yüzde Zeus bulunan sikke

Levha I

Levha II

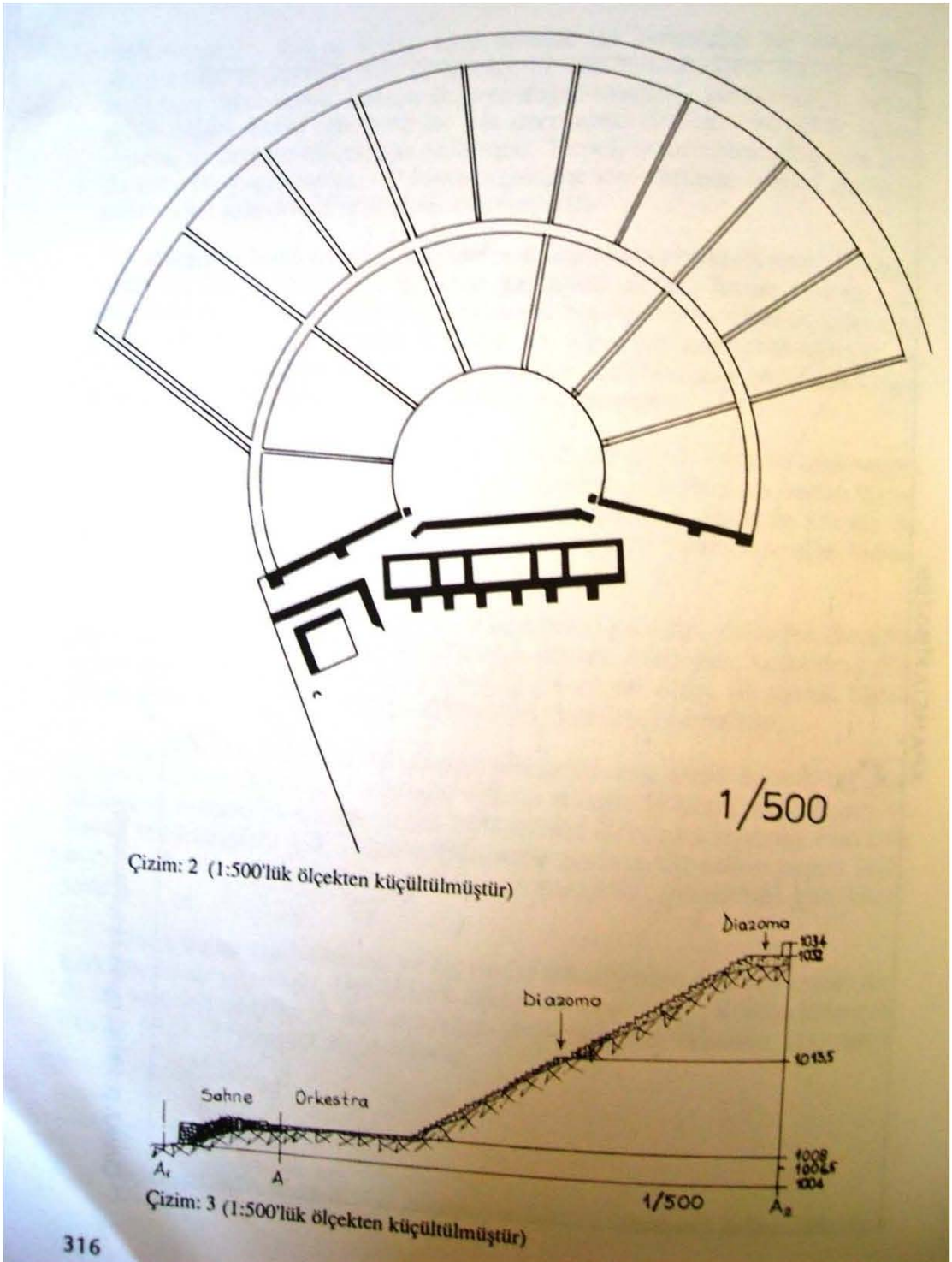
Levha III

a

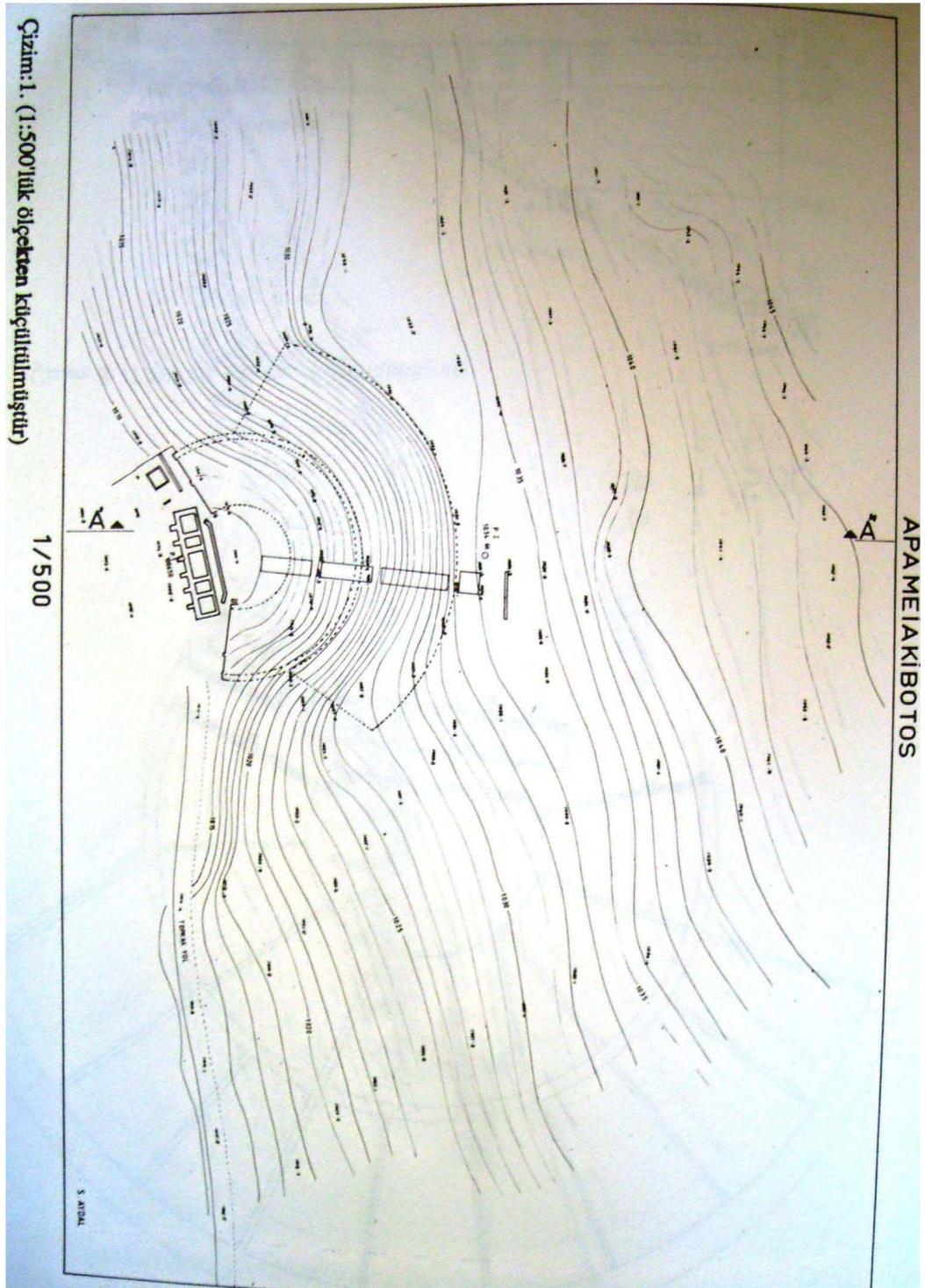
b

Levha IV

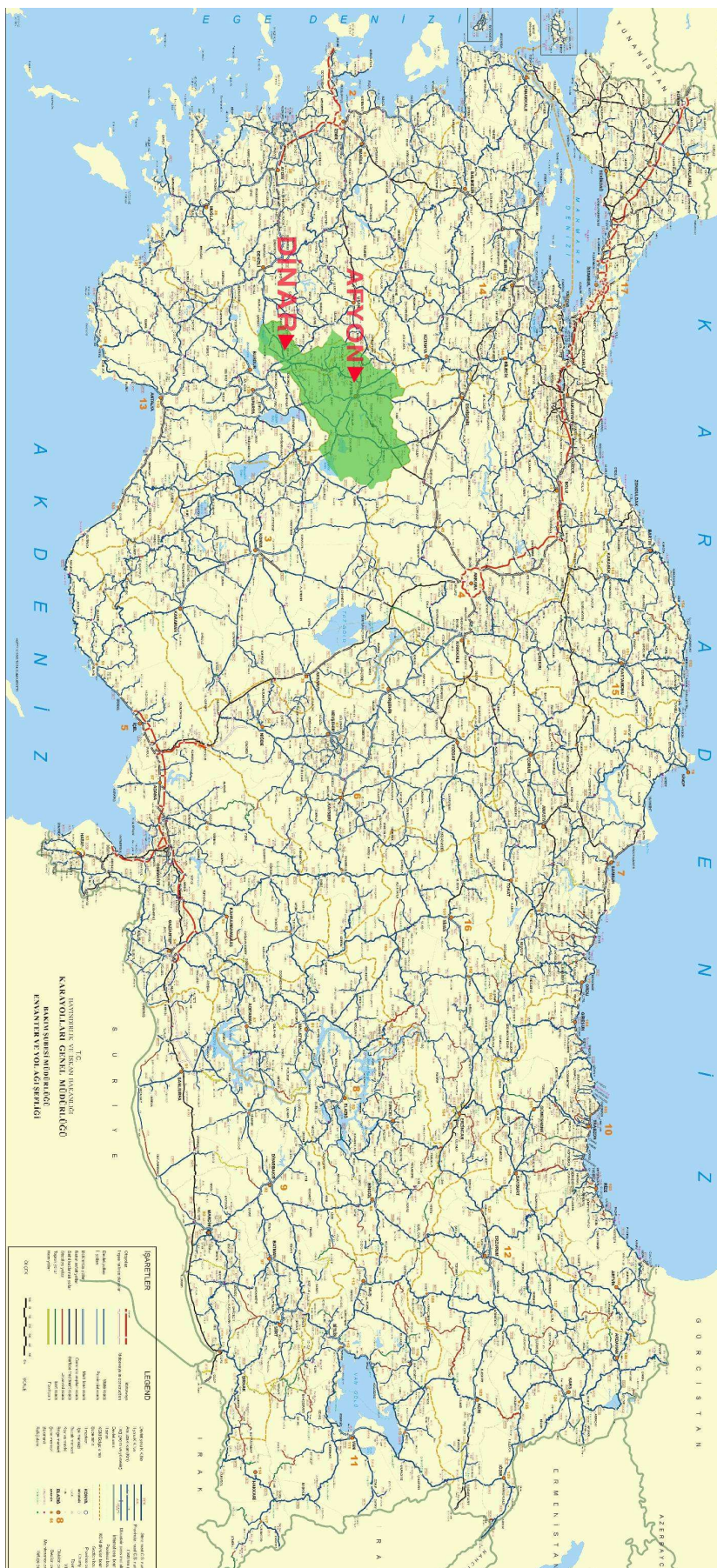

Levha V

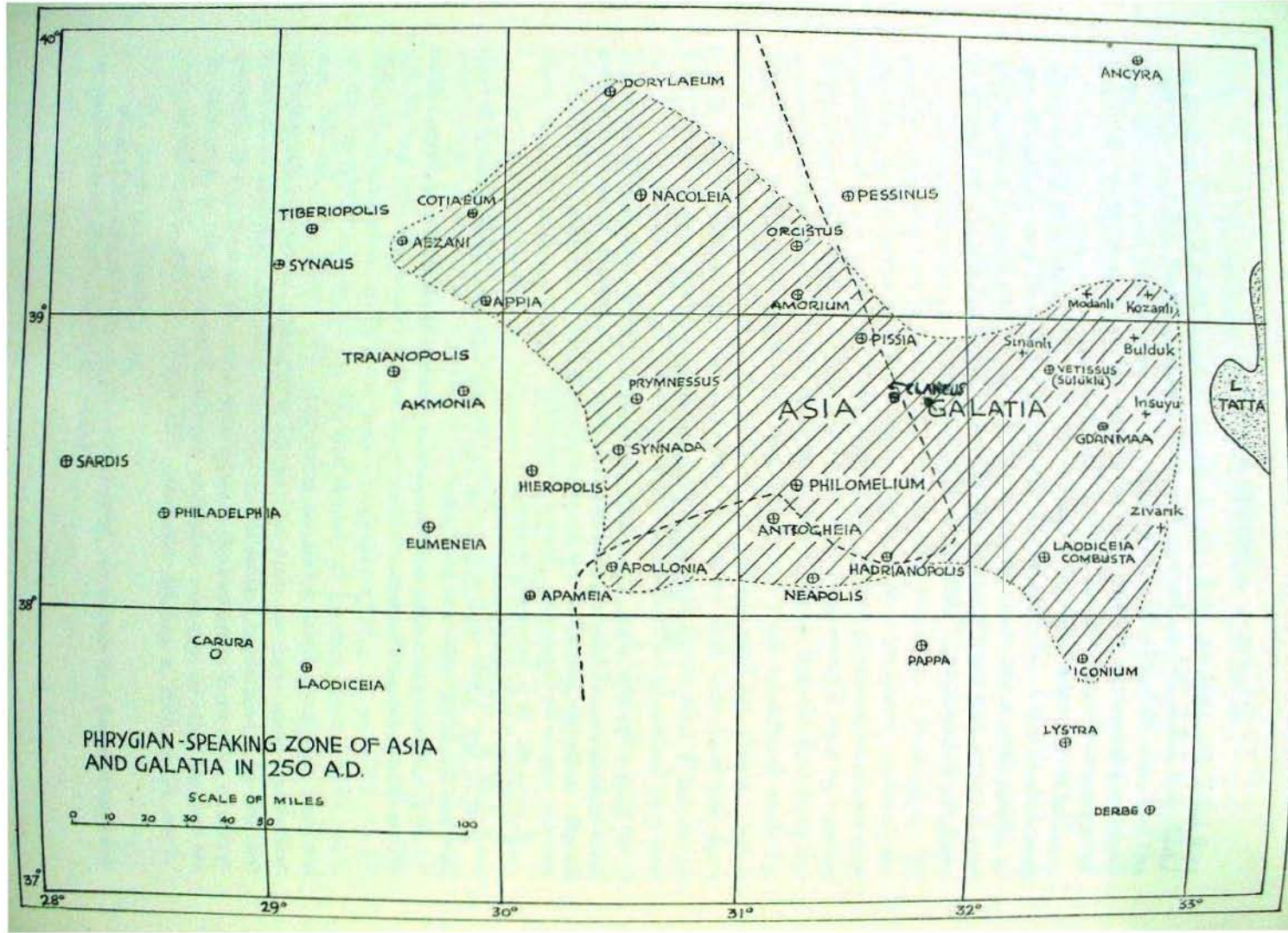

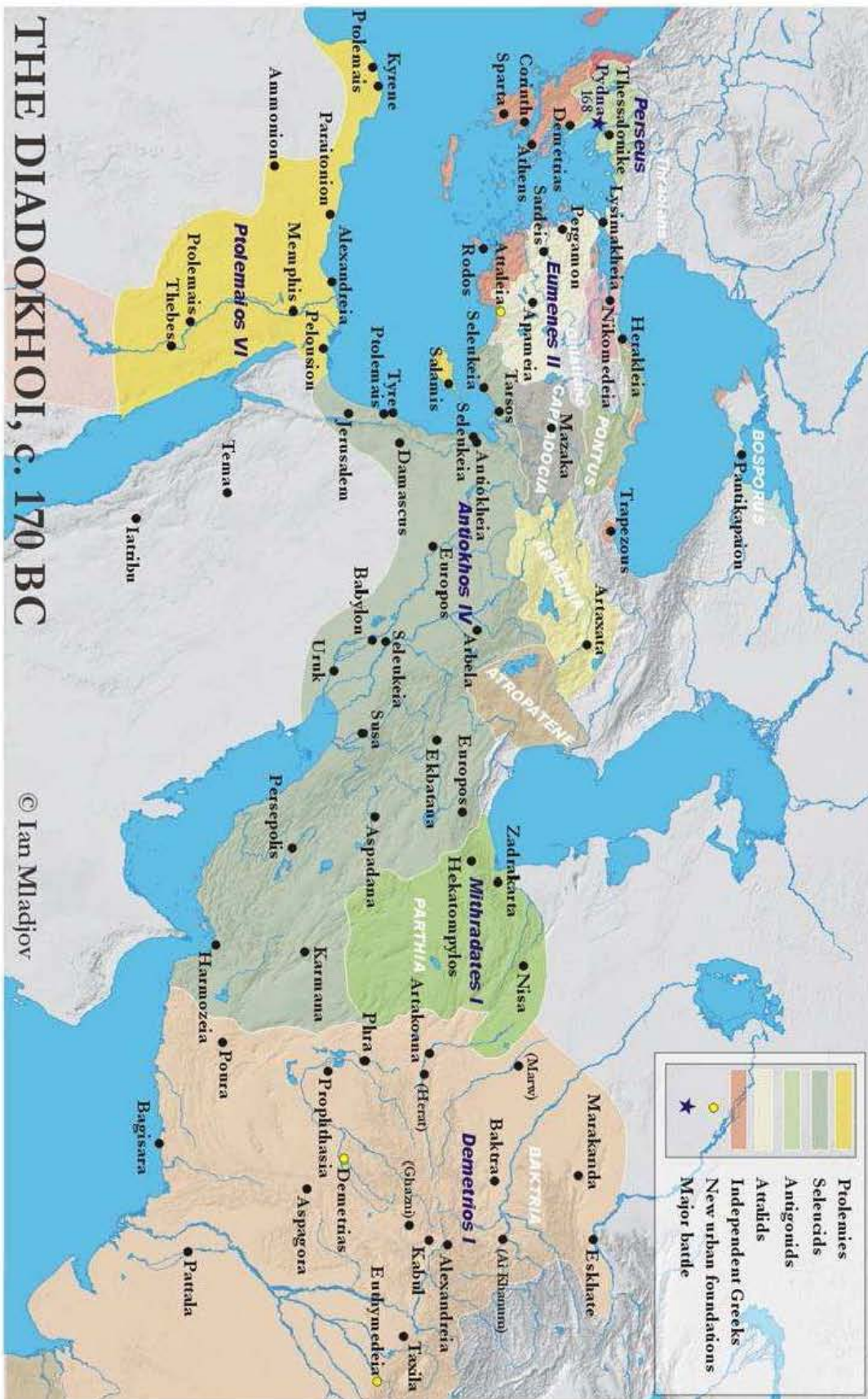
Levha VI

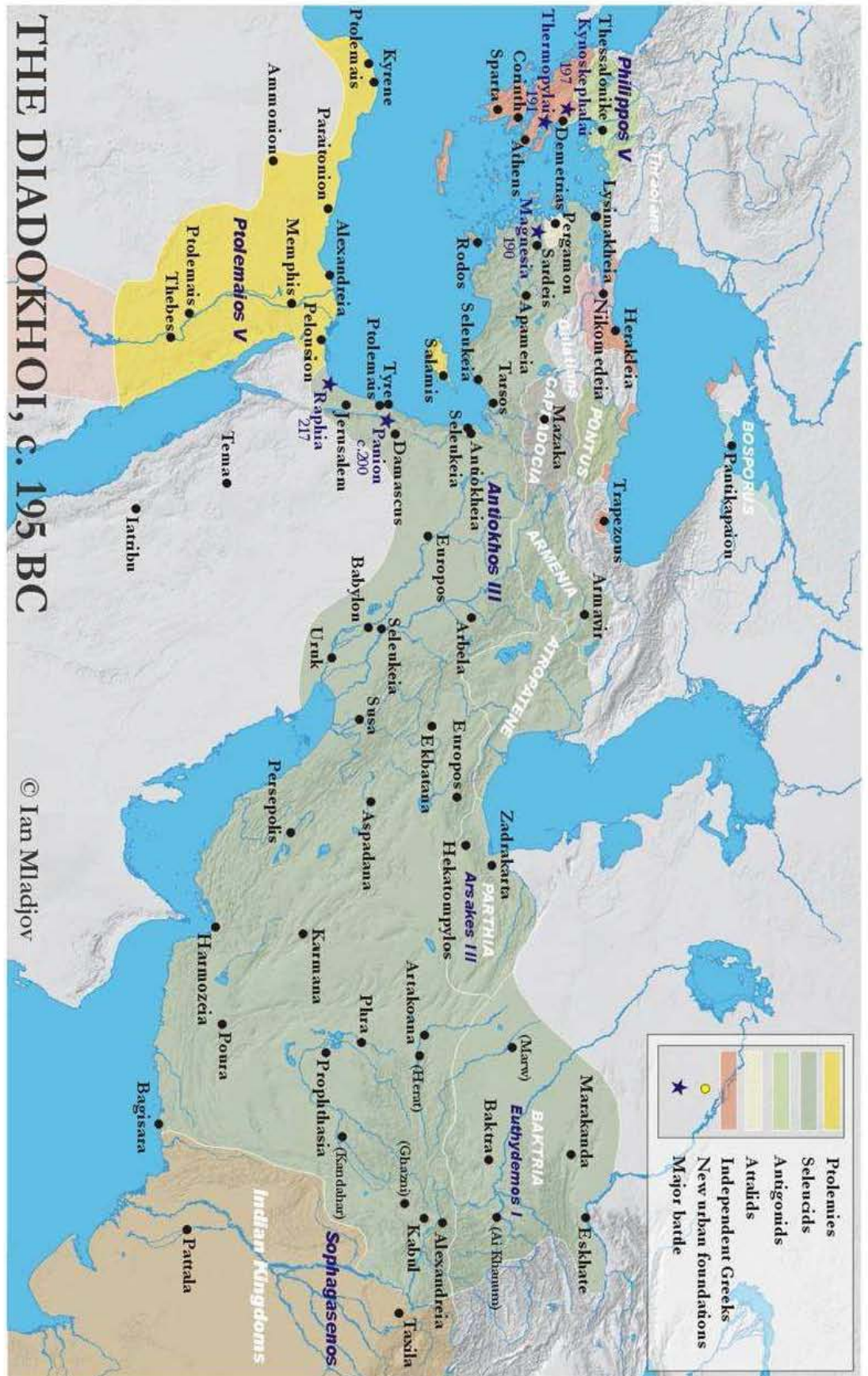

Levha VIII

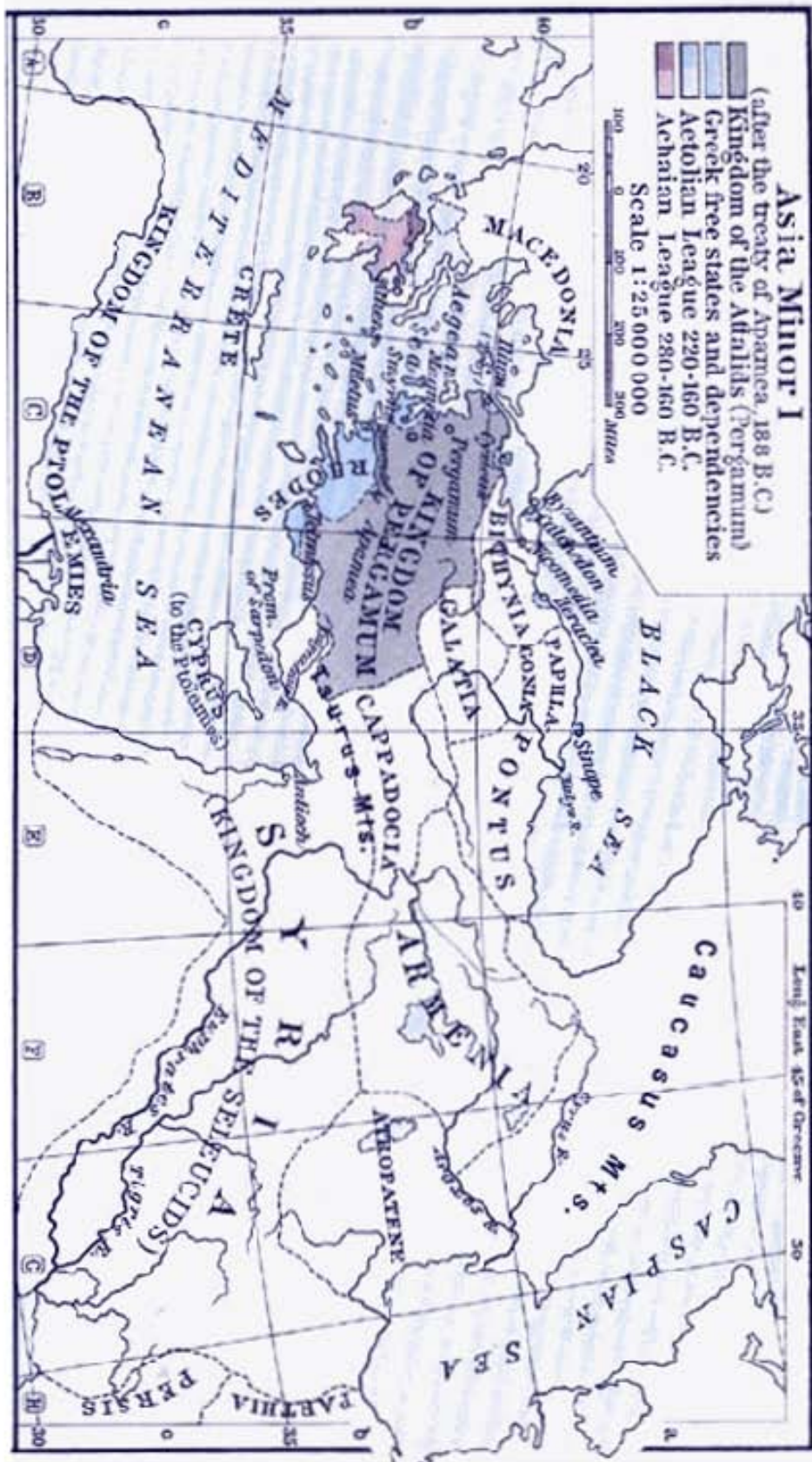

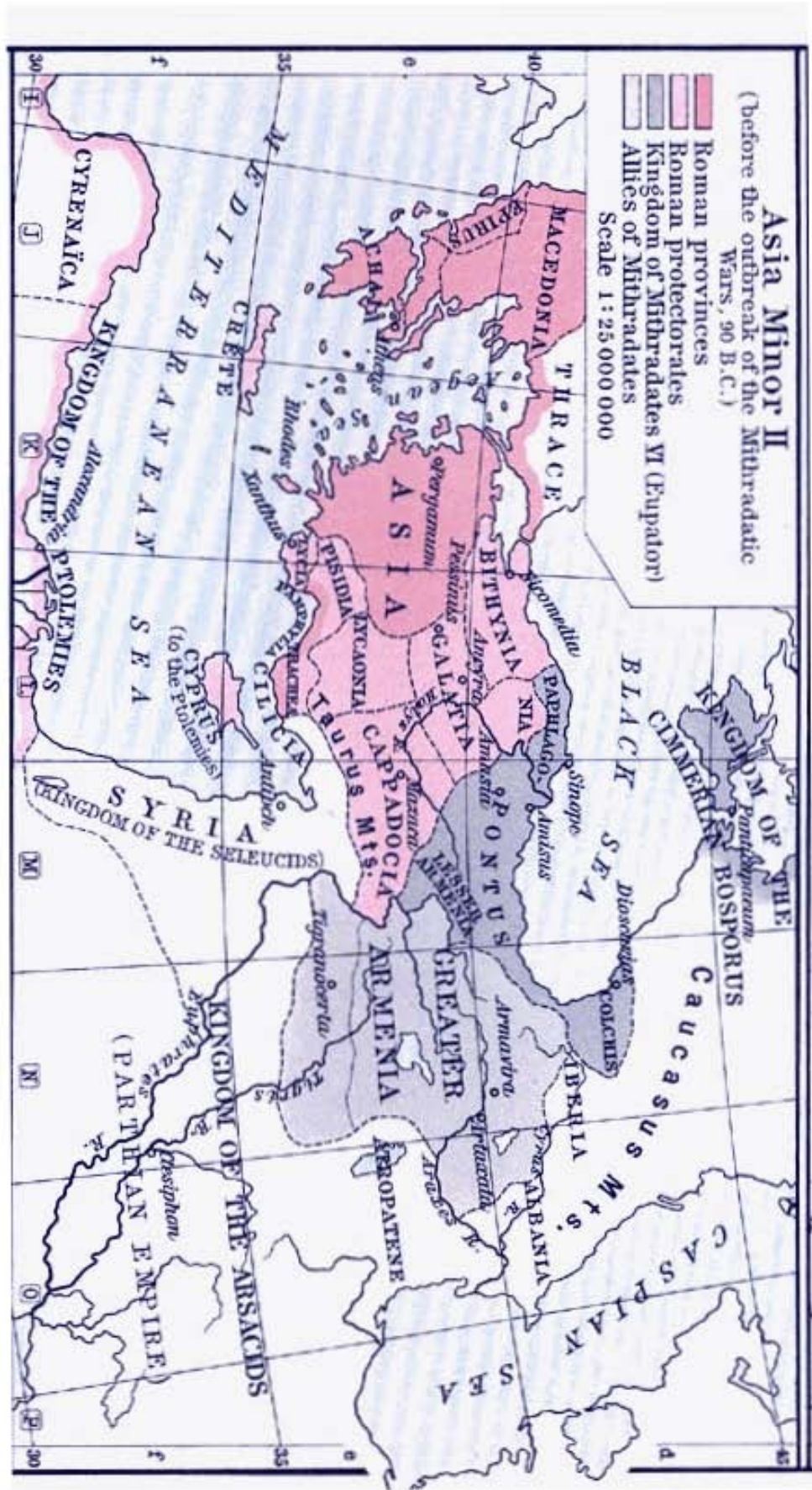
Levha IX

The Growth of Roman Power in Asia Minor. 33

Levha XIII

— Routes of Alexander — Routes of Alexander
 — Persian royal highway — Greek colonies
 Ab. - Abydus, Gran. - Granicus, Hellesp. - Hellespont, X. - Pamph. Pamphylia.

Greece is given a special color because the political of Alexander to it was not the same as that of other of the empire. Crete and Sparta did not acknowledge Macedonian supremacy. Armenia, Cyprus and Cy were but nominally subject to it.

Scale 1:18 000 000
 100 0 100 200 300 Miles

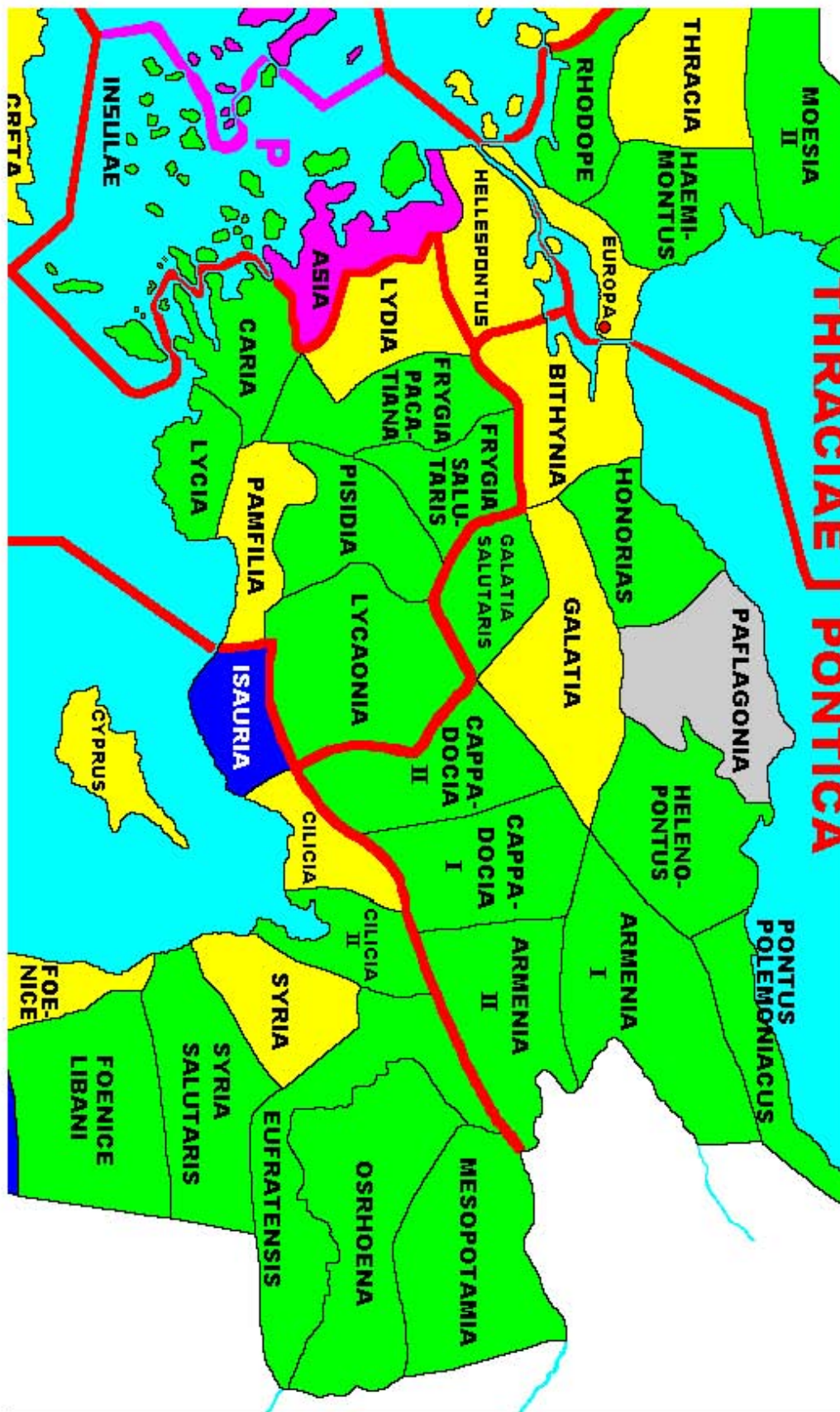

Levha XIV

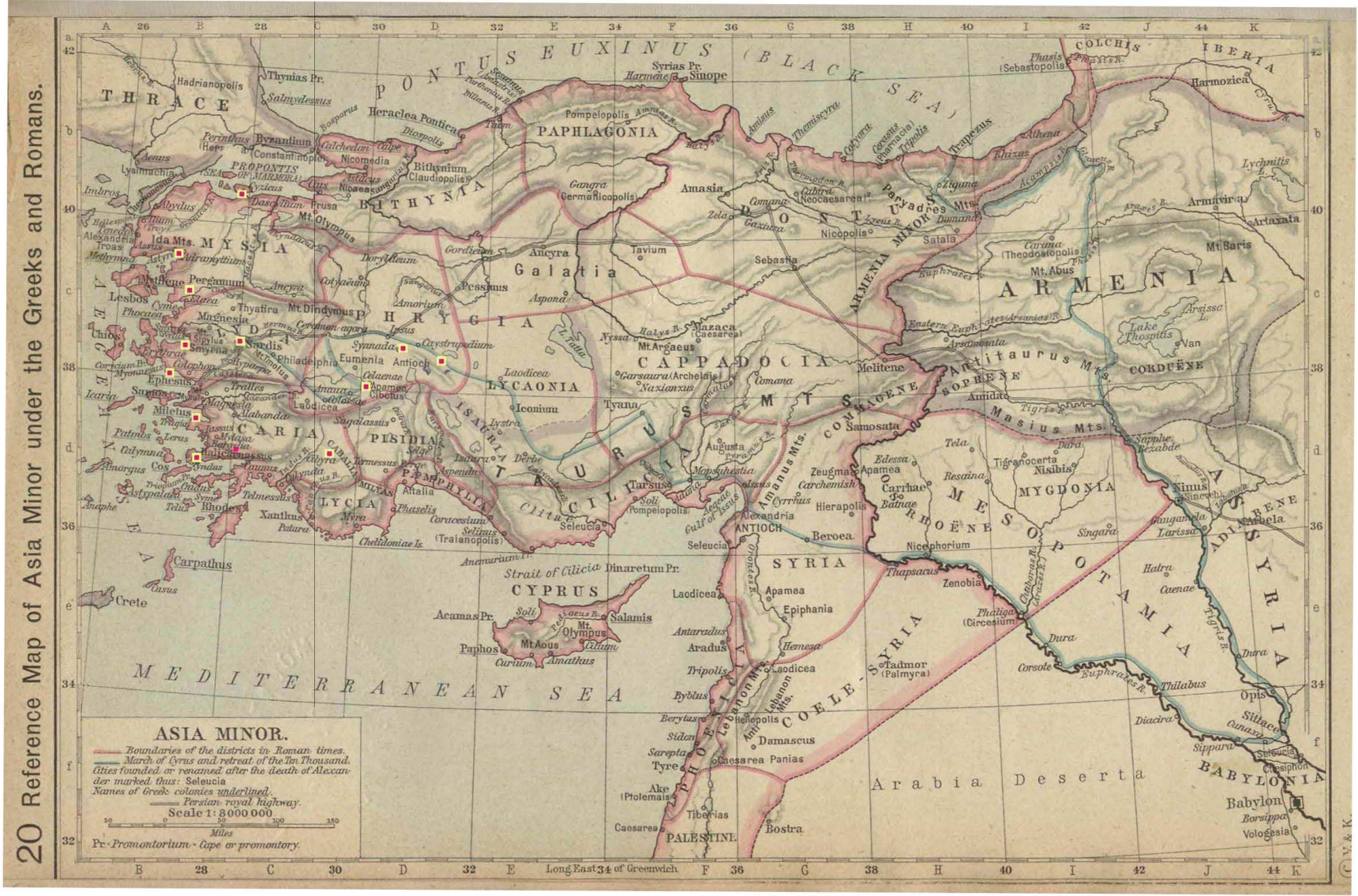

Levha XV

20 Reference Map of Asia Minor under the Greeks and Romans.

Levha XVII

TABULA IMPERII BYZANTINI 7

PHRYGIEN UND PISIDIEN

Thematischer Inhalt: Klaus Baska und Norbert Mersich
Bearbeitung der topographischen Grundlage: Heinrich Rosenfelder

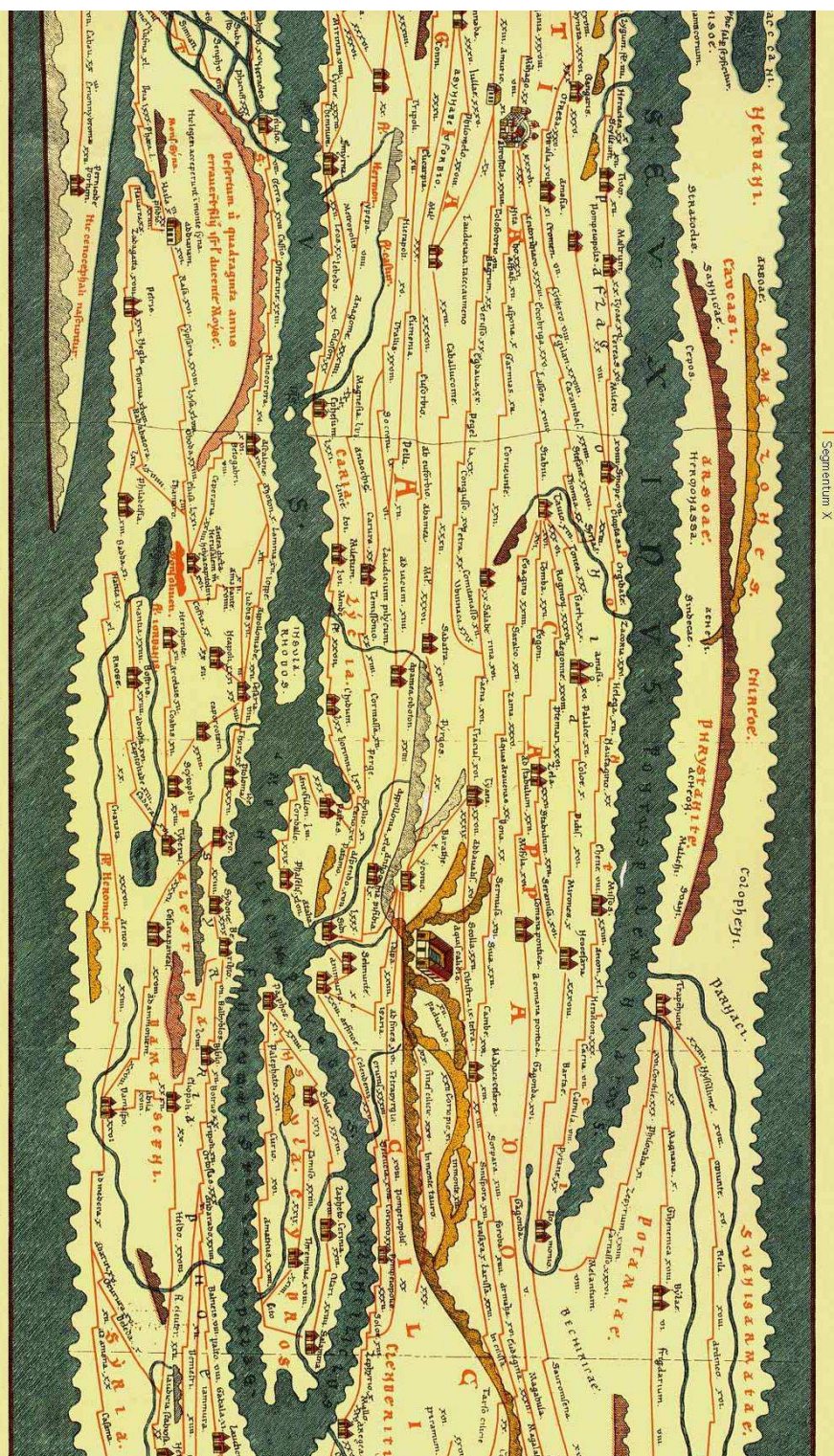
Herausgeber vor der Kommission für die Tabula Imperii Byzantini der Österreichischen Akademie der Wissenschaften unter der Leitung von H. Töpfer

Maßstab 1 : 800.000

Partographe: Gerd Fiedler, Tübingen; Friedr. Bruns

 1. Periode : 4. bis 7. Jahrhundert 2. Periode : 1. bis 10. Jahrhundert 3. Periode : 10. bis 12. Jahrhundert 4. Periode : 13. bis 15. Jahrhundert (Etwasere Unterbrechung der Signatur) 1. und 2. Periode 3. und 4. Periode 1., 2. und 3. Periode Zusätzlich nicht klarer (ohne Farbe)	 Stadt mit Mauerung Markt vermauerte Stadt mit Zirkel oder Obelisk Unregelmäßige Siedlung Straßensituation Siedlungspol Festung (zumeist mit zweifacher Mauerung), als Festung Kleiner Burg oder Festung Legionslager	 Hügelknoten (eines Kleinstadtgebietes einer Landschaft) Etruskische Krieger Etruskische Metastroph-Festung Festsitzung Hagia Sophia, Mithrasheiligtum (eingekreist auf Signatur) Sitz eines Metropolitans oder antiken Erzbischofs	 Wahrscheinlicher lgt. Straßenverlauf Brücke Fels Bergwerk, Sägemühle Wasserleitung Linie oder skulpturelle fortlaufende Grenzbezeichnung Fiktiver Grenzverlauf, See in lgt. Zeit Wichtige Schiffverbreiter in lgt. Zeit

Levha XIX

5

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

Levha XX

22

23

30

35

36

38

39

41

42

43

44

45

Levha XXI

46

47

48

49

50

53

54

55

56

60

62

65

Levha XXII

66

68

70

77

79

83

85

94

109

111

113

114

Levha XXIII

115

116

118

120

121

122

125

131

139

147

148

153

KAYNAKÇA

ANTİK KAYNAKLAR

- Appianus, **The Roman History**, Çev: Horace White, URL:perseus.tufts.edu.
- Arriannos, **İskender'in Anabasisi**, Çev.:Hayrullah Örs, M.E.B. yayınları, Ankara, 1945-1949.
- Cassius Dio, **Roman History**,Çev: Earnest Cary, Loeb Classical Library 9cilt, Harvard Universty press,1914.(PublicDomain)URL: penelope.uchicago.edu
- Cicero, M. Tullius, **The Orations of Marcus Tullius Cicero**,Trans.: C. D. Yonge, George Bell & Sons, London, 1856.
- Dio Chrysostom, **Discourses**, Çev: J. W.Cohoon, Harvard Universty Press, 1932-1951.
- Herodot, **Herodot Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973.
- Josephus, Flavius, **The Antiquities of the Jews**, Trans.William Whiston,(Public Domain) Manybooks.net, 2001.
- Ksenophon, **Anabasis**, Çev: Hayrullah Örs, İnkılap ve Aka Kitabevleri Koll.Şti., İstanbul ve Ankara, 1975.
- , **Xenophon in Seven Volumes**, (Hellenica) c.I, Harvard University Press, London, 1985.
- Ovidius, **Metamorphoses**.Çev: Brookes More. Cornhill Publishing Co. Boston, 1922.
- Pausanias, **Description of Greece**, I: Books 1-2 (Attica and Corinth, Çev: W.H.S. Jones, Loeb Classical Library, New York, London, 1918- 1935.
- Plinius, **Natural History**, Çev: Jonathan Couch, George Barclay, Castle street, Leicester Square, 1847-48.
- Strabon, **Antik Anadolu Coğrafyası**, (Kitap XII,XIII,XIV) Arkeoloji ve SanatYayınları, İstanbul, 1993.
- Tacitus, **Annales**, Çev: Alfred John Church – William Jackson Brodribb, New York, Ramdon House, 1942, URL: perseus.tufts.edu
- Terry, Miton S., **The Sibylline Oracles**, New York, Eaton&Mains, USA, 1899.

- Theocritus, **Idylls**, Çev: Anthony Verity, Oxford Universty Press, 2003.
- Thomas North, **Plutarch's Lives**, X Cilt, Çev: Thomas North, London, 1910.
- Titus Livius, **The History of Rome**, Çev. George Baker, Philadelphia, 1823.
- Rose William, **Sallust,(Catilin's Conspiracy, The Jugurthine War)**
Harper&Brothers,1844.

KİTAPLAR ve MAKALELER

- Adams, John P., "Aristonicos and the Cistophoroi, **Historia**, Vol. 29, No: 3, 1980, 302-314.
- Alcock, Susan E., **Early Roman Empire in the East**, Oxbow Books, Great Britain, 1997.
- Ameling, Walter, **Inscriptiones Judaicae Orientis**, Band II, Kleinasien, Mohr Siebeck Tübingen, 2004.
- Anderson, J.G.C., "The Genesis of Diocletion's Provincial Re-Organization", **JRS**, Vol. 22/I, 1932, 24-32.
- Andrew Burnett, Michel Amandry, Pere Pau, Ripolles: **Roman Provincial Coinage, Volum 1, Part 1, From the death fo Caesar to the death of Vitellius (44 BC- AD 69)**, British Museum Press, London 1992.
- Anson, Edward M., "Antigonus, the Satrap of Phrygia", **Historia**, Vol 37, No: 4, 1988, 471-477.
- Arnautoglou, Ilias, **Ancient Greek Laws**, Rotuledge, New York, 1998.
- Arslan, Murat, **Galatlar**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000.
- , **Mithradates VI Eupator**, Odin Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Ashton, Richard, Chris Lightfoot, Adil Özme, Ancient and Mediaeval Coins in Bolvadin (Turkey), **AnAn**, 2000, s., 171-195.
- Talbert, Richart J.A (Director), **Barrington Atlas of the Greek and Roman World**, Princeton University Press, 2000.
- Badian, Ernst, "Antigonos [1 Monophthalmos]", **DNP I**, 1996. 752-753.
- , "Dokimos", **DNP III**, 1996, 731-732
- Ballance, M.H., "Regio Ipsina et Moeteana", **AS**, S. 19, 1969, ss1 143-146.
- Bean, George E., **Eskiçağda Lykia Bölgesi**, Arion yayınları, İstanbul, 1998.
- Benseler, Gustav Eduard, **Griechisch-Deutsches Schul Wörterbuch**, Leipzig,

- 1896.
- BMC Barclay V. Head, *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum. Phrygia*, 1906.
- Bosch, M. E., **Helenizm Tarihinin Anahatları**, I.Kısım, Çev.: Afif Erzen, İstanbul Rıza Coşkun Matbaası, İstanbul, 1942.
- Brandis, “Δεξαπρωτοι”, **RE** IV/2, 1995, ss.2417-2422.
- Broughton, J., **An Economic Survey of Ancient Rome**, c. IV, Ed. Tenney Frank, Johns Hopkins Press, Baltimor, 1938.
- Broughton, T.R.S., “On Two Passages of Cicero Referrion to Local Taxes in Asia”, **AJP**, Vol. 57, 1936, 173-176.
- ., “A Significant Break in the Cistophoric Coinage of Asia”, **AJA**, Vol. 41, No:2, 1937. 248-249.
- Buckler, W. H., “Documents from Phrygia and Cyprus”, **JHS**, Vol. 55 /1, 1935. 71-78.
- , – W. M. Calder, **MAMA, Vol. VI, Monuments and Documents from Phrygia and Caria**, The Manchester University Press, 1939
- Bunson, Matthew, **A Dictionary of The Roman Empire**, Oxford University Pres, Oxford, 1991.
- Burrell, Barbara, **Neokoroi : Greek Cities and Roman Emperors**, NLD: Brill, N.H.E.J., N.V. Koninklijke, Boekhandel en Drukkerij, Leiden, 2003.
- Burton, G. P., “Proconsuls, Assizes and the Admistration of Justice under the Empire”, **JRS**, Vol. 65, 1975. 92-106.
- Bury, J.B., “The Provincial List of Verona”, **JRS**, Vol 13, 1923, 127-151.
- Bürchner, “Kibotos”, **RE**, XI/1, 1995, ss.374.
- Bürckhardt, “Marsyas” **RE**, XIV/2, 1995, ss. 1985-1998.
- Calder, W.M., “A Hellenistic Survival at Eucarpia”, **AS**, S.6, 1956, ss. 49-51.
- Carrington, Peter, “The Heroic Age of Phrygia in ancient Literature and Art”, **AS**, S. 27, 1977, ss., 117-126.
- Cody, Jane M., “Evidence for the Republican Aedes Vestae”, **AJA**, Vol. 77, No:1, 1973. 43-50.
- Cohen Getzel G., **The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands and Asia Minor**, Univesity of California Pres, Oxford, 1995.

- Cox, C.W.M. – A. Cameron, **MAMA Vol. V, Monuments from Dorylaeum and Nacolea**, Manchester University Press, 1937.
- , - J. Cullen, **MAMA Vol. IX, Monumenta Asiae Minoris Antiqua: Monuments from The Aezanitis**, London, 1988.
- Cramer, J.A., **A Geographical and Historical Description of Asia Minor**, Oxford University Press, 1832.
- Devine, A.M., “Demythologizing the Battle of the Granicus”, **Phoenix**, Vol. 440, No: 3, 1986, 265-278.
- Dmitriev, Sviatoslav, **City Government in Hellenistic and Roman Asia Minor**, Oxford University Press, 2005.
- DNP :“Gymnasiarchie” (γυμνασιαρχία), V,1996. 19.
- Drew-Bear, Thomas, “Three Senatus Consulta concerning the Province of Asia”, **Historia**, Vol 21, No: 1, 1972, 75-87.
- , C. Naour, “Divinites de Phrygie”, **ANRW II**, 18,3, Berlin-Newyork, 1990
- , “Dinar Yöresinde Bir Roma Kalesi”, **IV AST**, Ankara, 1986, 99-101.
- , “Phrygia, Pisidia ve Lycaonia’da Epigrafik Yüzey Araştırmaları”, **21. AST**, C.1, Ankara, 2004. 105-108.
- , “Afyon ve Kütahya Müzelerinde Politeist ve Erken Hıristiyan Yazıtları”, **24. AST**, C.1. 433-442.
- , “Hierapolis”, **DNP V**, 1996, s. 533-534.
- , “Grek ve Roma Dönemlerinde Afyonkarahisar”, **Afyonkarahisar Kütüğü Cilt I**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, 2001.
- , -S. Felkl, “Apameia”, **DNP I**,1996. 824.
- Durham, Peter Rhodes, “Grammateis (γραμματεις)”, **DNP IV**, 1996. 1197-1198.
- EB :Encyclopaedia Britannica, c.V, Edinbugh, (MDCCXCVII) 1797.
- Eck, Werner, “Fabius”, **DNP IV**, 1996, 365-385.
- Eliade, Mircea, **Patterns in Comparative Religion**, Çev: Rosemary Sheed, Universty of Nebraska Press, USA, 1996.
- El-Abadi, M.A.H., “The Gerousia in Roman Egypt”, **JEA**, Vol. 50, 1964. 164-169.

Elvers, Karl-Ludvig, “Aquillius”, **DNP I**, 1996, 936-938.

-----, “Cassius”, **DNP I**, 1996, 1007-118.

-----, “Fannius”, **DNP IV**, 1996, 424-425.

Engelmann, Helmut – Dieter Knibbe, “Das Zollgesetz Der Provinz Asia”, **EA**, Heft 14, 1989.

Fant, J. Clayton, “Four Unfinished Sarcophagus Lids ad Docimium and the Roman Imperial Quarry System in Phrygia”, **AJA**, Vol. 89, No: 4, 1985, 655-662.

Feldman, Louis H., **Jew and Gentile in the Ancient World : Attitudes and Interactions from Alexander to Justinian**, Princeton University Press, USA, 1996.

Frazer, James George, **The Golden Bough: a study in magic and religion**, New York: The Macmillan Co., 1922, Published April 2000 by Bartleby.com; © 2000.

Gehrke, H.J., “Ephebeia (εφηβεία)”, **DNP III**, 1996, 1071-1075.

Glew, Dennis, “The Selling of the King: A Note on Mithridates Eupator’s Propaganda in 88 B.C.”, **Hermes**, Vol. 105, No: 2, 253-256.

Gnoli, Gherardo, “Anahita”, **Encyclopedia of Religion**, C.1, Macmillan Reference USA, 2005. 305-306.

Graham Shipley-John Salmon, **Human Landscapes in Classical Antiquity**, Routledge, London and New York 1996.

Gottheil, Richard-Samuel Krauss, “Phrygia”, **Jew.Encyc.** 1901-1906 .23.

Gutzwiller, **A Guide to Hellenistic Literature**, Blackwell Publishing, 2007.

Habicht, Christian, “New Evidence on the Province Asia”, **JRS**, Vol. 65, 1975. 64-91.

-----, “Über die Kriege Zwischen Pergamon und Bithynien”, **Hermes**, S.84, no:1, 1956, ss. 90-110.

Hamilton, William, **Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia with Some Account of Their Antiquities and Geology**, C.I, John Murray, London, 1842.

Handerson, Mark, **The Mother of the Gods, Athens and the Tyranny of**

- Asia: A Study of Sovereignty in Ancient Religion**,
University of California Press, USA, 2006.
- Head, Barclay, **Historia Numorum**, Oxford, 1887
- Henten, J.W.-Pieter Williem van der Horst, **Studies in Early Jewish Epigraphy**, Brill, 1994.
- Herrmann, Peter, **Inschriften von Milet**, Teil, I, Walter de Gruyter, Berlin, New York, 1997.
- Hirschfeld, Gustav, **Über Kelainai-Apameia, Kibotos**, Berlin, 1875.
- Howgego, Christophher, **Ancient History from Coins**, London, 1995.
- Hugh, J. Manson -B. Wallace Malchom, "Appius Claudius Pulcher and the Hollows of Euboa", **Hesperia**, Vol. 41, 1972. 128-140.
- Hunter, L. W., "Cicero's Journey to His Province of Cilicia in 51 B.C.", **JRS**, Vol. 3/1, 1913. 73-97.
- Imhoof-Blumer, **Kleinasiatische Münzen: 2 Bände in einem Band**, Georg Olms Verlag, 1992.
- Jahn, Otto, "Die Cista Mystica", **Hermes**, S. 3, 1869, ss. 317-334.
- Johnson, Sherman E., "Early Christianity in Asia Minor", **JBL**, Vol. 77, No: 1, 1958, 1-17.
- Jones, A.H.M., "The Date and Value of the Verona List", **JRS**, Vol. 44, 1954, 21-29.
- Landels, John G., **Music in Ancient Greece and Rome**, UK Routledge, London, 1998.
- Kaya, M.Ali, "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırları ve Roma Yönetimi", **TAD**, 38, 2005, 11-13
- Kern, "Kelainos", **RE**, XI/1, 1995, 135-136.
- Klebs, "Aquillius", **RE**, II/I, 1995, 323-324.
- Konrad, Christoph F., "Reges Armenii Patricios Realutare Non Solent?", **AJP**, Vol, 104, No:3, 1983. 278-281.
- Kornemann, "Dioecesis", **RE**, V/1, 1995, 716-733.
- Krappe, H. Alexander, "Apollwn Onos", **CPh**, C.42, 1947, ss. 223-234.
- Lang, Gernot, **Klassische antike Stätten Anatoliens**. 2 Bände, Books on Demand GmbH, 2003.
- Latte, "Lityerses", **RE**, XIII/1, 1995, 806-808.
- Leake, William Martin, **A Tour in Asia Minor**, John Murray, Albemarle-Street, London,

- 1824.
- Levick, B., S. Mitchell, **MAMA Vol. X, Monuments From Appia and the Upper Tembris Valley, Cotiaem, Cadi, Synaus, Ancyra Sidera and, Tiberiopolis**, London, 1993.
- Lequenne, Fernand, **Galat'lar**, Çev.: Suzan Albek, **TTK** , Ankara, 1979.
- Lund Hellen S., **Lysimachus**, London, 1992.
- MacDonald, George, **Catologue of Greek Coins in the Hunterian Collection, University of Glasgow**, Adamant Media Corporation, 2002.
- Magie, David., **Roman Rule in Asia Minor** , Princeton, 1950.
- , **Anadoluda Romalılar, Attalos'un Vasiyeti**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2001.
- Mansel, A. Müfit, **Ege ve Yunan Tarihi**, **TTK**, Ankara, 1999.
- Marshall, Anthony J., "Flaccus and the Jews of Asia (Cicero "Pro Flacco" 28.67-69)", **Phoenix**, Vol. 29, No: 2, 1975. 139-154.
- , "Governors on the Move", **Phoenix**, Vol, 20, No:3, 1966, s., 231-246.
- May, James M, "Cicero: His Life and Career", **Brill's Companion to Cicero: Oratory and Rhetoric**, Leiden, Boston Köln, Brill, 2002 ss.1-21.
- Meadows, Andrew, "Money, Freedom, and Emrire in the Hellenistic World", **Money and Its Uses in the Ancient Greek World**, Oxford Universty Press,2001
- Melmoth, William, **The Letters of Marcus Tullius Cicero**, London, 1814.
- Middelton, Conyers, **The Life of Marcus Tullius Cicero**, Boston, 1818.
- Michael Grant, "Phrygian Metropolis in the Early Principate", **Numismatic Chronicle**, sixth series, S. IX, 1949,
- Mitchell, Stephen, **Anatolia: Land Men and Gods inAsia Minor**, c. I, Oxford, 1933.
- Mohl, Andreas, "Aristonikos (Αριστονίκος)", **DNP I**, 1996, 1118-1120.
- Mørkholm, Otto, **Erken Hellenistik Çağ Sikkeleri: Büyük İskender'in Tahta Çıkışından Apameia Barışı'na kadar. (İ.Ö. 336-188)**, Çev.: Oğuz Tekin, Homer Yayınları, İstanbul, 2000.
- , "Some Reflecitons on the Production and Use of Coinage in Ancient Greece", **Historia**, Vol. 31, No: 3, 1982, 290-305.
- Mlasowsky, Alexander, "Cistophoren", **DNP III**, 1996, 1222-1223.

- Mullen, Roderic L, **Expansion of Christianity : A Gazetteer of Its First Three Centuries**, Leiden, NLD: Brill, N.H.E.J., N.V.Koninklijke, Boekhandelen Drukkerij, 2003.
- Müller, Karl Fr.-Karl Schefold, “Neue phrygische Funde”, **AA**, S. 9, No: 1/3, 1946.
- Münzer, “Conventus”, **RE**, IV/1, 1173-1208.
- Naumann, Rudolf, **Der Zeustempel zu Aizanoi, Nach den Ausgrabungen von D. Krencker & M. Schede**, Berlin, 1979.
- Noordegraaf, Cornelia A., “A Geographical Papyrus”, **Mnemosyne**, Third Series, Vol. 6, No. 3, 1938. 273-310.
- Ohler j., “Γυμνασιαρχος”, **RE**, VII/2. 1969-2004.
- Oliver, James H., “The SacredGerusia”,**Hesperia Supplements**, Vol.6, 1941. 1-204.
- Olshousen, Eckart, “Phryges, Phrygia (Φρυγες, φρυγια)”, **DNP IX**, 1996, 965-967.
- , “Mithradates (Μιθραδατησ / Μιθριδατησ)”, **DNP VIII**, 1996, 276-283.
- Ostrogorsky, Georg, **Bizans Devleti Tarihi**, Çev: Fikret Işıltan, **TTK**, Ankara, 1999.
- Özsait, Mehmet, “Anadolu’da Hellenistik Dönem”, **Anadolu Uygarlıkları Ansiklopesi**, Görsel Yayınları, İstanbul, 1982. 280-330.
- Parman, Ebru, **Ortaçağda Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müzelerindeki Bizans Taş Eserleri**, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1347, Eskişehir, 2002.
- Ramsay, William M., **The Social Basis of Roman Power in Asia Minor**, Aberdeen University Press, 1941.
- , **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası**, Çev: Mihri Pektaş, M.E.B., Ankara, 1960.
- , **The Cities and Bishoprics of Phrygia** Vol. I,II, Elibron Classics Series, USA, 2003.
- , **The Letters to the Seven Churches**, Kessinger Publishing, 2004
- , “Metropolitanus Campus”, **JHS**, S.04, 1883, ss. 53-72.
- , “Antiquities of Southern Phrygia and the Border Lands (I)”, **AJA**, S. III, No 3 /4, 1887, s., 356.

- Rehm, Albert, **Didyma, Zweiter Teil: Die Inschriften von Albert Rehm**, Verlag Gebr. Mann,. Berlin, 1958.
- Reinmuth, O.W., “The Genesis of the Athenian Ephebia”, **TAPA**, S.83, 1952 ss., 34-50.
- Roller, Lynn E., **Ana Tanrıça'nın İzinde: Anadolu'da Kybele Kültü**, Homer Yayınları, İstanbul, 1999.
- Rostovtzeff, Michael Ivanoviç, **The Social and Ekonomik History of the Hellenistic World** c.I, Oxford, At the Clarendon Pres, 1998.
- Ruzicka, Stephen, “Cyrus and Tissaphernes, 407-401 B.C.”, **CJ**, S. 80, no: 3, 1985, ss. 204-211.
- Ryan F.X., “The Quaestorship and Aedileship of M. Aquillius (Cos. 129)”, **Hermes**, Vol. 124, No: 1, 1996, 115-116.
- , “The Praetorship of P. Cornelius Lentulus Spinher”, **Hermes**, Vol. 128, No: 2, 2000. 246-247.
- Schalit, Abraham , “The Letter of Antiochus III to Zeuxis regarding the Establishment of Jewish Military Colonies in Phrygia and Lydia”, **JQR**, Vol 50, No: 4, 1960, ss., 289-318.
- Schrötter, Friedrich, **Wörterbuch Der Münzkunde**, Verlag von Walter de Gruyter & Co., Berlin, Leipzig, 1930.
- Schulten, A., “Die Makedonischen Militaercolonien”, **Hermes**, S. 32, No: 3, 1897, s. 523-537.
- Schulteß, “Γραμματεῖς”, **RE** VII/2, 1995, ss., 1708-1780.
- Sherk, Robert K., “The Inermes Provinciae of Asia Minor”, **AJP**, S.76, no: , 1955. ss. 400-413.
- Sevin, Veli, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, TTK, Yayınları, Ankara, 2001.
- , “Batı Anadolu'nun Az Bilinen Bir Kenti Hypaipa Tarihi Üzerine Bir Araştırma”, **İ.Ü.E.F.T.D.**, S., 28/29, 1974-1975, s. 41-53.
- Sickinger, James P., **Public Records and Archives in Classical Athens**, University of North Carolina Press, USA, 1999.
- Smith, R.R.R., **Hellenistik Heykel**, Çev.: Aysin Yoltar Yıldırım, Homer Kitabevi, İstanbul, 2002.
- Smith, William, **A Dictionary of Greek and Roman Antiquities**, John Murray, London, 1875.
- SNG Cop., **Sylloge Nummorum Graecorum, The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum, Vol. VI Phrygia-Cilicia**,

- Copenhagen**, Denmark, 1942.
- SNG v.Aul., **Sylloge Nummorum Graecorum, Sammlung von Aulock, Vol. II, Caria, Lydia, Phrygia, Lycia, Pamphilia**, Berlin, 1957.
- Stevenson, Seth William-C. Roach Smith-Frederic Madden, **A Dictionary of Roman Coins: Republican and Imperial**, London, 1889.
- Şahin, Sencer, “Phrygia Epictatos”, IV **AST**, Ankara, 1987.
- Tscherikower, Victor, **Die hellenistischen Staedtegründungen von Alexander dem Grossen bis auf die Römerzeit**, Arno press, New York, 1973.
- Thalheim, “Εφῆβια”, **RE**, V/2, 1995, ss., 2737-2746.
- Topbaş, Ahmet, “Dinar (Apameia) Tiyatro Kurtarma Kazısı”, **I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, 19-20 Nisan 1990 Ankara**, Ankara Üniversitesi Basımevi Ankara, 1991, ss. 309-319.
- Walkens, M. “Phrygian Votive and Tombstones as Sources of the Social and Economic Life in Roman Antiquity” **Ancient Society**, No:8, 1977, 277-315
- Weis, Harriett Anne, **The Hanging Marsyas: The Origin and History of a Statue**, Basılmamış Doktora Tezi, Bryn Mawr College, 1979.
- Wellmann, M., “Antiochos”, **RE**, I/2, 2450-2455.
- Westlake, H.D., “Decline and Fall of Tissaphernes”, **Historia**, S.30, no:3, 1981, ss. 257-279
- Wickeln, “Aristonikos”, **RE**, II/1,ss.,960-968.
- Will, Wolfgang, “Cladius Pulcher Appius.”, **DNP III**, 1996. 11.
- Winkander, S., “Anaeitis”, **LIMC**, I/1, Artemis Verlag Zürich und München, 1984.
- Zgusta, Ladislav, **Kleinasiatische Ortsnamen**, Karl Winter Universitaetverlag, Heidelberg, 1984.

İNTERNET KAYNAKLARI

URL: theshekel.org/article_noahs_ark.html

URL: coinarchives.com

URL: wildwinds.com

URL: smb.museum/ikmk/object.php?objectNR=0